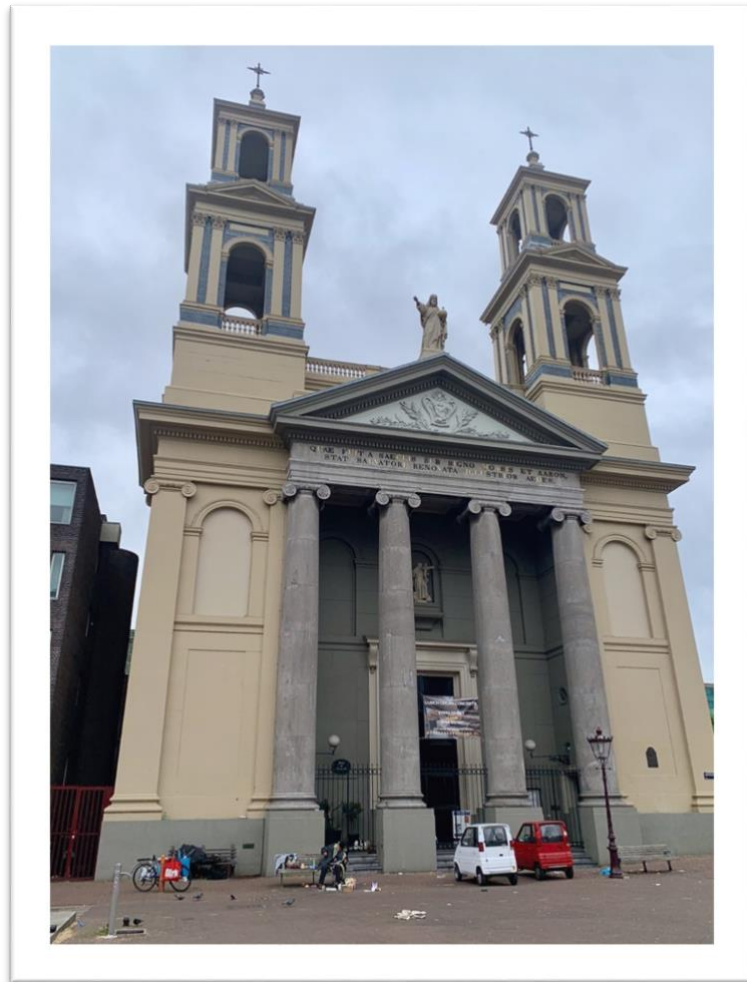

Waar God Zich Laat Vermoeden

Spiritualiteit, kwetsbaarheid en vrede in het vrijwilligerswerk van jonge vrijwilligers bij de Franciscustafel in Amsterdam

Naam: Eline Segers (89427)

Module: MCMW18 - Afstudeertraject

Onderwijsinstelling: Theologische Universiteit Utrecht

Opleiding: Master Church and Mission in the West

Begeleider / eerste beoordelaar: prof. dr. Stefan Paas

Woorden: 26.425

Plaats en datum: Utrecht, 01 juli 2025

Voorwoord

Deze scriptie is geschreven in het kader van de master Church and Mission in the West aan de Theologische Universiteit Utrecht. Wat begon als een academische opdracht groeide uit tot een persoonlijke zoektocht naar wat het betekent om geraakt te worden door kwetsbaarheid, door anderen, en ook door God.

De Franciscustafel van Sant'Egidio in Amsterdam bleek daarin een bijzondere plek. Tussen het serveren van borden en het zingen bij het avondgebed door, ontstonden momenten van betekenis die ik niet had kunnen voorzien. Deze scriptie is een poging om woorden te vinden voor wat zich daar heeft afgespeeld in mijzelf, in de vrijwilligers die ik sprak, en in de vrienden van de straat die ons ontvingen met humor en openheid.

Veel mensen hebben bijgedragen aan dit onderzoek. Mijn dank gaat allereerst uit naar mijn begeleider Stefan Paas, voor het introduceren aan deze bijzondere plek, voor het geduldige meelezen, de scherpe vragen en het vertrouwen in mijn proces. Ook wil ik mijn familie, vrienden en medestudenten bedanken voor hun ondersteuning en aanmoediging onderweg. Een bijzonder woord van dank gaat uit naar de zes vrijwilligers die ik mocht interviewen. Hun verhalen vormen het hart van deze scriptie. Zonder hun openheid, eerlijkheid en reflectie was dit werk niet mogelijk geweest.

Tot slot: deze scriptie is ook een persoonlijk document. Het vormt de afsluiting van een jaar waarin ik mocht leren hoe breed Gods missie is en hoe lokale gemeenschappen hierin meedoen. Ik heb geschreven vanuit mijn geloof, mijn vragen en mijn verlangen om in een seculiere tijd iets te zeggen over God of beter gezegd: te luisteren naar waar Hij zich laat vermoeden.

Eline Segers

Utrecht, juli 2025

Inhoudsopgave

HOOFDSTUK 1 - INLEIDING EN ONDERZOEKSPLAN.....	4
1.1 <i>Introductie van het onderzoek</i>	4
1.2 <i>Probleemstelling.....</i>	5
1.3 <i>Onderzoeksdoelen en -vragen</i>	7
1.4 <i>Onderzoekscontext: de Franciscustafel en Sant'Egidio</i>	8
1.5 <i>Onderzoeksmethoden en benadering.....</i>	9
1.6 <i>Opbouw van het onderzoeksverslag</i>	11
HOOFDSTUK 2 - THEOLOGISCHE INZICHTEN OVER KWETSBAARHEID EN DE ERVARING VAN GOD	13
2.1 <i>Inleiding tot de theologie van kwetsbaarheid.....</i>	13
2.2 <i>Het concept van 'kwetsbaarheid' in de hedendaagse theologie.....</i>	15
2.3 <i>Theologie van kwetsbaarheid: operationalisatie voor empirisch onderzoek.....</i>	21
2.4 <i>Sant'Egidio en de armen als de plek waar Christus zichtbaar wordt.....</i>	25
2.5 <i>Kwetsbaarheid in de ervaring van God en de impact van het werken met kwetsbare mensen</i>	29
2.6 <i>Conclusies en implicaties voor het onderzoek.....</i>	32
HOOFDSTUK 3 - EMPIRISCHE VERKENNING: KWETSBAARHEID EN SPIRITUALITEIT IN DE ERVARINGEN VAN VRIJWILLIGERS	35
3.1 <i>Inleiding: van theologie naar praktijk.....</i>	35
3.2 <i>Motieven en betekenisgeving: waarom vrijwilligers deelnemen</i>	38
3.3 <i>Kwetsbaarheid ontmoeten: ervaringen met armoede en breekbaarheid.....</i>	42
3.4 <i>Nabijheid, verbondenheid en vriendschap</i>	47
3.5 <i>Zingeving en spiritualiteit in vrijwilligerswerk</i>	52
3.6 <i>Samenvatting: sporen van spiritualiteit in kwetsbare praktijken</i>	56
HOOFDSTUK 4 - THEOLOGISCHE REFLECTIE: KWETSBAARHEID, VREDE EN GELOOF IN DE PRAKTIJK VAN VRIJWILLIGERSWERK	59
4.1 <i>Inleiding: theologie als tweede luisteroefening.....</i>	59
4.2 <i>Vrijwilligerswerk als spirituele oefenruimte</i>	61

4.3 Kwetsbaarheid als theologische ruimte.....	65
4.4 Vriendschap en vrede als sacrament van aanwezigheid	68
4.5 Het vermoeden van God	71
4.6 Conclusie: praktijk als theologische hermeneutiek	75
HOOFDSTUK 5 - CONCLUSIE EN VOORUITBLIK	79
5.1 Antwoord op de hoofdvraag	79
5.2 Terugblik op het onderzoek	80
5.3 Aanbevelingen voor praktijk en onderzoek	81
BIBLIOGRAFIE	82
BIJLAGE 1 - INTERVIEWOPZET	84
BIJLAGE 2 - INFORMED CONSENT FORMULIER	87

Hoofdstuk 1 - Inleiding en onderzoeksplan

Het is kwart voor zeven wanneer de eerste gasten van mijn tafel opstaan. Ze zijn met z'n drieën: twee Poolse mannen en een vrouw. Ze hebben drie kwartier met elkaar zitten praten, afwisselend serieus en lachend, soms half in het Pools, soms in gebroken Engels met mij. Ik had ze geholpen met het opladen van hun telefoons, hun borden bediend, en tussendoor wat kleine opmerkingen gemaakt over het eten. Net als ik de tafel wil afruimen, draait de oudste van het stel zich naar me om. "Je bent een goede, dankjewel voor je hulp," zegt hij ineens, met een lichte glimlach. Ik antwoord bijna automatisch met 'dankjewel', maar hij schudt zijn hoofd. "Nee. Je hoeft niet eens 'dankjewel' tegen mij te zeggen. Je mag mijn 'dankjewel' gewoon aannemen." En dan loopt hij de deur uit, zonder om te kijken.¹

1.1 Introductie van het onderzoek

In een samenleving waarin religieuze taal en praktijken niet vanzelfsprekend zijn, blijven vragen naar zingeving en spiritualiteit actueel. Jongeren groeien op in een context waarin de klassieke kaders van geloof en kerk voor velen geen vanzelfsprekend referentiepunt meer zijn.² Tegelijkertijd voltrekt zingeving zich steeds vaker in praktijken waarin sociale betrokkenheid en reflectie met elkaar verweven raken.³ Een voorbeeld van zo'n plek is de Franciscustafel van de gemeenschap van Sant'Egidio in Amsterdam: een wekelijkse maaltijd voor dakloze en eenzame stadsgenoten, georganiseerd en gedragen door vrijwilligers onder wie een aantal jongeren.

Dit onderzoek richt zich op de ervaring van deze jonge vrijwilligers die zich inzetten bij de Franciscustafel. Sant'Egidio is een internationale christelijke gemeenschap die zich inzet voor gebed, vriendschap met de armen en vrede.⁴ Binnen deze context ontmoeten jonge

¹ Veldnotities, 6 mei 2025, Sant'Egidio Amsterdam.

² Robbert Bodegraven, "Er broeit een zingevingscrisis, maar de kerk lost die niet op," *NRC*, 9 mei 2025.

³ Joep de Hart, Pepijn van Houwelingen en Willem Huijnk, *Religie in een pluriforme samenleving: Diversiteit en verandering in beeld. Deel 3: Buiten kerk en moskee* (Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau, 2022), 149.

⁴ Colm Dekker, "Het gebed van Sant'Egidio," in *Vieren en delen: De verhouding tussen liturgie en diaconie*, onder red. Gerard Rouwhorst en Louis van Tongeren (Heeswijk: Berne Media / Uitgeverij Abdij van Berne, 2019), 152-168.

vrijwilligers en gasten elkaar in een praktijk van nabijheid, gastvrijheid en kwetsbaarheid. De centrale focus van dit onderzoek is wat er gebeurt wanneer mensen uit zeer verschillende sociale en levensbeschouwelijke achtergronden elkaar ontmoeten in deze setting en hoe deze ervaringen theologisch verstaan kunnen worden.

De Franciscustafel fungeert in dit onderzoek niet alleen als een sociaal-maatschappelijke praktijk, maar ook als een spirituele ruimte waarin betekenis wordt gezocht en gegeven. Ik ben met name geïnteresseerd in hoe deze ontmoetingen bijdragen aan de persoonlijke en spirituele ontwikkeling van jonge vrijwilligers, en hoe hun ervaringen theologisch geduid kunnen worden. Daarbij vorm ik mijn denken vanuit een theologie van kwetsbaarheid: een theologie die gelooft dat God zich laat kennen in relationele kwetsbaarheid en in het gedeelde mens-zijn.

Het onderzoek sluit aan bij bredere vragen over zingeving in een post-seculiere samenleving. Waar vinden jonge mensen vandaag de dag betekenisvolle ervaringen van spiritualiteit, zingeving en gemeenschap? En hoe kunnen dergelijke ervaringen verstaan worden als hedendaagse vindplaatsen van God? In deze scriptie onderzoek ik of en hoe de praktijk van de Franciscustafel jongeren leert om anders te kijken naar de wereld, zichzelf en God. Daarnaast onderzoekt ik hoe deze ervaringen, in het licht van een theologie van kwetsbaarheid, theologisch vruchtbaar gemaakt kunnen worden.

Dit afstudeeronderzoek vindt plaats binnen het onderzoeksprogramma van het Centre for Church and Mission in the West (CCMW), dat zich richt op missionaire praktijken van vrede stichten. Binnen dit bredere onderzoeksverband ligt de nadruk op *sensemaking* (betekenisgeving) en *discernment* (het onderscheiden van Gods Geest). Het onderzoek bij de Franciscustafel vormt een casus die inzicht biedt in hoe jongeren, in een seculiere context, in contact met de kwetsbaarheid van de ander, hun eigen spiritualiteit en levensbeschouwing vormgeven.

1.2 Probleemstelling

In de theologie groeit de aandacht voor praktijken waarin spiritualiteit zich ontvouwt buiten de muren van de kerk, in het bijzonder in contexten van solidariteit en zorg.⁵ Tegelijkertijd is er nog weinig empirisch onderzoek gedaan naar hoe vrijwilligerswerk fungeert als vindplaats van spirituele betekenis en theologische reflectie voor jongeren in een seculiere samenleving.⁶ Dit geldt ook voor de context van Sant'Egidio, waar de combinatie van gebed, vriendschap met armen en vrede niet alleen praktische gevolgen heeft, maar ook spirituele en theologische implicaties.⁷

De kern van de probleemstelling ligt in de vraag hoe deze ervaringen, die plaatsvinden op het snijvlak van sociale betrokkenheid en relationele nabijheid, bijdragen aan de spirituele ontwikkeling van jonge vrijwilligers. Wat gebeurt er wanneer jonge mensen uit verschillende sociale, culturele en religieuze achtergronden in deze setting in contact komen met kwetsbaarheid? Hoe wordt dit contact betekenisvol voor hun wereldbeeld, zelfbeeld en godsbeeld?

Vanuit theologisch perspectief stelt dit onderzoek de vraag naar hoe deze ontmoetingen verstaan kunnen worden in het licht van een theologie van kwetsbaarheid. Sant'Egidio hanteert zelf het beeld van Christus die zichtbaar wordt in de armen.⁸ Wat betekent het om dit theologisch serieus te nemen? Hoe kunnen dergelijke praktijken functioneren als hedendaagse vindplaatsen van God? En wat vraagt dit van de theologische taal, hermeneutiek en methodiek?

Deze probleemstelling raakt aan verschillende vakgebieden: praktische theologie en missiologie. Theoretisch sluit het onderzoek aan bij theologen die het belang benadrukken van relationele, contextuele en ervaringsgerichte benaderingen van geloof en spiritualiteit, zoals Andrew Root, Samuel Wells en Stefan Paas. Praktisch kan het onderzoek inzicht bieden in hoe missionaire praktijken zoals vrijwilligerswerk betekenis krijgen voor jongeren in een samenleving waarin traditionele geloofsvormen onder druk staan.

⁵ Ruud Ganzevoort en Johan Roeland, "Lived Religion: The Praxis of Practical Theology," *International Journal of Practical Theology* 18, nr. 1 (2014): 91-101, 93.

⁶ Tatjana Schnell en Matthias Hoof, "Meaningful Commitment: Finding Meaning in Volunteer Work," *Journal of Beliefs & Values* 33, nr. 1 (2012): 35-53, <https://doi.org/10.1080/13617672.2012.650029>, 38;

Troy Gibson, "Religion and Civic Engagement among America's Youth," *The Social Science Journal* 45, nr. 3 (2008): 504-514, <https://doi.org/10.1016/j.soscij.2008.07.007>, 504.

⁷ Dekker, "Het gebed van Sant'Egidio," 154.

⁸ Andrea Riccardi en Hilde Kieboom, *Een andere kerst: het feestmaal van Sant'Egidio met de armen* (Averbode: Altiora Averbode, 2012), 71.

Deze scriptie vertrekt vanuit de intuïtie dat Sant'Egidio fungeert als een plek waar God door kwetsbaarheid heen werkt, zowel door de kwetsbaarheid van de gasten als door die van de vrijwilligers zelf.⁹ De confrontatie met menselijke gebrokenheid, in combinatie met de keuze om nabij te blijven, kan leiden tot een verdieping van spiritualiteit en geloof.¹⁰ Tegelijk is dit geen vanzelfsprekend of eenduidig proces: het vraagt om theologische reflectie, om luisteren naar verhalen, en om een kritisch verstaan van de dynamieken van macht, nabijheid en hoop.

Dit onderzoek wil zo bijdragen aan het verstaan van spiritualiteit en geloof in een post-seculiere context, waarin geloof niet langer vanzelfsprekend is, maar juist in de marge, in relationele praktijken en in kwetsbaarheid opnieuw kan oplichten.

1.3 Onderzoeksdoelen en -vragen

Het doel van dit onderzoek is om via etnografisch veldwerk en theologische reflectie inzicht te krijgen in hoe jonge vrijwilligers bij de Franciscustafel in Amsterdam hun ervaringen duiden in het licht van spiritualiteit en kwetsbaarheid. De studie beoogt een bijdrage te leveren aan het praktische theologisch denken over missionaire aanwezigheid, geloofsvorming en vindplaatsen van God in een seculiere samenleving.

Theoretisch draagt het onderzoek bij aan het gesprek over de rol van kwetsbaarheid in spirituele vorming. Hoe kunnen ervaringen van dienstbaarheid en ontmoeting functioneren als bronnen van zingeving? En hoe kunnen deze ervaringen theologisch geïnterpreteerd worden binnen een hermeneutiek van kwetsbaarheid?

Praktisch gezien kan het onderzoek inzicht bieden in hoe jongeren in een seculiere samenleving openstaan voor spiritualiteit, en welke rol sociaal engagement daarin speelt. De verhalen van jonge vrijwilligers kunnen zo functioneren als spirituele biografieën waarin nieuwe vormen van geloof, hoop en liefde zichtbaar worden, ook buiten de kaders van de kerk.

De hoofdvraag luidt:

⁹ Carolina Montero Orphanopoulos, *A Theological Approach to Vulnerability: Towards a Humane Ethics* (Santiago, Chile: Springer, 2025), 62.

¹⁰ Ibid, 179.

Wat betekent de praktijk van vrijwilligerswerk (A) voor de spiritualiteit van jonge vrijwilligers die werken bij de Franciscustafel in Amsterdam (B), in relatie tot de theologie van kwetsbaarheid (C)?

Deze hoofdvraag wordt onderzocht aan de hand van drie samenhangende deelvragen:

1. Theologisch kader:

Welke theologische inzichten zijn behulpzaam bij het verhelderen hoe de ervaring van kwetsbaarheid (van anderen en van onszelf) samenhangt met de ervaring van God?

2. Empirische verdieping:

Welke ervaringen van kwetsbaarheid doen jonge vrijwilligers op in het vrijwilligerswerk bij de Franciscustafel in het licht van hun spiritualiteit en persoonlijke geloofsopvattingen?

3. Theologische reflectie op de relatie:

Hoe kunnen de spiritualiteit en geloofsopvattingen van jonge vrijwilligers worden verhelderd vanuit de theologie van kwetsbaarheid, met het oog op het verstaan van God in een seculiere tijd?

1.4 Onderzoekscontext: de Franciscustafel en Sant'Egidio

De gemeenschap van Sant'Egidio is ontstaan in 1968 in Rome, waar een groep jongeren onder leiding van Andrea Riccardi begon met het lezen van het evangelie en het delen van hun leven met de armen in de buitenwijken van de stad.¹¹ De gemeenschap groeide snel met vestigingen in meer dan zeventig landen.¹² Sant'Egidio staat bekend om haar inzet voor armen, ouderen, daklozen, vluchtelingen en gevangenen. Daarnaast speelt zij een belangrijke rol in vredesonderhandelingen en interreligieuze dialoog, onder meer in Afrika en het Midden-Oosten.

Kenmerkend voor Sant'Egidio is haar spiritualiteit van vriendschap. Het gebed, met name het dagelijkse avondgebed, vormt het hart van de gemeenschap.¹³ Vanuit het gebed ontstaat de

¹¹ Andrea Riccardi, *The Sant'Egidio Book of Prayer* (Rome: Community of Sant'Egidio, 2009), 1.

¹² Ibid, 2-3.

¹³ Dekker, "Het gebed van Sant'Egidio," 154.

motivatie om de ander te ontmoeten en nabij te zijn als vriend.¹⁴ Dit leidt tot een unieke benadering van vrijwilligerswerk: relationeel, duurzaam en wederkerig. De armen zijn geen ‘project’ of ‘doelgroep’, maar broeders en zusters.¹⁵ Deze spiritualiteit is geïnspireerd op het evangelie, met bijzondere aandacht voor Matteüs 25:40 (‘Ik verzeker jullie: alles wat jullie gedaan hebben voor een van de geringsten van mijn broeders of zusters, dat hebben jullie voor Mij gedaan’ [NBV21]), en op het leven van Franciscus van Assisi, die armoede omarmde als weg naar God.¹⁶

De Franciscustafel in Amsterdam is een concreet voorbeeld van deze spiritualiteit. Iedere dinsdagavond wordt in een zaal naast de Mozes en Aäronkerk een warme maaltijd georganiseerd voor mensen die op straat leven, eenzaam zijn, of simpelweg behoefte hebben aan contact. Jongvolwassenen en andere vrijwilligers zijn betrokken bij de voorbereiding, bediening en het aangaan van gesprekken met de gasten. De sfeer is huiselijk, open en hartelijk. Deze praktijk weerspiegelt de spiritualiteit van Sant’Egidio waarin gebed, vriendschap en vrede samenkomen in een relationele benadering van het evangelie. Zoals Riccardi het samenvat: het gaat om een cultuur van luisteren, waarin ‘het niet meer duidelijk is wie helpt en wie geholpen wordt,’ maar waarin de omhelzing leidend wordt.¹⁷ Deze praktijkcontext vormt een vruchtbare context voor theologisch onderzoek naar hoe jonge vrijwilligers in deze setting spiritualiteit en kwetsbaarheid in actie ervaren en duiden.

1.5 Onderzoeksmethoden en benadering

Dit onderzoek hanteert een praktisch-theologische benadering waarin kwalitatief veldwerk wordt gecombineerd met theologische reflectie. De centrale onderzoeksstrategie is de *collaborative ethnography*, zoals ontwikkeld binnen de collaboratieve praktische theologie.¹⁸ Deze onderzoeksstrategie houdt in dat kennis wordt opgebouwd in samenwerking met de betrokkenen, waarbij hun perspectieven actief richtinggevend zijn voor de interpretatie van het veld. Hierbij participeert de onderzoeker langdurig in de praktijk van het onderzoek, met

¹⁴ Ibid, 157.

¹⁵ Riccardi, *The Sant’Egidio Book of Prayer*, 7.

¹⁶ Ibid, 6.

¹⁷ Andrea Riccardi, “The Synodal Spirituality of the Community of Sant’Egidio,” in *General Secretariat for the Synod of Bishops*, 2023, 2-5.

¹⁸ Henk de Roest, *Collaborative Practical Theology: Engaging Practitioners in Research on Christian Practices* (Leiden: Brill, 2019), 2.

als doel de ervaring en betekenisgeving van de jonge vrijwilligers van binnenuit te begrijpen.¹⁹

De dataverzameling bestaat uit participerende observatie, semigestructureerde interviews, informele gesprekken, veldnotities, en literatuurstudie. Deze combinatie van methoden maakt het mogelijk om zowel de geleefde praktijk als de theologische resonantie daarvan te onderzoeken.²⁰ Zoals Henk de Roest stelt, biedt collaborative practical theology een manier van onderzoek doen die recht wil doen aan de geleefde spiritualiteit en Godsbeelden zoals die oplichten in concrete praktijken: “Het [onderzoek] privilegeert de verbale en non-verbale expressies van zorgen en vragen, het vertellen van levensverhalen, en is daarmee verbonden met de agency en empowerment van allen die betrokken zijn.”²¹

Binnen dit kwalitatieve ontwerp sluit het onderzoek aan bij de benadering van theologische etnografie, waarin sociaalwetenschappelijke methoden en theologische reflectie in wisselwerking tot inzicht leiden.²² De focus ligt op het verstaan van geloof zoals dat gestalte krijgt in verhalen en praktijken. Zoals Henk de Roest stelt, nodigt deze benadering uit tot een ‘openness to the richness of lived experience, lived faith and lived spirituality’, waarbij aandacht is voor hoe God wordt ervaren in het alledaagse leven van mensen in hun context.²³ Etnografisch veldwerk wordt zo een plek van theologisch leren: door participatie, door luisteren, en door ontvankelijk te zijn voor het onverwachte dat zich aandient in menselijke ontmoeting.²⁴

Gerardo Martí benadrukt dat theologische etnografie niet zozeer vertrekt vanuit een vooraf bepaald dogmatisch kader, maar ruimte creëert voor het ontdekken van ‘found theologies’: theologieën die zichtbaar worden in geleefde praktijk, vaak op de grens van wat traditioneel als theologisch wordt erkend.²⁵ Het is een manier van werken die de onderzoeker uitnodigt om in de ontmoeting met de andere ook eigen theologische vooronderstellingen te bevragen.

¹⁹ Ibid, 3.

²⁰ Ibid, 5.

²¹ Eigen vertaling van ibid.

²² Gerardo Martí, “Ethnographic Theology: Integrating the Social Sciences and Theological Reflection,” *Cuestiones Teológicas* 49, no. 111 (2022): 1-18, <https://doi.org/10.18566/cueteo.v49n111.a13>, 6.

²³ De Roest, *Collaborative Practical Theology*, 5.

²⁴ Martí, “Ethnographic Theology,” 8.

²⁵ Ibid, 9.

Zo wordt de Franciscustafel niet slechts een plek van dataverzameling, maar een hermeneutische ruimte waarin nieuwe theologische intuïties kunnen ontstaan.

Onderzoekspositie

Als onderzoeker wisselde ik af tussen participeren en analyseren: ik nam als vrijwilliger gedurende drie maanden gemiddeld drie avonden per maand deel aan de Franciscustafel en ook aan de gebedsviering daarna. Deze participerende rol stelde mij in staat om het veld van binnenuit te ervaren, terwijl ik tegelijk met een reflectieve blik observeerde, gesprekken voerde en interviews afnam. Mijn betrokkenheid werd gevoed door het verlangen om niet alleen te luisteren naar wat jonge vrijwilligers vertellen, maar ook mee te voelen met wat zij meemaken, om zelf geraakt te worden door de kwetsbaarheid die deze praktijk kenmerkt. Tegelijk bleef ik mij bewust van mijn dubbele positie: als deelnemer én onderzoeker bracht ik mijn eigen theologische gevoeligheid mee, met aandacht voor thema's als kwetsbaarheid, vrede en vriendschap. Deze reflexieve houding hielp mij om voortdurend kritisch te reflecteren op mijn perspectief en de rol die ik speel in het interpretatieproces.

1.6 Opbouw van het onderzoeksverslag

De opbouw van dit onderzoeksverslag weerspiegelt het driedelige karakter van de onderzoeksvragen: theologische kader, empirische verdieping en theologische reflectie. Het verslag bestaat uit vijf hoofdstukken.

- **Hoofdstuk een** bevat deze inleiding en onderzoeksopzet.
- **Hoofdstuk twee** onderzoekt hoe kwetsbaarheid, vrede en Gods aanwezigheid theologisch kunnen worden verstaan als samenhangende begrippen. Dit hoofdstuk vormt zo het theologisch fundament voor het onderzoek, en ontwikkelt drie kernimplicaties: kwetsbaarheid als spirituele ruimte, ontmoeting als wederkerige praktijk, en theologie als meebewegende reflectie op ervaring.
- **Hoofdstuk drie** onderzoekt hoe jonge vrijwilligers aan de Franciscustafel ervaringen van kwetsbaarheid, ontmoeting en dienstbaarheid beleven, verwoorden en betekenis geven, in het licht van hun spiritualiteit en persoonlijke geloofsopvattingen. Op basis

van interviews en observaties worden vijf thema's uitgelicht: motivatie, kwetsbaarheid, nabijheid, persoonlijke groei en zingeving. Er is hierbij aandacht voor de verschillende manieren waarop spiritualiteit vandaag kan worden ervaren.

- **Hoofdstuk vier** verdiept de ervaringen van jonge vrijwilligers theologisch: hoe kunnen hun verhalen worden verstaan als mogelijke plaatsen van Gods nabijheid? Wat zeggen deze ervaringen over geloof, spiritualiteit en vrede in een seculiere tijd? In de theologische reflectie zal zichtbaar worden hoe kwetsbaarheid, vriendschap en morele gevoeligheid ruimte kunnen scheppen voor het vermoeden van God.
- **Hoofdstuk vijf** trekt de lijnen samen: het biedt conclusies, reflecties op het onderzoek, aanbevelingen voor praktijk en verder onderzoek.

Deze opbouw maakt het mogelijk om stap voor stap te bewegen van theologische concepten, via praktijkervaringen, naar een gezamenlijke reflectie die zowel empirisch onderbouwd als theologisch doordacht is. Daarmee hoopt dit onderzoek een bijdrage te leveren aan het verstaan van hoe God werkzaam is in kwetsbaarheid en hoe jonge mensen in een geseculariseerde samenleving deze aanwezigheid leren zien, verstaan en beantwoorden.

Hoofdstuk 2 - Theologische inzichten over kwetsbaarheid en de ervaring van God

Het is halverwege het avondgebed in de Mozes en Aäronkerk. Mijn benen zijn moe van het lopen en serveren, mijn hoofd nog vol van de gesprekken en gezichten. Colm, een van de leiders van Sant'Egidio Amsterdam, leest voor uit Johannes over de vriendschap van Jezus met de armen. De stilte na zijn woorden is nog voelbaar wanneer de kerkdeur open gaat. Een man schuifelt naar binnen, zijn jas open, een rode schaafwond op zijn gezicht, een fles drank bungelend in zijn hand. Zonder iets te zeggen zoekt hij een plek, staat weer op, steekt een kaars aan, knielt bij een bidbank, en keert hij terug naar de bank. Niemand onderbreekt hem. Wanneer de dienst is afgelopen, strompelt hij naar Colm. Colm komt hem tegemoet en slaat zonder aarzeling zijn armen om hem heen. De man klampt zich aan hem vast en huilt. Niet netjes of stil, maar hard, rauw. Zijn emotie galmt door de ruimte van de kerk. Even weet ik niet wat ik moet doen. Ik blijf stil zitten en voel tranen achter mijn ogen branden.²⁶

2.1 Inleiding tot de theologie van kwetsbaarheid

Dit soort momenten vormen het hart van dit hoofdstuk. In de gemeenschap Sant'Egidio komt kwetsbaarheid in vele vormen voorbij: lichamelijke vermoeidheid, sociale breekbaarheid, geestelijke eenzaamheid. Maar deze kwetsbaarheid is niet alleen een realiteit die we tegenkomen in anderen. Ze vraagt ook iets van onszelf: om ons oordeel los te laten, om beschikbaar te zijn zonder controle, om geraakt te durven worden. Juist daarin opent zich, zoals dit hoofdstuk verkent, een theologische ruimte.

De centrale vraag luidt dan ook: *Welke theologische inzichten helpen te begrijpen hoe de ervaring van kwetsbaarheid samenhangt met de ervaring van God?* De ontmoeting met kwetsbare mensen is in de spiritualiteit van Sant'Egidio niet in de eerste plaats een sociale handeling, maar een spirituele praktijk. In *Een andere kerst*, een reflectietekst uit de gemeenschap zelf, wordt Franciscus van Assisi genoemd als een fundamentele inspiratiebron

²⁶ Veldnotities, 29 april 2025, Sant'Egidio Amsterdam.

voor Sant'Egidio. Franciscus zag in de armen de aanwezigheid van de Heer en sprak daarom over hen als 'afgezanten van de grote Koning'.²⁷ Deze overtuiging klinkt door in de manier waarop Sant'Egidio de maaltijd viert: als een open, gedeeld feest waarin juist de armen centraal staan. Het samen eten aan een tafel, het geven van aandacht en nabijheid aan wie anders alleen zou zijn, wordt verstaan als een eigentijdse kerststal - een plek waar het gezicht van Jezus zichtbaar wordt in de gezichten van de armen. In die ontmoeting wordt God zelf present. De inzet voor de kwetsbare ander is daarmee niet slechts een diaconale plicht, maar een vorm van aanbidding waarin de realiteit van kwetsbaarheid doorwerkt als openbaringsplek van God.²⁸

Stefan Paas biedt in *Vrede op aarde* een verwant perspectief. Hij laat zien hoe christelijke theologie het gevaar loopt om het kruis en het Koninkrijk van God van elkaar te scheiden: het lijden aan de ene kant, het ideaal van gerechtigheid aan de andere.²⁹ Paas pleit voor een theologie waarin kwetsbaarheid niet alleen lijden is, maar ook toegang: toegang tot Gods aanwezigheid en vrede.³⁰ Hij laat zien dat vrede pas geloofwaardig wordt wanneer ze ook geworteld is in kwetsbare relaties.³¹

Andrew Root sluit hierbij aan met zijn begrip *Christopraxis*. Hij stelt dat Gods handelen zichtbaar wordt in de manier waarop mensen elkaar bijstaan in concrete situaties van gebrokenheid. Theologie is dan niet allereerst een leer over God, maar een reflectie op Gods aanwezigheid in de ruimte en ontmoeting tussen mensen. Die gedachte helpt om de ontmoetingen bij Sant'Egidio theologisch te duiden: als momenten waarin de werkelijkheid openbreekt en God nabij is.³²

De inzet van dit hoofdstuk is dus tweeledig. Enerzijds positioneert ze kwetsbaarheid als kernbegrip binnen een eigentijdse theologische zoektocht naar Gods aanwezigheid. Anderzijds opent ze het perspectief dat juist in de ontmoeting met kwetsbare mensen, zoals bij de Franciscustafel van Sant'Egidio, een spirituele dynamiek aan het werk is die theologisch betekenisvol is. De armen zijn daar mensen in wie Christus ons tegemoetkomt, van wie wij kunnen leren, en door wie wij ons laten evangeliseren, zoals paus Franciscus

²⁷ Riccardi en Kieboom, *Een andere kerst*, 52.

²⁸ Ibid, 52-54.

²⁹ Stefan Paas, *Vrede op aarde: over heil en redding in deze tijd* (Utrecht: KokBoekencentrum, 2023), 341.

³⁰ Ibid, 373-374.

³¹ Ibid, 356.

³² Andrew Root, *Christopraxis: A Practical Theology of the Cross* (Minneapolis: Fortress Press, 2014), 90.

benadrukt.³³ “Het zijn vrienden, onze vrienden van de straat.” zegt Colm, een van de leiders van Sant’Egidio Amsterdam.³⁴

De volgende paragrafen werken dit verder uit. In 2.2 wordt kwetsbaarheid als theologisch begrip verdiept en 2.3 onderzoekt hoe dit vertaald kan worden naar empirisch onderzoek. Paragraaf 2.4 richt zich op de spiritualiteit van Sant’Egidio, en 2.5 op de vraag hoe theologische inzichten kunnen helpen om ervaringen van kwetsbaarheid te verstaan als mogelijke plaatsen van godsontmoeting. Dit hoofdstuk vormt zo een theologisch fundament om te begrijpen hoe kwetsbaarheid een plek kan zijn van vrede.

2.2 Het concept van ‘kwetsbaarheid’ in de hedendaagse theologie

In hedendaagse theologie groeit het besef dat kwetsbaarheid een theologisch sleutelbegrip is dat ons helpt verstaan hoe God aanwezig kan zijn.³⁵ Waar kwetsbaarheid lang werd gezien als een teken van zwakte of risico, is er in recente jaren - mede onder invloed van maatschappelijke crises zoals de corona pandemie - steeds meer aandacht gekomen voor kwetsbaarheid als een complex en vruchtbaar concept binnen de theologie, geesteswetenschappen en sociale wetenschappen.³⁶ Deze paragraaf verkent hoe kwetsbaarheid door verschillende theologen wordt begrepen als een plek waar genade oplicht, gemeenschap gestalte krijgt en een spirituele verdieping mogelijk wordt. In het bijzonder wordt duidelijk dat kwetsbaarheid niet alleen iets is van ‘de ander’, maar ook een toestand waarin wijzelf kunnen leren ontvangen, aanwezig zijn, en waarin ons handelen kan samenvallen met Gods eigen handelen.³⁷ We verkennen deze benadering aan de hand van vier stemmen die elk op een eigen wijze de theologie van kwetsbaarheid verdiepen: Samuel Wells, Stefan Paas, Andrew Root en Annemiek de Jong-van Campen.³⁸

³³ Pope Francis, *Evangelii Gaudium* (Vatican Press, 2013), 156-157.

³⁴ Veldnotities, 11 maart 2025, Sant’Egidio Amsterdam.

³⁵ Montero Orphanopoulos, *A Theological Approach to Vulnerability*, 191.

³⁶ Hildegund Keul en Claudia Bruns, eds., *Vulnerability in Theology, the Humanities and Social Sciences*, special issue van *Societies*, geraadpleegd op 2 mei 2025, https://www.mdpi.com/journal/societies/special_issues/K4JQ993R20.

³⁷ Root, *Christopraxis*, 152.

³⁸ Annemiek de Jong-van Campen, *Mystagogie in werking: hoe menswording en gemeenschapsvorming gebeuren in christelijke inwijding* (Zoetermeer: Boekencentrum, 2009); Paas, *Vrede op aarde*; Root, *Christopraxis*; Samuel Wells, *A Nazareth Manifesto: Being With God* (Chichester: Wiley-Blackwell, 2015).

Samuel Wells: *zijn met* als incarnatorische theologie

Samuel Wells onderscheidt drie vormen van betrokkenheid bij kwetsbare mensen: *werken voor*, *werken met* en *zijn met*. De eerste twee, werken voor en werken met, zijn herkenbaar binnen hulpverlening en diaconie. Maar Wells stelt daar een radicalere derde optie tegenover: *zijn met* als belichaming van Gods nabijheid in kwetsbare situaties.³⁹ Deze benadering betekent afzien van controle en resultaatgerichtheid.⁴⁰ Het gaat om belichaamde aanwezigheid, een staat van zijn waarin kwetsbaarheid wordt gedeeld en ruimte ontstaat voor wederzijds vertrouwen. In dit *zijn met* wordt de christelijke navolging geen interventie, maar een incarnatie: het verhaal van God die woont onder mensen, niet om problemen op te lossen, maar om mee te lijden, te luisteren, te dragen.⁴¹

Wells' benadering sluit aan bij incarnatietheologieën waarin God geen buitenstaander blijft, maar zichzelf kwetsbaar maakt in de ontmoeting. Juist wanneer we geen oplossingen hebben, maar *présent* blijven, getuigen we volgens Wells het meest radicaal van Gods liefde.⁴² Dit model biedt zo een verdieping van het diaconale werk bij Sant'Egidio: het gaat niet allereerst om wat we doen, maar hoe en met wie we aanwezig zijn.⁴³

Stefan Paas: vrede als vrucht van kwetsbaarheid

In *Vrede op aarde* wijst Stefan Paas op het spanningsveld dat in veel christelijke theologie is ontstaan tussen het kruis en het koninkrijk, tussen lijden en vernieuwing, en pleit hij voor een benadering waarin deze twee niet tegenover elkaar staan, maar theologisch met elkaar verbonden worden.⁴⁴ Volgens Paas moeten we af van de tegenstelling tussen persoonlijke verlossing en sociale gerechtigheid. In plaats daarvan pleit hij voor een 'dikke soteriologie' waarin het heil zich voltrekt in de integratie van kwetsbaarheid, affectiviteit, lichamelijkheid, gemeenschap en bediening.⁴⁵ Kwetsbaarheid is voor hem geen voorlopige toestand die moet

³⁹ Wells, *A Nazareth Manifesto*, 23.

⁴⁰ Ibid, 5.

⁴¹ Ibid, 24.

⁴² Ibid, 5.

⁴³ Ibid, 119.

⁴⁴ Paas, *Vrede op aarde*, 341-342.

⁴⁵ Ibid.

worden overwonnen, maar een toegang tot vrede.⁴⁶ Vrede is volgens hem niet de afwezigheid van conflict, maar de aanwezigheid van God in relationele verbondenheid.⁴⁷

Die vrede vindt niet plaats op een abstract niveau, maar juist in de concrete levens van mensen: daar waar het leven gehavend is, waar mensen worstelen met hun grenzen, ontstaat ruimte voor Gods bevrijdende nabijheid.⁴⁸ Paas' theologie is geworteld in een benadering van onderop: hij tuiniert, observeert, reflecteert.⁴⁹ In aansluiting daarop beschouwt hij kwetsbaarheid als een terugkerende dimensie waarin de aanwezigheid van God zich op een indringende manier kan openbaren.⁵⁰

Andrew Root: Christopraxis en de kwetsbaarheid van Gods handelen

Andrew Root stelt in *Christopraxis* dat ministry de vorm is waarin God zichzelf kenbaar maakt in het concrete leven van mensen. Hoewel kwetsbaarheid niet zijn primaire theologische categorie is, is het wél in situaties van breekbaarheid - zoals armoede, lijden of falen - dat deze goddelijke actie zich openbaart als Christopraxis.⁵¹ Root stelt dat de praktische theologie te vaak gericht is op menselijke actie en te weinig op wat hij noemt de realiteit van *divine action*.⁵² Zijn centrale stelling is dat Gods handelen zich niet voordoet buiten menselijke kwetsbaarheid om, maar juist daarin zichtbaar wordt: in het falen, het niet-weten, het lijden, het wachten.⁵³ Kwetsbaarheid is geen obstakel voor theologie, maar het veld waarin Gods genade werkzaam is. In zijn woorden: "The event of ministry associates the divine to the human, taking the human into the divine".⁵⁴

Voor Root is het kruis het paradigma voor Gods presentie in de wereld: een radicale solidariteit die zichtbaar wordt in menselijke onmacht en afhankelijkheid.⁵⁵ Hij spreekt over *creation ex nihilo* - schepping uit niets - om aan te geven dat het vaak in de leegte, aan het

⁴⁶ Ibid, 346.

⁴⁷ Ibid, 360.

⁴⁸ Ibid, 347.

⁴⁹ Ibid, 337.

⁵⁰ Ibid, 386.

⁵¹ Root, *Christopraxis*, xii.

⁵² Ibid, 11.

⁵³ Ibid, 107.

⁵⁴ Ibid, ix + 95-96.

⁵⁵ Ibid, 110-111.

einde van ons kunnen, is dat God verschijnt.⁵⁶ Root benadrukt dat Gods genade werkzaam wordt in de ‘dode plekken’ van ons bestaan, in momenten van falen en onmacht. Zoals de opwekking van Jezus uit de dood laat zien: Gods handelen begint waar menselijke mogelijkheden ophouden.⁵⁷ In zulke momenten, waarin menselijke controle verdwijnt, kan de praktijk van het geloof zorgen voor een openheid of gevoeligheid voor Gods aanwezigheid.⁵⁸

Voor het onderzoek naar vrijwilligers bij Sant’Egidio is Roots theologie van groot belang: het biedt een kader om de ogenschijnlijk kleine, kwetsbare momenten van ontmoeting waarin niets ‘opgelost’ wordt toch theologisch serieus te nemen als mogelijk plekken van Gods handelen.⁵⁹ Wanneer een vrijwilliger niets kan doen behalve blijven zitten naast iemand die huilt, en toch besluit te blijven, dan is dat volgens Root niets minder dan deelname aan de praxis van Christus zelf.⁶⁰

Annemiek de Jong-van Campen: mystagogie als weg door kwetsbaarheid heen

In haar proefschrift *Mystagogie in werking* onderzoekt Annemiek de Jong-van Campen hoe mensen worden ingewijd in het mysterie van het geloof.⁶¹ Mystagogie is bij haar geen vast omljnd ritueel, maar een spiritueel proces dat zich voltrekt in drie lagen: het geheim van het bestaan, het geheim van de genade en het geheim van de gemeenschap. Deze beweging van inwijding verloopt telkens langs de weg van ontvankelijkheid, verlies van controle en het toelaten van het onverwachte.⁶²

Wanneer De Jong spreekt over het geheim van het bestaan, benadrukt ze dat de mens niet als eigenaar van zijn leven optreedt, maar als ontvanger leert leven vanuit afhankelijkheid en eindigheid.⁶³ Het tweede niveau, dat van de genade, laat zien hoe juist deze ontvankelijkheid een opening wordt voor Gods aanwezigheid: het falen om zelf zin en redding te realiseren wordt de ruimte waarin God zich kan geven.⁶⁴ In de derde laag, dat van de gemeenschap,

⁵⁶ Ibid, 125.

⁵⁷ Ibid, 111.

⁵⁸ Ibid, 129.

⁵⁹ Ibid, 205.

⁶⁰ Ibid, 190.

⁶¹ De Jong-van Campen, *Mystagogie in werking*, 27.

⁶² Ibid, 112-117.

⁶³ Ibid, 113.

⁶⁴ Ibid, 114.

krijgt kwetsbaarheid betekenis als fundament voor samenleven: mensen worden uitgenodigd zich toe te vertrouwen aan elkaar, te geven en te ontvangen zonder de garantie van controle of veiligheid.⁶⁵

De Jong beschrijft mystagogie als een proces van inwoning en omvorming: het is geen leer die je aanneemt, maar een werkelijkheid die je binnenkomt en die je vormt in denken, doen en zijn.⁶⁶ In deze inwoning is de myste, de leerling van het mysterie, voortdurend onderweg, kwetsbaar, zoekend, en juist daarin groeit er iets van Gods aanwezigheid in haar leven. Voor vrijwilligers bij Sant'Egidio betekent dit dat zij zelf in een mystagogisch proces kunnen staan: niet alleen helpers, maar ook ontvangers van vorming en genade. Hun kwetsbaarheid - het niet-weten hoe te helpen, het geraakt worden door een verhaal, het herkennen van eigen grenzen - kan worden verstaan als onderdeel van een weg waarin zij zelf ingewijd worden in het mysterie van God.⁶⁷

De beschrijving van mystagogie als gelaagd proces van inwoning en omvorming biedt zo een theologisch kader om de ervaringen van jonge vrijwilligers bij de Franciscustafel te verstaan. De Jong-van Campen laat zien dat mystagogie niet alleen een innerlijk gebeuren is, maar ook een praxis van bemiddeling van de geloofstraditie: een proces waarin mensen worden geholpen om gemeenschap en spiritualiteit opnieuw te leren verstaan.⁶⁸ In een seculiere context, waarin religieuze taal en oriëntatie vaak ontbreken, biedt mystagogie ruimte om ervaring theologisch te leren duiden als een weg waarin de aanwezigheid van God opnieuw ter sprake kan komen.⁶⁹ In het licht van mijn onderzoek roept dit de vraag op: hoe en waar worden jonge vrijwilligers geraakt, ontregeld, of stilgezet en zou dat mystagogisch kunnen zijn? Wat gebeurt er op die momenten, en hoe herkennen zij iets van God daarin?

Kwetsbaarheid als gedeeld theologisch leerproces

Wat opvalt in alle vier de benaderingen van Wells, Paas, Root en De Jong-van Campen is dat kwetsbaarheid niet slechts een antropologisch gegeven is, maar een theologisch gefundeerde ruimte waarin iets van God zichtbaar kan worden. Het is een gedeeld proces waarin

⁶⁵ Ibid, 115.

⁶⁶ Ibid, 299.

⁶⁷ Ibid, 208-209.

⁶⁸ Ibid, 116.

⁶⁹ Ibid, 114-115.

menselijke ontvankelijkheid en goddelijke presentie elkaar ontmoeten. De kwetsbare ander is daarin een mededragers van het geheim van het bestaan, een plaats waar God zich laat kennen. Tegelijk wordt ook de helper, de vrijwilliger, op deze plek uitgenodigd tot openheid, loslaten van controle, en een groeiend vertrouwen in genade.

Voor het onderzoek naar vrijwilligers bij Sant'Egidio betekent dit dat kwetsbaarheid op meerdere niveaus onderzocht kan worden. Allereerst als sociale realiteit: de fragiliteit van het leven van eenzamen of thuislozen die aan tafel komen. Maar minstens zo wezenlijk is de existentiële kwetsbaarheid van de vrijwilliger zelf: het ongemak, de twijfel, het besef dat er geen pasklare antwoorden zijn. Precies daar, zo stellen de besproken theologen, ontstaat ruimte voor Gods heilzame aanwezigheid.

Kwetsbaarheid wordt daarmee ook een hermeneutisch sleutelbegrip: het helpt niet alleen om de ervaringen van vrijwilligers te begrijpen, maar ook om ze theologisch te duiden. Wanneer een vrijwilliger bijvoorbeeld niet terugdeinst voor de tranen van een gast, dan is dat niet slechts een sociale interactie, maar een geestelijk moment. Zo'n ervaring kan functioneren als wat De Jong noemt een 'inwijdende ervaring': iets schuift op in het denken, voelen of handelen van de vrijwilliger.⁷⁰ Wells zou kunnen zeggen: op dat moment ben je er niet voor iemand, maar met iemand.⁷¹ Root zou kunnen spreken van een moment waarin menselijke aanwezigheid samenvalt met de beweging van Christus.⁷² En Paas zou deze ontmoeting kunnen herkennen als een fragiele, maar werkelijke gedaante van vrede.⁷³

Door kwetsbaarheid als theologisch sleutelbegrip te hanteren, ontstaat de mogelijkheid om het vrijwilligerswerk niet alleen te analyseren in termen van effectiviteit of betrokkenheid, maar ook als plaats van theologische vorming en genade. Dit sluit aan bij het mystagogisch karakter van de praktijk zoals De Jong dat beschrijft: een praktijk waarin menswording en gemeenschapsvorming plaatsvinden door overgave, ontmoeting en omvorming.⁷⁴

In het vervolg van dit hoofdstuk wordt onderzocht hoe deze theologische inzichten rond kwetsbaarheid kunnen worden vertaald naar een onderzoekspraktijk. Hoe kunnen noties als afhankelijkheid, nabijheid en ontvankelijkheid herkenbaar worden in concrete situaties? En

⁷⁰ De Jong-van Campen, *Mystagogie in werking*, 312-313.

⁷¹ Wells, *A Nazareth Manifesto*, 148.

⁷² Root, *Christopraxis*, 170.

⁷³ Paas, *Vrede op aarde*, 375.

⁷⁴ De Jong-van Campen, *Mystagogie in werking*, 313.

hoe kan een onderzoeksvorm ontwikkeld worden die ruimte laat voor spirituele betekenisgeving zonder deze te forceren? Kwetsbaarheid is daarmee een richtinggevend begrip: een ruimte waarin beheersing plaatsmaakt voor aandachtige openheid, en waarin Gods nabijheid zich zou kunnen aandienen in de gedeelde ervaring van mens-zijn.

2.3 Theologie van kwetsbaarheid: operationalisatie voor empirisch onderzoek

Wanneer kwetsbaarheid theologisch wordt verstaan als een ruimte waarin God zich laat vermoeden, in afhankelijkheid, breekbaarheid en ontmoeting, stelt dat specifieke vragen aan empirisch onderzoek. Hoe kunnen zulke ervaringen in kaart worden gebracht zonder ze te reduceren tot meetbare gegevens? En op welke wijze kan recht worden gedaan aan het open, relationele en soms ongrijpbare karakter van deze ervaringen?

Deze paragraaf onderzoekt hoe het begrip kwetsbaarheid methodologisch kan worden vertaald naar kwalitatief onderzoek, met bijzondere aandacht voor observatie, interviewvragen en interpretatiekaders. Daarbij wordt gebruikgemaakt van inzichten uit praktische theologie, zoals ontwikkeld door Pete Ward en Andrew Root.⁷⁵ Waar Ward benadrukt dat theologische betekenis vaak opduikt in het geleefde leven, biedt Root richting voor het verstaan van ervaringen waarin mensen Gods nabijheid vermoeden, met name in kwetsbare relaties.⁷⁶

Kwetsbaarheid als onderzoekshouding en aandachtsveld

Kwetsbaarheid is geen vaststaand object dat je als buitenstaander kunt bestuderen. Binnen een theologisch kader vraagt ze om een manier van aanwezig zijn die wordt gevormd door ontvankelijkheid en aandacht voor het concrete leven van mensen. Het is een houding die praktische theologie niet ziet als een levensvorm waarin luisteren, meebewegen en reflectie bijdragen aan persoonlijke en gemeenschappelijke verandering.⁷⁷

⁷⁵ Root, *Christopraxis*; Pete Ward, *Introducing Practical Theology: Mission, Ministry, and the Life of the Church* (Grand Rapids: Baker Academic, 2017).

⁷⁶ Ward, *Introducing Practical Theology*, 19; Root, *Christopraxis*, 40.

⁷⁷ Ward, *Introducing Practical Theology*, 167-169.

Andrew Root onderstreept in hoofdstuk drie van *Christopraxis* het belang van interviews als ontmoetingsplaatsen waar deelnemers hun ervaringen van goddelijke nabijheid kunnen delen, zonder dat de onderzoeker die direct hoeft te duiden of in te passen in een vooraf bepaald kader.⁷⁸ Hij beschrijft hoe mensen in gesprekken vertellen over momenten van lijden waarin iets van troost, zin of roeping werd ervaren. Zulke alledaagse verhalen, over ziekte, hulp of ontmoeting, maken zichtbaar dat ervaringen van goddelijke aanwezigheid zich niet beperken tot religieuze settings, maar zich vaak juist voordoen in alledaagse momenten van kwetsbaarheid.⁷⁹

Praktische theologie als aandachtige participatie

Pete Ward pleit in *Introducing Practical Theology* voor een vorm van praktische theologie waarin geloof zichtbaar wordt in het geleefde leven: in gewoontes, rituelen, en in hoe mensen met elkaar omgaan.⁸⁰ In deze benadering is de onderzoeker niet enkel dataverzamelaar, maar een betrokken aanwezige.⁸¹ Theologische reflectie ontstaat hier niet uit afstandelijke analyse, maar vanuit wat zich concreet voordoet in de praktijk: in gebaren van zorg, in gedeelde stilte, of in het opmerken van wat iemand nodig heeft.⁸² Bij Sant'Egidio kan dit bijvoorbeeld zichtbaar worden wanneer een vrijwilliger met een vriend van de straat een maaltijd deelt en aanwezig is, momenten waarin geloof niet wordt besproken, maar geleefd.

Deze aandachtige, belichaamde manier van aanwezig zijn sluit aan bij Roots kritiek in *Christopraxis* op dominante modellen van praktische theologie die de nadruk leggen op menselijke actie, maar het goddelijke uit beeld laten verdwijnen.⁸³ In plaats daarvan pleit Root voor een benadering waarin menselijke en goddelijke actie niet los van elkaar wordt gedacht.⁸⁴ Wanneer een vrijwilliger bijvoorbeeld handelt vanuit liefdevolle betrokkenheid, en zich tegelijk laat raken door de kwetsbaarheid van de ander, kan dat moment theologisch verstaan worden als een vorm van *ministerial action*: menselijk handelen dat deelneemt aan

⁷⁸ Root, *Christopraxis*, 40.

⁷⁹ Ibid, 92-93.

⁸⁰ Ward, *Introducing Practical Theology*, 20.

⁸¹ Ibid, 115.

⁸² Ibid.

⁸³ Root, *Christopraxis*, 268.

⁸⁴ Ibid, 269.

goddelijke actie.⁸⁵ Zulke dubbelzinnige ervaringen, waarin handelen en geraakt worden samenvallen, vormen volgens Root mogelijk momenten waarop iets van God voelbaar wordt.

In mijn onderzoek vormen deze inzichten het uitgangspunt voor mijn manier van aanwezig zijn en interpreteren. Met Ward kijk ik aandachtig naar hoe geloof zichtbaar wordt in concrete praktijken, en met Root blijf ik open voor de mogelijkheid dat in kwetsbare relaties ook iets van God voelbaar wordt.

Kwetsbaarheid thematiseren in interviews en analyse

Om kwetsbaarheid als theologisch fenomeen in interviews te herkennen, kunnen drie invalshoeken helpen. Deze zijn gebaseerd op de theologische kaders van Andrew Root en Pete Ward. Root biedt, met zijn nadruk op *ministerial action* en de rol van machteloosheid als plaats van goddelijke presentie, een concreet kader om ervaringen van ontregeling en betrokkenheid theologisch te verstaan.⁸⁶ Ward benadrukt hoe geloof zich belichaamt in het alledaagse leven van mensen: in gewoontes, relaties en rituelen. De drie invalshoeken die hieronder worden uitgewerkt, helpen zo om in empirisch data sporen te herkennen van wat Ward aanduidt als *lived theology*: theologie zoals die geleefd, ervaren en verwoord wordt in concrete praktijken van zorg, nabijheid en zingeving.⁸⁷ Root vult dit aan met aandacht voor de momenten waarop zulke praktijken ook verstaan kunnen worden als deelname aan goddelijke actie.

a) Kwetsbaarheid als verstoring van controle

Interviewvragen kunnen gericht zijn op situaties waarin vrijwilligers zich machteloos voelden of geconfronteerd werden met het onverwachte. Zulke ervaringen kunnen ongemakkelijk zijn, maar vormen volgens Root juist plekken waar het goddelijke zich kan aandienen. Hij benadrukt dat momenten van ‘niets kunnen doen’ - wat hij beschrijft als ‘experiences of perishing’ - theologisch verstaan kunnen worden als openingen voor goddelijke actie: ‘the location of God’s being as becoming’.⁸⁸ Ward vult dit aan door te laten zien dat geloof zich

⁸⁵ Ibid.

⁸⁶ Root, *Christopraxis*, 269.

⁸⁷ Ward, *Introducing Practical Theology*, 63.

⁸⁸ Root, *Christopraxis*, 133.

juist in alledaagse, kwetsbare situaties belichaamt - in eenvoudige vormen van zorg en aanwezigheid die sporen vormen van *lived theology*.⁸⁹

b) Kwetsbaarheid als wederkerige nabijheid

Kwetsbaarheid komt ook tot uitdrukking in relaties waarin niet één partij geeft en de ander ontvangt, maar waarin beide zich openstellen. Root spreekt in dit verband van *ministerial action*: menselijke handelingen die niet slechts moreel, maar ook theologisch betekenisvol zijn, omdat ze deelnemen aan goddelijke actie.⁹⁰

c) Kwetsbaarheid als spirituele openheid

Niet alle ervaringen worden onmiddellijk als religieus herkend, maar sommige blijven hangen omdat ze verwondering of verstilling oproepen. Root benadrukt dat zulke ervaringen geen expliciete geloofstaal vereisen om theologisch betekenisvol te zijn: ze kunnen begrepen worden als ontvankelijkheid voor wat hij omschrijft als een mogelijk goddelijk handelen dat plaatsvindt binnen menselijke kwetsbaarheid.⁹¹ Ward spreekt in dit verband over het belang van het waarnemen en interpreteren van wat er in de praktijk gebeurt als een vorm van theologische reflectie. Dit vraagt een aandachtige houding om te zien wat er gebeurt binnen het geleefde.⁹²

Methodologische implicaties

Empirisch onderzoek dat openstaat voor kwetsbaarheid als theologische realiteit vraagt om methoden die ambiguïteit en subjectiviteit niet vermijden, maar verwelkomen. Root wijst erop dat interviews zelf theologisch betekenisvolle momenten kunnen zijn: ze vormen geen neutrale overdracht van data, maar een gezamenlijke zoektocht naar betekenis. Het luisteren gebeurt dus niet als buitenstaander, maar als iemand die zelf ook in kwetsbaarheid participeert.⁹³

⁸⁹ Ward, *Introducing Practical Theology*, 62.

⁹⁰ Root, *Christopraxis*, 269.

⁹¹ Ibid, 267-268.

⁹² Ward, *Introducing Practical Theology*, 168-169.

⁹³ Root, *Christopraxis*, 40.

Reflexiviteit is hierbij essentieel. De onderzoeker is niet neutraal, maar betreft haar eigen wereldbeeld, verwachtingen en gevoeligheden in het verstaan van wat er gebeurt. Pete Ward benadrukt dat deze betrokkenheid geen ‘bias’ is die vermeden moet worden, maar juist de noodzakelijke bedding vormt voor theologisch verstaan: zonder openheid voor affectieve en relationele diepte wordt kwetsbaarheid onzichtbaar.⁹⁴

Van veldwerk naar theologisch verstaan

Theologische reflectie vindt niet pas na het veldwerk plaats, maar wordt erdoor gevormd.⁹⁵ Het is in de verhalen, stiltes en gebaren dat kwetsbaarheid zichtbaar wordt en dus ook mogelijk iets van God. Het doel is niet om de goddelijke aanwezigheid aan te tonen, maar om open te blijven voor wat mogelijk zichtbaar wordt in het gebrokene.⁹⁶

De onderzoeker beweegt zich in dit veld tussen luisteren en interpreteren, tussen aanwezigheid en reflectie. Praktisch-theologisch onderzoek vraagt dan ook om een houding van ontvankelijkheid: een open blik voor wat zich in het gebrokene mogelijk als betekenis aandient. Root benadrukt dat zulke ervaringen niet cognitief te beheersen zijn, maar zich voordoen als persoonlijke ontmoetingen met een werkelijkheid die ons raakt, ook als we die niet volledig kunnen verwoorden. “We have experiences with independent objective reality that escape all epistemological language games; they are greater, more real [...] because they encounter us as real even outside of the ability to describe them.”⁹⁷

2.4 Sant’Egidio en de armen als de plek waar Christus zichtbaar wordt

In de spiritualiteit van de gemeenschap van Sant’Egidio staat de ontmoeting met de armen centraal. Niet als taak, maar als theologische plek. Niet als voorwerp van zorg, maar als gelaat van Christus. In deze paragraaf wordt deze visie verder verkend aan de hand van vier centrale begrippen: incarnatie, sacramentaliteit, vriendschap en gastvrijheid. Daarbij wordt

⁹⁴ Ward, *Introducing Practical Theology*, 168.

⁹⁵ Ibid, 167.

⁹⁶ Root, *Christopraxis*, 51.

⁹⁷ Ibid, 216.

duidelijk hoe Sant'Egidio een theologie belichaamt waarin de armen een mysterie onthullen, namelijk de levende nabijheid van God zelf.

Incarnatie: Christus komt in de kwetsbare ander

In 1968, in het hart van Rome, kwam een groep scholieren onder leiding van Andrea Riccardi samen met het verlangen om het evangelie niet alleen te begrijpen, maar er ook naar te leven. Geïnspireerd door de sociale urgentie van hun tijd en de vernieuwende geest van het Tweede Vaticaans Concilie, begonnen zij dagelijks de Bijbel te lezen en de nabijgelegen krottenwijken te bezoeken. Daar ontmoetten zij mensen die door armoede en uitsluiting waren getekend. De gemeenschap die hieruit ontstond, Sant'Egidio, werd geboren uit de overtuiging dat het christelijk geloof pas werkelijk is als het beleefd wordt in nabijheid tot de kwetsbare ander.⁹⁸

Vanaf het begin stond het samenleven met de ander centraal. Deze houding weerspiegelt een diepe theologische intuïtie: de incarnatie. God wordt mens, niet als toeschouwer, maar als nabije, kwetsbare medemens. In de praktijk van Sant'Egidio krijgt deze incarnatie vorm in kleine, trouwe daden van nabijheid: een gedeelde maaltijd, een luisterend oor, een trouwe vriendschap. Christus verschijnt daar waar mensen zich niet boven, maar naast elkaar plaatsen.⁹⁹

Sacramentaliteit: de ontmoeting als plek van genade

Binnen Sant'Egidio wordt de liturgie niet los gezien van diaconie. In het boek *Een andere kerst* beschrijft de gemeenschap hoe het jaarlijkse kerstfeest met de armen niet een diaconaal bijprogramma is, maar een verlengstuk van de eucharistie. De maaltijd die gedeeld wordt in de kerk is een plek van gemeenschap: een tafel waar Christus aanwezig is in brood én in de

⁹⁸ Elisabeth Riphagen-Hamoen en Anneke Jilderda, "De Comunità di Sant'Egidio," in *Spiritualiteit en engagement*, red. Jan Hendriks (Zoetermeer: Meinema, 1993), 33-34.

⁹⁹ Riccardi en Kieboom, *Een andere Kerst*, 35-36.

broeder. Deze sacramentele visie raakt aan de diepe overtuiging dat de ontmoeting met de armen een heilige ruimte is en een plaats van openbaring.¹⁰⁰

In de woorden van Colm Dekker in *Vieren en delen* wordt zichtbaar hoe deze sacramentaliteit zich uitstrekt tot de hele praktijk van Sant'Egidio. Liturgie en diaconie vloeien in elkaar over: de kerk wordt een huis waar niet alleen God wordt aanbeden, maar ook wordt herkend in het gedeelde brood, de gedeelde tijd, en het gedeelde leven. In de ruimte van de gebedsviering, de Mozes en Aaronkerk, valt het oog direct op het Christusicoon: een geschilderde Christusfiguur die centraal staat op het altaar. Het icoon fungeert als een visueel middelpunt dat herinnert aan de levende aanwezigheid van Christus te midden van de gemeenschap. Deze benadering roept weer de woorden van Mattheüs 25 op: 'Ik was hongerig, en jullie gaven mij te eten'. In de ontmoeting met de ander worden de contouren van Christus zichtbaar: in beeld, in gebed en in de praktijk van barmhartigheid.¹⁰¹

Vriendschap: relationele gelijkwaardigheid als theologische grondhouding

Een ander kenmerkend element in de spiritualiteit van Sant'Egidio is vriendschap. Het gaat niet primair om hulp, maar om relatie. Vriendschap impliceert wederkerigheid, tijd, nabijheid en trouw. Deze term is bewust gekozen: het voorkomt een hiërarchisch model van hulpverlening en zorgt voor gelijkwaardigheid in de relatie.¹⁰² In die zin sluit de visie van Sant'Egidio aan bij de theologie van Samuel Wells, die stelt dat het christelijk leven niet begint bij werken voor, maar bij zijn met.¹⁰³

Vriendschap is meer dan een warme sociale houding: het is theologisch geladen. Zoals Jezus zijn leerlingen 'vrienden' noemde (Johannes 15:15), zo spreekt Sant'Egidio over de armen als vrienden. In deze omgang wordt zichtbaar dat de mens niet gered wordt door boven iemand te staan, maar door naast iemand te gaan staan. Christus verschijnt in de nabijheid. De vriendschap tussen vrijwilliger en arme is daarmee, naast dat het menselijk gezien waardevol is, een icoon van het evangelie.¹⁰⁴

¹⁰⁰ Ibid, 47.

¹⁰¹ Dekker, "Het gebed van Sant'Egidio," 156-158.

¹⁰² Ibid, 152-153.

¹⁰³ Wells, *A Nazareth Manifesto*, 257.

¹⁰⁴ Dekker, "Het gebed van Sant'Egidio," 152-153.

Gastvrijheid: ruimte maken voor de ander als heilige praktijk

Gastvrijheid is misschien wel het meest concrete en alledaagse theologische gebaar in Sant'Egidio. De deuren staan open, letterlijk en figuurlijk. Wie aanklopt, wordt ontvangen. Dit is geen strategische keuze, maar een geloofsdaad: wie de ander ontvangt, ontvangt Christus zelf. In *Evangelii Gaudium* stelt paus Franciscus dat het huis van God geen smalle deur mag zijn, maar een plaats waar mensen zich welkom voelen in hun heelheid, inclusief hun gebrokenheid.¹⁰⁵ Hoewel gastvrijheid en vriendschap op elkaar kunnen lijken, zijn ze niet hetzelfde. Gastvrijheid kent een asymmetrie tussen gast en gastheer, terwijl vriendschap gebaseerd is op gelijkwaardigheid.¹⁰⁶ In de praktijk van Sant'Egidio zijn beide aanwezig, maar ze vervullen verschillende rollen. Gastvrijheid vormt de eerste opening: vriendschap ontstaat in de gedeelde tijd en betrokkenheid.

Deze gastvrijheid overstijgt praktische zorg. Ze is een liturgisch handelen: het maken van ruimte voor de ander als manifestatie van Gods koninkrijk. Gastvrijheid is een vreugdevolle erkenning dat de ander drager is van een geheim. In deze geest organiseert Sant'Egidio haar maaltijden, bezoeken en gebedsmomenten. De arme wordt geëerd als iemand in wie God zich laat kennen.¹⁰⁷

Conclusie: Christus aanwezig in de armen

De theologische visie van Sant'Egidio op armen is geworteld in het evangelie. In de kwetsbare mens verschijnt Christus. De gemeenschap neemt de woorden van Jezus letterlijk: 'Ik verzeker jullie: alles wat jullie gedaan hebben voor een van de geringsten van mijn broeders of zusters, dat hebben jullie voor Mij gedaan' (Matteüs 25:40, NBV21). Het betekent voor deze gemeenschap dat de armen een unieke plaats innemen in de openbaring van God.

Via incarnatie, sacramentaliteit, vriendschap en gastvrijheid ontstaat een theologisch weefsel waarin elke ontmoeting betekenisvol is. De armen zijn niet het doel van Sant'Egidio's actie,

¹⁰⁵ Francis, *Evangelii Gaudium*, 39-40.

¹⁰⁶ Dekker, "Het gebed van Sant'Egidio," 152.

¹⁰⁷ Ibid, 166-167.

maar het hart van haar spiritualiteit. De Franciscustafel als een van de concrete praktijken van deze gemeenschap is dan ook een theologische ruimte: een plaats waar God zich laat vermoeden in de gebrokenheid van het gedeelde brood, het stille luisteren, en het kwetsbare vertrouwen.

In de volgende paragraaf wordt verkend hoe deze visie weerklank vindt in de ervaring van vrijwilligers. Hoe beleven zij deze praktijk? En hoe helpt de theologie van kwetsbaarheid om die ervaring te verstaan als mogelijke ontmoeting met God?

2.5 Kwetsbaarheid in de ervaring van God en de impact van het werken met kwetsbare mensen

In de voorgaande paragrafen is kwetsbaarheid verkend als theologisch sleutelbegrip (2.2), als richtinggevend voor empirisch onderzoek (2.3) en als dragende kracht in de spiritualiteit van Sant'Egidio (2.4). Deze paragraaf vormt een brug naar het veldwerk in hoofdstuk drie, door de eerste deelvraag te beantwoorden: *Welke theologische inzichten zijn behulpzaam bij het verhelderen hoe de ervaring van kwetsbaarheid (van anderen en van onszelf) samenhangt met de ervaring van God?* Daarbij verschuift de aandacht van systematische verkenning naar theologische duiding van wat er gebeurt wanneer mensen geraakt worden in de ontmoeting met kwetsbaarheid. Welke taal bieden theologen om zulke ervaringen te verstaan als mogelijke plaatsen van ontmoetingen met God?

Kwetsbaarheid als ruimte voor Gods presentie: Andrew Root

Naast zijn centrale focus op Gods handelen binnen menselijke kwetsbaarheid, biedt Root ook een filosofisch-theologische duiding van hoe Gods aanwezigheid überhaupt verstaan kan worden. In zijn gebruik van *revelatory realism* stelt hij dat religieuze ervaringen, zoals vrijwilligers ze kunnen meemaken in contact met kwetsbare mensen, niet slechts subjectieve interpretaties zijn, maar werkelijke ontmoetingen met de levende God.¹⁰⁸ Deze ervaringen

¹⁰⁸ Root, *Christopraxis*, 78.

zijn ‘echt’ in de zin dat ze een ontmoeting vormen met een werkelijkheid die ons raakt en waarin iets van Gods aanwezigheid voelbaar wordt.¹⁰⁹

Root biedt ook theologische taal om ervaringen van machteloosheid, stilte of geraakt worden serieus te nemen als spirituele werkelijkheid. Hij doet dit vanuit wat hij *ministerial action* of bediening noemt.¹¹⁰ Volgens Root is God in wezen een ‘minister’, en manifesteert Gods handelen zich in de wereld als *ministry*: een relationele en persoonlijke ontmoeting van liefde en zorg.¹¹¹ Het gaat daarbij niet om institutionele functies, maar om een bereidheid om daadwerkelijk deel te nemen aan het concrete bestaan van de ander - zoals dakloosheid, gevangenschap, honger en lijden - met het oog op transformatie naar nieuw leven.¹¹² Wanneer vrijwilligers in zulke situaties aanwezig blijven zonder precies te weten wat te doen, kan die aanwezigheid verstaan worden als deelname aan een beweging van goddelijke solidariteit. Juist in deze aandachtige nabijheid opent zich volgens Root een ruimte waarin Gods heil werkzaam kan zijn.¹¹³

Relationele nabijheid en incarnatie: Samuel Wells

Samuel Wells gebruikt de uitdrukking zijn met om te laten zien hoe kwetsbare situaties momenten kunnen zijn waarin mensen iets van God ervaren.¹¹⁴ In deze manier van nabij zijn wordt iets van Gods eigen wezen zichtbaar. God is met ons, zoals tot uitdrukking komt in de relatie tussen Vader, Zoon en Geest. Deze goddelijke verbondenheid is gekenmerkt door aanwezigheid, aandacht, vreugde en liefdevolle betrokkenheid. Zijn met weerspiegelt Gods eigen manier van aanwezig zijn, zichtbaar geworden in Jezus. Het is verbonden met het doel van de schepping en met Gods verlangen naar herstel van relatie.¹¹⁵

Wells biedt meerdere inzichten die helpen om kwetsbaarheid theologisch te verstaan. Allereerst beschouwt hij isolatie als een van de diepste vormen van menselijke nood. Armoede, ziekte of uitsluiting kunnen mensen losmaken van hun omgeving. God wil nabij

¹⁰⁹ Ibid, 190.

¹¹⁰ Ibid, 94.

¹¹¹ Ibid, 95.

¹¹² Ibid, xiii.

¹¹³ Ibid, 269.

¹¹⁴ Wells, *A Nazareth Manifesto*, 8.

¹¹⁵ Ibid, 123.

zijn in die ervaring, niet door meteen iets op te lossen, maar door erbij te blijven. Redding bestaat hier in het doorbreken van isolement.¹¹⁶ Het tweede inzicht betreft de manier waarop God in onze eigen tekortkomingen nabij komt.¹¹⁷ In kwetsbare mensen kan onverwachte rijkdom zichtbaar worden. Wells leest de gelijkenis van de Barmhartige Samaritaan als een verhaal waarin wijzelf de gewonde zijn, en de ander ons iets van God laat zien. Zulke ontmoetingen zijn transformerend.¹¹⁸ Voor Wells draait het in de kern om relatie. Kwetsbaarheid opent een ruimte waarin mensen elkaar werkelijk kunnen ontmoeten en waarin ook iets van God zichtbaar wordt.¹¹⁹

Heil in de dood van zelfhandhaving: Stefan Paas

Stefan Paas verbindt kwetsbaarheid met de ervaring van God. Hij stelt dat Gods heil zich juist aandient op momenten waarop mensen hun behoefte aan controle, autonomie of status loslaten. Deze beweging noemt hij de ‘dood van zelfhandhaving’: het opgeven van het verlangen om onaantastbaar en zelfstandig te zijn.¹²⁰ Paas gebruikt hiervoor de term ‘dode plaatsen’ - een begrip dat hij overneemt van Andrew Root - om situaties te beschrijven waarin het leven fragiel wordt en de mens zijn grenzen onder ogen moet zien. Juist in zulke momenten kan Gods nabijheid oplichten als een onverwacht geschenk.¹²¹

Volgens Paas zijn het vooral mensen die door crisis, verlies of verslaving tot op de bodem zijn gekomen, die ontvankelijk worden voor deze ervaring. Theologie die geen hoop weet te bieden aan hen die niets meer hebben om op terug te vallen, is volgens hem geen waarachtige heiltheologie. Tegelijk biedt dit inzicht een kritische toets: niet alles wat goed voelt of vroom oogt, is deel van Gods missie.¹²² Het kruis confronteert ons met onze grens, en nodigt ons uit tot overgave, verwondering en geraakt worden - tot we ten diepste weten dat we ‘vreemd en bodemloos geliefd zijn’.¹²³ Wie zijn zelfhandhaving opgeeft en zich geeft aan de ander, kan in die beweging iets van Gods nabijheid ervaren.¹²⁴ In Paas’ beeldspraak zijn dit de ‘akkers

¹¹⁶ Ibid, 43-44.

¹¹⁷ Ibid, 28.

¹¹⁸ Ibid, 95.

¹¹⁹ Ibid, 116.

¹²⁰ Paas, *Vrede op aarde*, 346.

¹²¹ Ibid, 347.

¹²² Ibid.

¹²³ Ibid, 386.

¹²⁴ Ibid, 352.

van Gods genade': plekken waar gerechtigheid, liefde en duurzaamheid tot bloei komen, en waar Gods heil 'als regen' valt, ook als mensen zich daar niet direct van bewust zijn.¹²⁵

Theologische gevoeligheid voor kwetsbare aanwezigheid

De theologische inzichten van Root, Wells en Paas bieden een gelaagd kader om ervaringen van kwetsbaarheid te verstaan als mogelijke ontmoetingsplaatsen met God. Zij helpen ons zien dat juist waar mensen hun zelfhandhaving verliezen, zich openen in relaties of eenvoudigweg aanwezig blijven bij het lijden van anderen, er ruimte kan ontstaan om iets van God te ervaren. Deze kwetsbare ontmoetingen zijn geen randzaken van het geloof, maar vormen volgens deze theologen de kern van Gods betrokkenheid bij de wereld. Zo ontstaat er theologische taal om momenten van stilte, ongemak of geraakt zijn te duiden als plaatsen van genade. In hoofdstuk drie wordt onderzocht of en hoe zulke ervaringen ook in het vrijwilligerswerk bij de Franciscustafel worden herkend.

2.6 Conclusies en implicaties voor het onderzoek

De centrale vraag die dit hoofdstuk begeleidde was: *Welke theologische inzichten zijn behulpzaam bij het verhelderen hoe de ervaring van kwetsbaarheid (van anderen en van onszelf) samenhangt met de ervaring van God?* In de voorafgaande paragrafen is kwetsbaarheid beschreven als een theologisch geladen ruimte waarin de ontmoeting met God mogelijk wordt. Daarmee verschoof de focus van het beschrijven van kwetsbaarheid naar het duiden van de spirituele en goddelijke dimensie ervan, zoals die zich zou kunnen openbaren in de alledaagse praktijk van vrijwilligerswerk.

In paragraaf 2.1 werd deze intuïtie zichtbaar gemaakt aan de hand van de spiritualiteit van Sant'Egidio. In de Franciscustafel wordt kwetsbaarheid niet ontweken, maar geëerd. De ontmoeting met de ander is een plek van genade, waar Christus zelf nabij komt. De inzet voor de kwetsbare mens is een vorm van aanbidding. Kwetsbaarheid wordt zo verstaan als toegang tot vrede, verbondenheid en Gods aanwezigheid.

¹²⁵ Ibid, 353.

Paragraaf 2.2 onderzocht kwetsbaarheid als theologisch sleutelbegrip in vier hedendaagse stemmen. Samuel Wells bracht het idee van zijn met in als een incarnatorische praktijk waarin Gods liefde zichtbaar wordt in relationele nabijheid. Stefan Paas liet zien dat kwetsbaarheid geen obstakel is voor vrede, maar de bedding waarin gerechtigheid en solidariteit kunnen wortelen. Andrew Root positioneerde kwetsbaarheid als de plaats bij uitstek van goddelijke actie: het is in menselijke onmacht, leegte en stilstand dat Gods genade werkzaam wordt. Annemiek de Jong-van Campen voegde daaraan een mystagogische laag toe: kwetsbaarheid als weg van inwijding, waarin mensen gevormd worden tot ontvankelijkheid, gemeenschap en geestelijke diepgang.

In paragraaf 2.3 werd deze theologie vertaald naar een onderzoekspraktijk. Kwetsbaarheid blijkt niet alleen een inhoudelijk thema, maar ook een epistemologische houding. Het vraagt om een manier van aanwezig zijn bij interviews, observaties en analyses die openstaat voor wat zich aandient in het alledaagse, het gebrokene, het onverwachte. Theologische reflectie wordt hier opgevat als een aandachtige betrokkenheid in het hele onderzoeksproces. Ward en Root helpen begrijpen dat geloof vaak zichtbaar wordt in gebaren, stiltes of kleine ervaringen van ontregeling, waarin zich iets van God zou kunnen aandienen.

Paragraaf 2.4 bracht deze inzichten terug naar de spiritualiteit van Sant'Egidio. Incarnatie, sacramentaliteit, vriendschap en gastvrijheid werden daar niet alleen als spirituele waarden besproken, maar als theologische praktijken waarin de kwetsbare ander het gelaat van Christus draagt. De armen zijn in de theologie en praktijk van Sant'Egidio actieve dragers van goddelijke tegenwoordigheid.

In paragraaf 2.5 werd ten slotte geschetst hoe deze theologische lijnen kunnen helpen om concrete ervaringen van vrijwilligers te verstaan. Momenten van stilzwijgende nabijheid, het blijven ondanks ongemak, of geraakt worden zonder woorden: het zijn mogelijk plaatsen van spirituele diepgang. Wells duidt deze nabijheid als zijn met; Root spreekt van 'ministerial action'; Paas beschrijft ze als de 'akkers van Gods genade' waar Gods heil als regen op kan neerdalen.¹²⁶

Deze theologische verkenning leidt tot drie implicaties voor het veldwerk in hoofdstuk drie:

¹²⁶ Paas, *Vrede op aarde*, 353; Root, *Christopraxis*, 269; Wells, *A Nazareth Manifesto*, 8.

1. Ervaringen van kwetsbaarheid worden serieus genomen als spirituele ruimte. Onmacht, ontregeling en stilte kunnen gelezen worden als plekken waar Gods aanwezigheid voelbaar wordt, juist omdat ze ons ontdoen van beheersing.
2. De ontmoeting tussen vrijwilliger en gast is wederkerig. In plaats van lineaire hulpverlening ontstaat een relationele praktijk waarin ook de vrijwilliger geraakt, gevormd en ingewijd kan worden. De ontmoeting draagt mystagogisch en theologisch gewicht.
3. Theologische interpretatie groeit mee met het veldwerk. Niet als vaste lens, maar als open aandachtige beweging waarin interviews, observaties en gebaren kunnen uitgroeien tot plekken van reflectie, misschien zelfs van openbaring.

In het volgende hoofdstuk wordt deze implicaties getoetst aan de praktijk: hoe beleven jonge vrijwilligers bij de Franciscustafel hun eigen kwetsbaarheid en die van anderen? En herkennen zij in die ervaringen, expliciet of impliciet, iets van God? Daarmee krijgt de intuïtie waarmee dit hoofdstuk begon een empirisch vervolg: dat kwetsbaarheid, in al haar rauwheid en schoonheid, weleens de plek zou kunnen zijn waar vrede begint.

Hoofdstuk 3 - Empirische verkenning: kwetsbaarheid en spiritualiteit in de ervaringen van vrijwilligers

Ik kom binnen met een vol hoofd. Mijn hoofd zit vol met mijn scriptie, en eigenlijk zie ik een beetje op tegen het vrijwilligerswerk vanavond. Maar zodra de gasten binnenkomen, merk ik dat ik meer energie begin te krijgen. Aan mijn ene tafel zit een man die zegt dat hij klaar is met eten. Er ligt nog best wat bami op zijn bord, dus ik vraag voorzichtig of hij echt niets meer wil. Hij kijkt me met twinkelende ogen aan en zegt: “Ik zit aan de lijn, want ik ben een fotomodel.” Daarna barst hij in lachen uit, en ik lach met hem mee. De man naast hem staat even later op, kijkt me aan en bedankt me vriendelijk. Het valt me op hoe dankbaar iedereen vanavond is. Iedereen neemt de tijd om me te bedanken voordat ze de deur uitlopen.

Rond zeven uur wordt het rustiger en ik neem even plaats naast een Japanse vrouw. We raken in gesprek en ik vraag haar hoe ze in Amsterdam terecht is gekomen. Ze vertelt dat ze in Nederland maar twee andere Japanners kent, en dat ze hen af en toe ziet. Ik vraag niet verder, maar ik krijg het gevoel dat ze niet heel veel contacten heeft. We praten over het verschil tussen Koreaans en Japans eten en over wat zij mist uit Japan. Ik vertel haar over mijn studie, zij vertelt dat ze ooit Franse literatuur studeerde, maar nu nauwelijks nog Frans spreekt. Ik had haar al een paar keer eerder zien zitten, maar wist niet dat ze zo openstond voor een gesprek. Ik merk hoe eenvoudig het kan zijn om verbinding te maken. Ik ben blij dat ik naast haar ben gaan zitten, want het haalt iets weg van de aannames die ik eerder over haar had.¹²⁷

3.1 Inleiding: van theologie naar praktijk

Dit hoofdstuk opent met een fragment uit mijn observatienotities, afkomstig van een avond die representatief is voor mijn ervaringen als vrijwilliger bij de Franciscustafel. Dit vormt niet alleen een illustratie van de alledaagse praktijk, maar ook een ingang tot de thematiek van dit hoofdstuk. In het vorige hoofdstuk is kwetsbaarheid verkend als een theologisch geladen begrip dat niet alleen een menselijke conditie aanduidt, maar ook een ruimte kan openen voor

¹²⁷ Veldnotities, 6 mei 2025, Sant'Egidio Amsterdam.

het vermoeden van Gods aanwezigheid. De theologie van kwetsbaarheid is daar verbonden met relationele nabijheid, breekbaarheid en het loslaten van controle. Die verkenning vormde het kader waarbinnen dit onderzoek is opgezet: niet met de intentie om ervaring van Gods aanwezigheid te meten, maar om aandachtig te luisteren naar hoe jonge vrijwilligers bij de Franciscustafel hun ervaringen beschrijven, duiden en beleven - met name wanneer deze raken aan kwetsbaarheid en zingeving.

In dit hoofdstuk staat dan ook de tweede deelvraag centraal: *Welke ervaringen van kwetsbaarheid doen jonge vrijwilligers op in het vrijwilligerswerk bij de Franciscustafel in het licht van hun spiritualiteit en persoonlijke geloofsopvattingen?* Deze vraag wordt beantwoord op basis van zes semigestructureerde interviews en zeven avonden als vrijwilliger bij de Franciscustafel, uitgevoerd tussen februari en juni 2025. De interviews zijn geanalyseerd via thematische codering, waarbij gezocht is naar terugkerende motieven, woordgebruik en ervaringen. Daarbij is gebruikgemaakt van een kwalitatief-interpretatieve benadering, waarin de gevoeligheid voor de spirituele taal, of het ontbreken daarvan, centraal staat.

De jonge vrijwilligers die deelnamen aan het onderzoek variëren in leeftijd, achtergrond en mate van religieuze betrokkenheid. Wat hen verbindt is hun vrijwillige inzet bij de Franciscustafel en hun bereidheid om te reflecteren op wat dat werk met henzelf doet. Om de anonimiteit van de deelnemers te waarborgen, zijn hun namen in deze scriptie veranderd.

Evita (27) is een Spaanse apotheker die met gemak en helderheid communiceert. Via een tijdelijk werk traject kwam ze in oktober 2024 in Amsterdam terecht. Ze is katholiek en al sinds haar jeugd actief als vrijwilliger. Het voelde voor haar vanzelfsprekend om ook hier iets te betekenen. “Ik werk, ik heb vrienden, ik ga naar de kerk, en ik doe vrijwilligerswerk - dat hoort bij mijn leven.” Bij Sant’Egidio werd ze geraakt door de herkenning in de vrienden van de straat: “Sommigen hadden een leven zoals ik, en nu zijn ze hier. Dat had ik kunnen zijn.”

Berend (27) is een rustige en reflectieve projectontwikkelaar in duurzame energie. Hij groeide op in een christelijk gezin, maar is zelf niet (meer) gelovig. In 2023 begon hij bij de Franciscustafel, in een periode van zoeken na het afstuderen. “Ik realiseerde me hoeveel kansen ik heb gekregen,” vertelt hij, “en dat ik ook iets voor anderen wilde betekenen.” Wat begon als ‘een moetje’ groeide uit tot een waardevolle plek van ontmoeting. “Je geeft iets, maar je krijgt ook echt wat terug: oprechte interesse, betrokkenheid en herkenning.”

Karlijn (33) is een energieke Amerikaanse professional en actief betrokken in de katholieke kerk. Na jarenlange ervaring in non-profit werk en internationale contexten woont ze sinds kort weer in Nederland, waar ze volledig op afstand werkt. Omdat ze in haar werk weinig persoonlijk contact heeft, zocht ze bewust naar menselijke nabijheid. Bij Sant'Egidio vond ze die verbinding, al staat ze het liefst achter de schermen: "Ik geef mijn aandacht in daden, niet in woorden - afwassen is ook een vorm van liefde."

Matthias (20) is een rustige en verzorgde student theologie, vaak gekleed in overhemd en stropdas. Hij is lid van een evangeliegemeente, maar heeft een groeiende interesse in hetatholicisme. Via een antropologische minor kwam hij in aanraking met Sant'Egidio. "De eerste vier weken waren verplicht," zegt hij, "maar daarna vond ik het gewoon leuk werk." Hij waardeert vooral de sfeer en de informele gesprekken: "De groep mensen die daar hun tijd geeft, is gewoon gezellig. En het is leuk om met hen en met de gasten een praatje te maken. Iedereen krijgt te eten, dus iedereen is relatief blij."

Christiaan (40) is een geboren Amsterdammer met een nuchtere blik, een groot hart voor mensen en een directe manier van spreken. Hoewel hij niet meer helemaal tot de groep 'jonge vrijwilligers' behoort die centraal staat in dit onderzoek, biedt zijn verhaal een waardevol perspectief. Tijdens een burn-out en het beëindigen van zijn baan als financieel directeur besloot hij mee te helpen bij het kerstdiner van Sant'Egidio. "Ik wist niet hoe weerbaar ik zou zijn," zegt hij, "maar ik vond het meteen geweldig." Hij noemt zichzelf niet religieus en is sterk gemotiveerd om iets voor anderen te betekenen. Wat hem aanspreekt, is de gelijkwaardigheid en de concrete aandacht: "Je geeft mensen niet alleen eten, maar ook tijd en waardigheid." Dat religie geen expliciete rol speelt in het vrijwilligerswerk, ervaart hij als positief.

Marieke (19) studeert culturele antropologie en bekeerde zich op haar zestiende tot hetatholicisme. Ze kleedt zich vaak in donkere tinten en is zachtaardig en bedachtzaam in haar manier van spreken. Als geïnterviewde deelde ze zoveel, dat er twee gesprekken nodig waren. Marieke raakte via een studieopdracht betrokken bij de Franciscustafel, op zoek naar een plek waar haar geloof en betrokkenheid bij armoede samenkwamen. "Ik wilde niet alleen iets doen voor daklozen, maar ook leren begrijpen wie ze zijn. Door hen te leren kennen, voel je die enorme kloof minder - dan zie je weer het menselijke."

Deze portretten laten zien hoe divers de achtergronden en geloofsopvattingen van de jonge vrijwilligers zijn. Sommigen spreken expliciet over geloof of Jezus, anderen vermijden religieuze taal, maar verwijzen wel naar wat hen raakt of beweegt. Het onderzoek gaat er niet vanuit dat er één juiste manier is om over spiritualiteit te spreken. Wel is geprobeerd om gevoelig te blijven voor verschuivingen in taal, toon en ervaring - ook als die zich buiten traditionele religieuze categorieën bevinden.

In dit hoofdstuk staat de ervaring van de jonge vrijwilligers zelf centraal: hoe zij vertellen over wat ze meemaken, hoe ze geraakt worden, wat hen verward, hoop geeft of verandert. Er wordt daarbij nog geen expliciete theologische reflectie gegeven, dat gebeurt pas in hoofdstuk vier. De keuze om die reflectie op te schorten, vloeit voort uit een mystagogische benadering: eerst luisteren, dan duiden. Door eerst hun woorden de ruimte te geven, ontstaat er een open veld waarin theologie mogelijk oplicht.

Tegelijk is dit luisteren niet waarde vrij. Zoals in hoofdstuk twee is uiteengezet, vormen drie implicaties uit de theologie van kwetsbaarheid het interpretatiekader voor deze analyse. Ten eerste worden ervaringen van onmacht, stilte of ontregeling niet gezien als obstakels, maar als mogelijke spirituele ruimtes - plekken waar betekenis oplicht doordat beheersing wegvalt. Ten tweede wordt de ontmoeting tussen vrijwilliger en vriend van de straat opgevat als een wederkerige relatie waarin ook de vrijwilliger geraakt of gevormd kan worden. En ten derde wordt theologische interpretatie opgevat als een proces dat meebeweegt met de praktijk, in openheid voor wat zich aandient in gesprekken en ontmoetingen.

In de volgende paragrafen worden de interviews thematisch gepresenteerd aan de hand van vijf hoofdthema's: motivatie, kwetsbaarheid, nabijheid, persoonlijke groei en zingeving. Daarbij wordt niet gezocht naar eenduidige antwoorden, maar naar terugkerende bewegingen waarin spiritualiteit en kwetsbaarheid elkaar raken. De vraag is niet alleen wat jonge vrijwilligers meemaken, maar ook wat deze ervaringen met hen doen en hoe zij zelf daarin zin of richting ervaren.

3.2 Motieven en betekenisgeving: waarom vrijwilligers deelnemen

De inzet van jonge vrijwilligers bij de Franciscustafel begint vaak vanuit een intuïtieve betrokkenheid, een moreel appel of een persoonlijke overtuiging dat 'iets doen voor een

ander' belangrijk is. Deze paragraaf verkent die eerste aanzet tot deelname, in relatie tot hun levensbeschouwelijke achtergrond. De groep is divers: sommigen zijn actief katholiek, anderen zoeken zingeving buiten religieuze kaders. Wat hen verbindt, is een verlangen om iets bij te dragen. Deze paragraaf onderzoekt dat 'waarom': van praktische aanleiding tot ethische of religieuze motivatie. Het gaat hier om het beginpunt van hun betrokkenheid - de verdieping volgt in paragraaf 3.5.

Vrijwilligerswerk als passende stap in deze fase van het leven

Vrijwilligerswerk bij de Franciscustafel markeert voor de zes respondenten een overgangsmoment in hun leven. Hun keuze om betrokken te raken komt niet voort uit een lang gekoesterd ideaal, maar uit een overgangsfase die ruimte biedt voor heroriëntatie. Het zijn momenten waarin vaste structuren zijn weggevallen, of waarin nieuwe ritmes zich nog moeten vormen rond werk, studie, relaties of zingeving. Zo vertelt Christiaan dat hij na een burn-out en het tijdelijk stoppen met zijn werk weer op zoek was naar een zinvolle daginvulling: "Ik had al een tijd geen vrijwilligerswerk gedaan en ik dacht meteen: dit lijkt me hartstikke leuk." Berend raakte betrokken vlak na zijn afstuderen, in een periode waarin hij op zoek was naar een baan. Internationale verhuizingen spelen ook een rol: Evita besloot na haar komst naar Nederland vrijwilligerswerk te zoeken, en Karlijn deed dat om het gemis aan menselijk contact in haar remote baan te compenseren. Matthias en Marieke kwamen via academische opdrachten in aanraking met Sant'Egidio, waarna het werk betekenis kreeg als meer dan een studietaak.

Hoewel de individuele situaties verschillen, valt op dat deze jonge vrijwilligers zich in een open, zoekende fase bevinden, waarin nieuwe routines en sociale verbindingen zich kunnen vormen. Vrijwilligerswerk blijkt dan niet alleen een handeling van hulp, maar een passende vorm om je opnieuw te verhouden tot jezelf, tot anderen en tot de stad waarin je leeft.

Aanzet tot betrokkenheid: van 'het goede doen' tot 'ergens bij horen'

Naast biografische aanleiding speelt bij veel jonge vrijwilligers een verlangen om 'iets goed' te doen een belangrijke rol. Deze motivatie komt naar voren in korte, overtuigende uitspraken: "Ik vond dat ik iets moest terugdoen" (Berend), of: "Ik dacht gewoon, dit lijkt me hartstikke

leuk” (Christiaan). Zulke uitspraken laten een ethische intuïtie zien, die gedragen wordt door een verlangen naar rechtvaardigheid of betrokkenheid.

Christiaan verwoordt zijn motivatie als iets dat vanzelf spreekt: “Het kost zo weinig moeite om iemand te helpen.” Zijn drijfveer komt voort uit een levenshouding van attentheid en zorgzaamheid, die hij van huis uit heeft meegekregen. “Als we allemaal een beetje delen en helpen, dan zijn we er ook,” zegt hij. Het gaat hem om het besef dat je met weinig inzet een verschil kunt maken voor een ander en dat dát ertoe doet.

Marieke beschrijft hoe één ontmoeting met een dakloze bij Leiden Centraal haar perspectief kantelde: “Ik bleef nadenken... hoeveel mensen slapen er vannacht buiten? Dat is iets wat me heel erg is bijgebleven.” Deze ervaring zette haar ertoe om bewust te zoeken naar vrijwilligerswerk waarbij ze daklozen persoonlijk kon ontmoeten. Zo vormt vrijwilligerswerk voor haar een tastbare manier om betekenis en betrokkenheid vanuit het geloof te belichamen. Anderen noemen eerder een verlangen naar verbondenheid: Karlijn noemt haar werk ‘een manier om uit mijn hoofd te komen en echt onder de mensen te zijn’. Matthias beschrijft het als ‘gewoon leuk werk’ met ‘een gezellige groep’.

De motivatie is zelden instrumenteel: het gaat om het zoeken naar een plek waar het handelen ertoe doet. Vrijwilligerswerk functioneert daarmee ook als een sociaal bindmiddel: een manier om ergens bij te horen. Wat hen drijft is niet ingewikkeld: het voelt goed om iets te betekenen en om deel uit te maken van een gemeenschap.

Levensbeschouwelijke positionering: geloof, traditie en verbondenheid

Achter de inzet van jonge vrijwilligers bij de Franciscustafel gaat een breed palet aan levensbeschouwelijke achtergronden schuil. Sommigen zijn actief katholiek, zoals Marieke, Karlijn en Evita. Voor hen vormt hun geloof een bron van waarden en een kader voor betrokkenheid. Marieke vertelt: “Eigenlijk in al die dingen die ik voor de parochie doe, is dat altijd in mijn achterhoofd: ik doe dit uiteindelijk voor God.” Ze beschrijft hoe haar inzet bij Sant’Egidio concreter voelt dan bij kerkelijk vrijwilligerswerk: “Daar zie je direct wat het met iemand doet.” Ook Evita benadrukt de doorwerking van haar katholieke opvoeding: “De waarden deel ik met veel mensen, ook niet-katholieken, maar mijn achtergrond helpt me om

ze bewust te beleven en in praktijk te brengen.” Karlijn noemt de kerk zelfs haar ‘vaste thuisplek’ in elke nieuwe stad: “Een kerk is altijd een plek waar ik weet dat ik thuishoor.”

Matthias is evangelisch opgevoed, maar toont een groeiende interesse in katholieke liturgie en gemeenschap. Zijn religieuze identiteit is nuchter en bescheiden: “Ik hoop dat ik geloof. Als ik mezelf religieus zou noemen, dan is dat gewoon: zondag naar de kerk, af en toe bidden.” Toch merkt hij dat Bijbelse verhalen mede richting geven aan zijn handelen. Voor anderen speelt geloof minder expliciet een rol. Christiaan gelooft niet en noemt eerder een levenshouding van zorgzaamheid: “Ik word er gewoon gelukkig van als ik iemand blij kan maken.” Berend verwijst naar zijn christelijke opvoeding als een vormende laag in zijn denken over omzien naar anderen, maar benadrukt dat ook niet-gelovigen in zijn omgeving ‘grotere offers’ brengen. De verhalen van de vrijwilligers laten zien dat geloof, traditie en praktische betrokkenheid op verschillende manieren samenkomen.

Taal en betekenis

De wijze waarop jonge vrijwilligers bij de Franciscustafel hun inzet verwoorden, weerspiegelt de diversiteit van hun levensbeschouwelijke kaders. Sommigen spreken in expliciet religieuze termen. Marieke benoemt haar inzet als ‘dienstbaarheid vanuit geloof’ en herkent in de ontmoeting met daklozen een verwijzing naar Christus zelf. Evita, opgegroeid in de katholieke traditie, spreekt vanzelfsprekend over ‘Gods liefde’ en ‘zegen’, zonder nadruk op kerkelijke dogma. Haar religieuze taal is vertrouwd en functioneel, ingebed in een dagelijks levenspatroon.

Anderen gebruiken taal die minder religieus gekleurd is, maar niet minder betekenisvol. Christiaan verwijst naar de lichamelijke ervaring van ‘endorfines’ na het vrijwilligerswerk, en beschrijft het vrijwilligerswerk als iets dat ‘gewoon goed voelt’. Op het eerste gezicht klinkt dat nuchter, maar zijn blijvende inzet suggereert dat er meer meespeelt dan alleen een prettig gevoel. Hij lijkt te zoeken naar taal voor een ervaring die hem raakt, maar die hij niet vanzelfsprekend religieus benoemt. Juist dat zoeken maakt zichtbaar hoe spirituele betekenis ook aanwezig kan zijn wanneer vertrouwde geloofstaal ontbreekt.

Karlijn benoemt haar motivatie in termen van psychosociale balans: ‘uit mijn hoofd komen’ en ‘onder de mensen zijn’. Ook Matthias spreekt over het werk als ‘gezellig’ en ‘leuk’. Deze

woorden klinken op het eerste gehoor luchtig, maar ze verwijzen naar de behoefte aan verbinding, ritme en betekenis in het alledaagse leven. In deze uitspraken ligt de nadruk op de werking van vrijwilligerswerk op het eigen innerlijk: rust, plezier, zelfzorg. Andere motivaties zijn juist meer gericht op de ander, of op een moreel of religieus appel. Berend beschrijft hoe bij hem het besef groeide dat hij veel kansen en geluk heeft gehad, wat hem ertoe bracht iets terug te willen doen voor mensen die het minder goed hebben getroffen. Hierin klinkt een gevoel van verantwoordelijkheid door, een innerlijke overtuiging dat zorg voor anderen voortkomt uit dankbaarheid.

Deze verscheidenheid wijst op een gedeelde praktijk waarin spirituele en morele betekenissen naast elkaar kunnen bestaan. Dezelfde handeling, vrijwilligerswerk, krijgt zo verschillende betekenissen, afhankelijk van de taal van de spreker. Deze verschillen laten zien hoe sommige vrijwilligers vooral spreken vanuit het effect op henzelf - rust, balans, plezier - terwijl anderen juist motivatie ontleen aan moreel of religieus besef, of aan de relatie met de ander. In de praktijk vloeien deze dimensies vaak samen, maar het taalgebruik legt toch verschillende accenten bloot.

3.3 Kwetsbaarheid ontmoeten: ervaringen met armoede en breekbaarheid

In de voorafgaande paragrafen stond het beginpunt van betrokkenheid centraal: de biografische aanleiding (3.1) en de persoonlijke motivatie en betekenisgeving (3.2) die jonge vrijwilligers ertoe brachten zich in te zetten bij de Franciscustafel. In deze paragraaf verschuift de aandacht naar wat zij gaandeweg in de praktijk tegenkomen: de directe ervaring van kwetsbaarheid, en de manier waarop die ervaring ook henzelf raakt.

De ontmoetingen met mensen in armoede confronteren de vrijwilligers met vormen van sociale breekbaarheid, emotionele nood en lichamelijk lijden. Tegelijkertijd roept deze nabijheid tot kwetsbaarheid bij henzelf gevoelens op van onmacht, mededogen, twijfel of innerlijke beweging. Deze paragraaf onderzoekt het eerste deel van de deelvraag: *Hoe ervaren jonge vrijwilligers kwetsbaarheid bij de Franciscustafel?*

Geconfronteerd met armoede

De ontmoeting met armoede bij de Franciscustafel brengt jonge vrijwilligers in aanraking met een werkelijkheid die hen raakt. Waar de motivatie tot deelname vaak voortkomt uit morele intuïtie of sociale betrokkenheid (zoals besproken in 3.2), leidt de praktijk tot confrontaties met menselijke breekbaarheid. De ongelijkheid tussen het eigen leven en dat van de vrienden van de straat wordt plots tastbaar.

Evita beschrijft hoe haar eerste weken haar confronteerden met mensen die ooit een vergelijkbare achtergrond hadden als zijzelf. Een gesprek met een Spaanse man, ooit werkzaam als psycholoog, maakte diepe indruk: “Ik ben ook wetenschapper. Dit had ik kunnen zijn.” Later vertelt ze over een avond waarop ze thuiskwam, koud en vermoeid, en zich schuldig voelde toen ze een warm bad nam: “Zij slapen nu op straat, en ik neem een bad omdat ik het koud heb.” Deze ervaring bracht haar innerlijk uit balans en wakkerde een schuldgevoel over haar bevoorrechte positie aan.

Christiaan werd getroffen door de intensiteit van emoties bij gasten. In de kerk zag hij een oudere dakloze man in tranen uitbarsten. “Dat doet veel met je,” zegt hij. Het beeld bleef bij hem. Door confrontatie met kwetsbaarheid in het vrijwilligerswerk veranderde zijn houding: “Eerst dacht ik: in Nederland hoeft niemand op straat te leven. Nu boeit het me niet meer waarom iemand daar zit - hij is nu hier, en dat is genoeg.”

Ook Marieke beschrijft haar verwarring en verdriet wanneer iemand zich verontschuldigt voor het hebben van honger. “Ik kon me niet voorstellen wat iemand allemaal heeft meegemaakt om sorry te zeggen omdat hij honger heeft.” Zulke momenten brengen haar in contact met wat ze noemt ‘kwetsbaarheid die ik echt zie’.

Onmacht en grenzen

Vrijwilligers bij de Franciscustafel ervaren regelmatig hun eigen grenzen. De confrontatie met rauwe situaties van armoede en psychische ontregeling roept gevoelens op van machteloosheid en onzekerheid. Er ontstaat een spanningsveld tussen het verlangen om te helpen en de erkenning dat er weinig werkelijk veranderd kan worden. Dit bewustzijn maakt de asymmetrie in de relatie tastbaar: de vrijwilliger keert terug naar comfort, terwijl de ander op straat blijft.

Evita beschrijft hoe moeilijk ze het vond om na een ontmoeting met een man wiens bezittingen in brand waren gestoken, nog te klagen over haar eigen ongemakken. Ze voelde zich klein en overrompeld: “Dat brengt me terug naar de aarde.” Later vertelt ze over een situatie waarin een dakloze man zijn telefoonnummer gaf aan haar in een poging tot vriendschap. Evita moest dit afwijzen vanwege de afspraken binnen Sant’Egidio. “Ik wil hem niet het gevoel geven dat hij minder is, maar toch maak ik die scheiding.” Die verlegenheid over grenzen maakt haar kwetsbaar. Tegelijk laat het de spanning zien tussen de ideologie van vriendschap met de armen en de grenzen die in de praktijk worden bewaakt: wel nabijheid, maar geen telefoonnummer.

Karlijn verwoordt hoe ze zich soms voelt als een serveerster, niet als vrijwilliger. De directe kritiek of onvrede van vrienden van de straat raakt haar diep, juist omdat het gelijkwaardigheid suggereert. Ze vertelt over een ervaring waarin ze ‘uitgescholden werd’ door een vriend van de straat: “Ik had iets verkeerd gedaan, en hij werd boos. Later hebben we wel een vriendschap opgebouwd, maar het was heftig.”

Berend deelt zijn gevoel van machteloosheid bij schrijnende verhalen, zoals van een vrouw die elke ochtend hoopte niet meer wakker te worden. Het raakte hem dat zulke levens zo plots konden ontsporen. “Vaak buiten mensen hun eigen schuld om. Dat is wat me het meest raakt.”

De directe nabijheid tot schrijnende situaties roept niet alleen medelijden op, maar ook gevoelens van onvermogen, schuld of verdriet. Christiaan beschrijft hoe hij de emoties van anderen sterk in zich opneemt: “Ik trek me altijd de emoties van anderen wel echt aan.” Hij noemt de sfeer in de ruimte van de Franciscustafel ‘fragiel’ en erkent dat hij zichzelf in zekere zin openstelt voor de pijn van de ander. Die openheid vergroot zijn eigen kwetsbaarheid, maar ook zijn bewustzijn van hoe goed hij het zelf heeft.

Marieke vertelt hoe haar beeld van armoede en onrecht werd verdiept door het horen van persoonlijke verhalen. “Als je meer praat met mensen die oprecht in die situatie zitten, begrijp je beter hoe het echt eraan toe gaat.” Ze realiseert zich dat armoede niet eenvoudigweg het gevolg is van persoonlijke keuzes, maar van structurele factoren die mensen langdurig vastzetten. Deze confrontatie versterkt haar inlevingsvermogen in de ander.

Deze persoonlijke reflecties wijzen op een spirituele verdieping: de omgang met kwetsbare mensen brengt vrijwilligers in aanraking met de fundamentele kwetsbaarheid van het mens-

zijn zelf. Het leidt tot een grotere ontvankelijkheid en bewustzijn van verbondenheid. Tegelijk groeit ook het besef van verschil: van het feit dat er werelden bestaan die zelden raken, en dat die ene tafel maar tijdelijk die kloof overbrugt. De nabijheid maakt iets voelbaar van gedeeld mens-zijn, maar legt tegelijk de ongelijkheid bloot: in kansen en toekomstperspectief. Juist in die spanning tussen herkenning en vervreemding groeit de gevoeligheid van vrijwilligers voor wat het betekent om mens te zijn.

Geraakt worden: lichamelijk en spiritueel

De ontmoeting met kwetsbaarheid blijft voor veel vrijwilligers niet beperkt tot een observatie, maar raakt aan iets diepers: een innerlijke beweging die lichamelijk, emotioneel en spiritueel wordt ervaren. Wat gebeurt er wanneer hulpvaardigheid omslaat in geraakt-zijn? Juist in de kleine, onverwachte momenten kunnen deze ervaringen zich aandienen, soms woordeloos, soms verwoord in beelden of stiltes.

Evita vertelt over een kerstdiner bij de Franciscustafel, waar ze zich aanvankelijk ongemakkelijk voelde aan een tafel met gasten die haar aanwezigheid niet echt leken te waarderen. De sfeer was gespannen en ze wist niet goed hoe ze zich tot de situatie moest verhouden. Toch bleef ze zitten, en raakte in gesprek met één man. Na het eten liepen ze samen door de kerk. De man wees haar op een schilderij van een knielende, huilende figuur met daarboven een engel en zei: “I feel like this man.” Hij vroeg zich hardop af waarom het schilderij daar hing. Evita wist het niet precies, maar antwoordde: “Maybe you don’t see the angel, but he’s there... We are not angels, but maybe this dinner makes you feel more loved.” De man begon te huilen.

Achteraf omschrijft Evita dit als een moment waarin ze geraakt werd door de kwetsbaarheid van de ander, en waarin ze zelf iets ervoer van Gods liefde. Tegelijk is het haar eigen reactie die iets in beweging zet: door haar woorden ontstaat er ruimte voor contact en erkenning. Haar eenvoudige antwoord - ‘misschien voel je de engel niet, maar hij is er’ - opent een gedeeld besef van gebrokenheid én nabijheid. Zo groeit uit een gespannen situatie een onverwacht moment van uitwisseling, waarin kwetsbaarheid, troost en betekenis samenkomen, zonder dat het volledig onder woorden wordt gebracht.

Berend noemt een ontmoeting met een vrouw die haar overleden man mist en hoopt dat ze 's nachts niet meer wakker wordt. Zulke verhalen blijven hangen: "Dat zijn gewoon hele treurige verhalen. En het raakt me vooral dat het zo onverwachts kan gebeuren." De emotionele impact zit niet alleen in de ernst van het verhaal, maar in het besef dat het iedereen kan overkomen, zonder duidelijke schuld.

Matthias herinnert zich een moment waarop een vaste gast tijdens het gebed in tranen uitbarstte en steun zocht bij de diaken. Hij noemt het 'heel triest en tegelijkertijd mooi', een beeld van gebrokenheid en gemeenschap. Voor Matthias toont zo'n moment hoe het kerk-zijn juist zichtbaar wordt in de gedeelde kwetsbaarheid. De ontmoeting van troost en verdriet in de liturgische ruimte maakt voor hem iets tastbaar van de betekenis van gemeenschap.

Betekenis geven aan kwetsbaarheid

De confrontatie met kwetsbaarheid laat jonge vrijwilligers niet onberoerd. Velen zoeken woorden om onder woorden te brengen wat deze ontmoetingen met hen doen, maar ervaren tegelijk de begrenzing van taal. De betekenis die aan deze ervaringen wordt toegekend, is divers: moreel, spiritueel of existentieel. Voor sommigen is het een aanleiding tot reflectie over onrecht, zoals Berend die spreekt over het structurele karakter van armoede en de rol van toeval in het leven. Anderen, zoals Christiaan, beschrijven hoe het ervaren van kwetsbaarheid leidt tot hernieuwde waardering voor het eigen leven en tot gedragsverandering: "Ik ben nog bewuster gaan leven en denk vaker: wat heb ik écht nodig?"

Sommige vrijwilligers herkennen in de ervaring een spirituele laag. Marieke vertelt hoe ze tijdens de intenties - een moment in het katholieke gebed waarin voor anderen gebeden wordt - bidt voor een vriendin in het ziekenhuis. Na het avondgebed komt een vriend van de straat naar haar toe om ook voor haar vriendin te bidden.¹²⁸ "Gebed is iets wat je altijd aan iemand anders kan bieden. Daarin kan je gewoon delen." Het opvallende is hier dat juist de ander haar iets aanbiedt - een gebaar van verbondenheid dat de scheidslijn tussen gast en vrijwilliger doorbreekt.

¹²⁸ 'Vrienden van de straat' is de term die binnen Sant'Egidio wordt gebruikt voor de gasten aan tafel. Het drukt de relationele benadering uit waarbij mensen in kwetsbare situaties niet worden gezien als hulpontvangers, maar als vrienden in wie Christus zichtbaar wordt. Zie ook hoofdstuk 2.4.

Een ander moment van wederkerige betekenis ontstaat tijdens het kerstdiner, wanneer Evita woorden probeert te vinden voor wat ze ziet in een schilderij. Haar reactie is spontaan: “Misschien zie je de engel niet, maar hij is er wel... We zijn geen engelen, maar misschien voel je je door dit diner iets geliefder.” Dit opent niet alleen ruimte voor troost, maar maakt ook zichtbaar hoe kwetsbaarheid en verbondenheid samen kunnen oplichten in een ogenschijnlijk klein gebaar. Evita ervaart dit als een moment van geraakt worden, waarin niet alleen de kwetsbaarheid van de ander zichtbaar wordt, maar ook iets van troost en betekenis oplicht in de uitwisseling zelf.

In enkele gevallen klinkt juist wel een expliciet theologische interpretatie door. Matthias verwijst naar een theologische gedachte van de Zuid-Afrikaanse theoloog Dion Forster: dat God een voorkeur heeft voor wie onrecht is aangedaan. Zulke reflecties sluiten direct aan bij de traditie van de bevrijdingstheologie die ook Sant’Egidio beïnvloedt, en bieden een gelovige bedding aan ervaringen van onrecht en mededogen.

De beleving van kwetsbaarheid wordt dus niet altijd religieus benoemd, maar wel als betekenisvol ervaren. De intensiteit van het contact, het gevoel geraakt te zijn, het zoeken naar woorden: dit alles wijst op een betekenislaag die voorbij gaat aan functionele hulp. Voor sommigen opent deze ervaring een vermoeden van Gods betrokkenheid, voor anderen krijgen ze vooral een morele betekenis, zonder expliciete verwijzing naar religieuze taal. Die aarzelende articulatie maakt zichtbaar hoe spirituele ervaring ook aanwezig kan zijn waar vaste geloofstaal ontbreekt: in gebaren, verhalen, en het geraakt-zijn zelf.

3.4 Nabijheid, verbondenheid en vriendschap

In de vorige paragraaf werd zichtbaar hoe jonge vrijwilligers bij de Franciscustafel geraakt worden door de kwetsbaarheid van anderen, en hoe die confrontatie ook hun eigen breekbaarheid aanspreekt. Maar juist in die ervaring van kwetsbaarheid, waarin controle en vanzelfsprekendheid ontbreken, ontvouwt zich ook een ander patroon: dat van nabijheid, verbondenheid en vriendschap. De relationele dimensie van het vrijwilligerswerk blijkt voor veel jonge vrijwilligers een wezenlijk onderdeel van hun inzet.

Zoals eerder toegelicht wordt er binnen Sant’Egidio niet gesproken over ‘gasten’ of ‘daklozen’, maar over vrienden van de straat. Die benaming is niet vrijblijvend: ze verwoordt

een fundamentele keuze om relaties van gelijkwaardigheid en verbondenheid te bevorderen. In deze paragraaf staat de ontmoeting met deze vrienden centraal. Wat gebeurt er wanneer vrijwilligers de ander niet langer zien als de hulpbehoevende, maar als mens met een naam, een gezicht en een verhaal? Hoe verschuift het contact door herhaalde aanwezigheid, gedeelde ervaringen en het simpele 'er zijn'? En hoe geven de jonge vrijwilligers zelf woorden aan de relaties die ontstaan - spreken zij over vriendschap, nabijheid, vertrouwdsheid, of iets anders? Deze vragen vormen de leidraad voor deze paragraaf.

De fundamentele houding van nabijheid

Voor veel jonge vrijwilligers die zich inzetten bij de Franciscustafel markeert de ervaring van nabijheid een belangrijk leerproces. In plaats van hulp te definiëren als het oplossen van een probleem, leren ze de waarde kennen van *er zijn* - zonder direct resultaat, zonder doel, maar met aandacht. Deze houding contrasteert met andere vormen van vrijwilligerswerk die vaak taakgericht zijn: maaltijden uitdelen of goederen verstrekken. Bij Sant'Egidio verschuift de focus naar menselijke aanwezigheid en gedeeld mens-zijn.

Christiaan benoemt dit verschil expliciet wanneer hij zegt: "Eten uitdelen is natuurlijk heel goed, maar dan geven we mensen geen aandacht. Hier krijgen ze niet alleen eten, maar echt aandacht." Hij ervaart de maaltijd als een moment van erkenning, waarin tijd en waardigheid aan mensen worden teruggegeven. Marieke onderstreept dit vanuit het perspectief van gelijkwaardigheid: "Iedereen hier is gewoon gelijk. En we staan allemaal naast elkaar."

Deze nabijheid krijgt ook lichamelijke uitdrukking: door naast iemand te zitten aan tafel, een hand op een schouder, of een eenvoudige begroeting met naam. Vrijwilligers worden daarbij actief aangemoedigd om plaats te nemen naast een gast en het gesprek aan te gaan. Het zijn gebaren die niet groots of opvallend zijn, maar des te betekenisvoller. Evita noemt hoe de sfeer van de kerk - 'niet fancy' - haar helpt om zich op haar gemak te voelen, juist omdat ze er naast iemand kan zitten zonder oordeel of afstand.

Berend beschrijft hoe hij geraakt werd door de aandacht van een vriend van de straat die vroeg naar zijn sollicitatieproces. "Dat vond ik best wel lastig," zegt hij, "want ik heb gewoon een goede opleiding en sommige mensen hebben dat niet." Toch erkent hij dat het contact oprecht en wederzijds is en juist dat maakt indruk op hem. Marieke vat het samen in een reflectie op ontmoeting binnen Sant'Egidio: "Al deze initiatieven zijn begonnen vanuit

ontmoeting. Dan zie je: het gaat erom dat je naar mensen toe gaat, hun verhaal hoort, en in die ontmoeting zit zoveel waarde.” Nabijheid is hier een manier van aanwezig zijn die open is, gelijkwaardig en relationeel. Het vormt de plaats waarin betekenisvolle relaties kunnen groeien zonder iets op te leggen, maar door te blijven.

Ontmoeting en relatievorming: van gast tot vriend van de straat

De omgang met de vrienden van de straat verandert gaandeweg. Waar de eerste ontmoetingen vaak aftastend zijn, groeit bij veel jonge vrijwilligers een gevoel van herkenning, vertrouwdsheid en wederkerigheid. De ander wordt niet meer alleen gezien als hulpvrager, maar als mens met een naam, een verhaal, een humeur en voorkeuren. De relatie ontwikkelt zich niet op basis van een programma, maar door herhaling, tijd en open aandacht.

Matthias vertelt hoe hij vaste bezoekers met naam begroet en terloops gesprekken voert over het nieuws of de maaltijd. Soms zijn het korte interacties, maar met mensen als ‘de dichter’ ontstaat ook verdieping: “Ik vraag hem meestal om een gedicht... en dan praten we over boekdrukken.” Zulke contacten blijven informeel, maar bouwen voort op wederzijdse intentie. “Als je allebei luistert, is dat de basis van vriendschap.”

Marieke reflecteert op hoe haar oordelen zijn veranderd. Ooit zag ze mensen aan de rand van de samenleving als een ‘ander soort mens’. Sinds haar bekering is haar godsbeeld veranderd, en daarmee ook haar mensbeeld: “Als God mijn naam kent en mij heeft gemaakt, dan geldt dat ook voor ieder ander.” De ontmoeting met mensen bij de Franciscustafel verdiept dat inzicht: het zijn geen abstracte naasten, maar mensen met wie je een verhaal deelt.

Berend beschrijft hoe hij met verschillende bezoekers vaste ‘gespreks haakjes’ ontwikkelt over hardlopen, kleding of rijst. Hoewel hij het woord vriendschap breed definieert, erkent hij dat de aard van de relatie mede wordt bepaald door leefstijl en taal. “Met mensen die socialer zijn en een huis hebben, bouw ik sneller iets op.”

In al deze ervaringen komt een centrale beweging naar voren: de ander wordt geen project, maar een bekende. Soms blijft dat bij een vertrouwd gezicht en een gedeelde grap, soms groeit het uit tot echte vriendschap. Maar altijd verandert er iets aan de manier waarop vrijwilligers kijken. Niet langer als buitenstaander, maar als deelnemer aan een gedeelde

werkelijkheid.

Wederkerigheid en vriendschappen

De relaties die ontstaan aan de Franciscustafel zijn zelden eenrichtingsverkeer. Hoewel vrijwilligers zich in dienst stellen van ‘de ander’, vertellen alle zes in de interviews hoe zij zelf geraakt worden en ontvangen. Deze wederkerigheid vormt een subtiële maar krachtige dimensie van het contact tussen jonge vrijwilligers en de vrienden van de straat.

Evita beschrijft hoe vriendschap mogelijk wordt wanneer je tijd deelt, ongeacht achtergrond. Ze vergelijkt haar ervaringen in Amsterdam met die in een Spaans zorghuis: “We begrijpen elkaar, en als ik daar kom en we omhelzen elkaar, dan is het een echte omhelzing. We hoeven niets gemeen te hebben, behalve de tijd die we samen doorbrengen.” Dit eenvoudige, gedeelde tijdsverloop maakt ontmoeting mogelijk en creëert een onverwachte nabijheid. Zelfs op avonden dat ze zich moe voelt, voelt ze zich door vrienden van de straat aangesproken op haar aanwezigheid en houding. “Ik weet dat ik soms een serieuze blik heb,” vertelt ze. “Op een avond lachte ik ergens om, en toen zei een gast: ‘Dit is de eerste keer dat je lacht vanavond.’” Hij had het gezien, en sprak het uit alsof hij haar eraan herinnerde dat zij voor hem juist iemand was die licht en vrolijkheid kon brengen. “Sindsdien probeer ik er ook echt te zijn met een positieve uitstraling,” zegt ze, “niet alleen door borden op te ruimen, maar door bij te dragen aan een sfeer die huiselijk en warm voelt.” In deze interactie ervaart de vrijwilliger zelf ook wat het is om gezien en aangesproken te worden.

Ook Karlijn benadrukt het wederkerige karakter van de ontmoeting. Ze spreekt over “het mooie van dankbaarheid en erkenning ontvangen, en het voorrecht om te horen, te luisteren en van hen te leren” - iets wat volgens haar van beide kanten komt en “waardigheid geeft aan beiden”. In een setting waar hiërarchieën doorgaans impliciet blijven, spreekt zij van een zeldzaam gevoel van gelijkwaardigheid. De ontmoeting is niet alleen diaconaal of functioneel, maar draagt sporen van gemeenschap.

Toch wordt het begrip ‘vriendschap’ niet door iedereen zomaar gebruikt. Christiaan spreekt liever over ‘gasten’, juist om respectvol dienstbaar te blijven: “Vrienden zijn altijd gewoon gelijk, maar deze mensen zijn eventjes iets belangrijker dan ikzelf.” Vriendschap impliceert voor hem een balans die niet altijd vanzelfsprekend is. Toch erkent hij dat een vriendschap kan ontstaan, mits er ruimte is voor echte ontmoeting buiten het vaste ritme van de tafel.

Wat opvalt, is dat ook binnen tijdelijke en kwetsbare relaties vormen van herkenning, vertrouwen en verbondenheid ontstaan. Deze vriendschappen groeien door wederzijds luisteren, gedeelde verhalen, en de openheid om zich te laten verrassen door de ander. Hier wordt vrede tastbaar als relationele werkelijkheid.

Verbondenheid en vervreemding: het spanningsveld

De Franciscustafel is een plek van ontmoeting en nabijheid, maar niet iedere interactie leidt tot harmonie of herkenning. Verschillende vrijwilligers benoemen situaties van ongemak, botsende verwachtingen of zelfs angst. Deze ervaringen brengen een belangrijk spanningsveld aan het licht: verbondenheid is niet vanzelfsprekend, maar vraagt om gevoeligheid, alertheid en soms ook begrenzing.

Marieke vertelt openhartig over momenten waarop ze wordt aangesproken met overdreven flirterige opmerkingen. Hoewel ze het niet als bedreigend ervaart, reflecteert ze wel op het verschil in sociale context: “Hoe vaak glimlacht iemand nog naar hen als ze op straat zijn?” Ze kiest ervoor om haar ongemak te relativeren vanuit compassie, maar benoemt tegelijk het spanningsveld tussen nabijheid en veiligheid. Ook bij conflicten tussen vrienden van de straat ervaart ze soms haar eigen fysieke kwetsbaarheid als jonge vrouw. Toch ziet ze dat de gemeenschap actief bemiddelt: “Iedereen wil hier ook zijn... vaak als een van de leiders erbij komt, wordt het snel uitgesproken.”

Andere vrijwilligers benoemen een gevoel van onveiligheid dat verder gaat dan incidenteel ongemak. Christiaan beschrijft hoe een gast verbaal een vrijwilliger beledigde: “Wij staan daar ook kwetsbaar.” Hij pleit voor meer alertheid op grensoverschrijdend gedrag, juist omdat de sfeer doorgaans kwetsbaar en open is. Ook Berend is uitgesproken over het toelaten van mensen die ‘ruzie maken’. Hij noemt dat sommige bezoekers afhaken vanwege deze spanningen, en worstelt met het feit dat ‘raddraaiers’ een plek houden binnen de gemeenschap. Opvallend is dat juist de twee vrijwilligers die dit expliciet benoemen, zich niet vanuit een religieuze overtuiging verbonden voelen met de gemeenschap. Mogelijk spelen andere referentiekaders daarbij een rol, waardoor zij situaties rondom veiligheid en grenzen scherper benoemen.

Toch wordt uit deze verhalen niet alleen een roep om controle hoorbaar, maar ook een groeiende gevoeligheid. Juist het gevoel van vreemdheid, machteloosheid of afstand dwingt vrijwilligers tot reflectie op hun eigen positie. De ervaring van vervreemding wordt dan niet per se negatief, maar opent ruimte voor het besef dat nabijheid geen vanzelfsprekendheid is. Verbondenheid blijkt dan ook geen vanzelfsprekende gegevenheid, maar een relationele oefening in momenten van vervreemding.

Relaties als dragers van vrede

In de contacten die bij de Franciscustafel ontstaan, weerklinkt iets van vrede als een kwetsbare nabijheid. Vrijwilligers vertellen over het leren kennen van de ander, voorbij vooroordelen, over het delen van verhalen, en over het besef dat ontmoeting niet vanzelf spreekt, maar geoefend moet worden. Juist in het kleine, in een blik, een gesprek of een gedeelde maaltijd, wordt menselijke waardigheid hersteld en wederkerigheid mogelijk.

Deze vrede wordt zelden expliciet benoemd. Ze verschijnt niet als abstract ideaal, maar wordt beleefd in de concrete omgang met vrienden van de straat. De Franciscustafel is geen oplossing voor armoede, maar wél een plek waarin vrijwilligers leren om de ander niet te reduceren tot zijn situatie, maar te zien als medemens. In hoofdstuk vier wordt deze impliciet beleefde vrede theologisch doordacht: als relationele werkelijkheid waarin iets zichtbaar wordt van Gods koninkrijk in het alledaagse.

3.5 Zingeving en spiritualiteit in vrijwilligerswerk

In de voorafgaande paragrafen is beschreven hoe jonge vrijwilligers betrokken raken bij de Franciscustafel (3.1-3.2) en hoe zij onderweg geraakt worden in de concrete ontmoeting met kwetsbaarheid en nabijheid (3.3-3.4). Deze paragraaf vormt een verdieping van datzelfde spoor. De focus verschuift naar de innerlijke doorwerking van deze ervaringen: wat gebeurt er vanbinnen wanneer een ontmoeting betekenis krijgt? Veel jonge vrijwilligers spreken over momenten die hen bijblijven, maar die moeilijk onder woorden te brengen zijn. Soms blijft de taal impliciet, aarzeland of intuïtief; soms klinkt er iets religieus of spiritueels in door. Deze paragraaf onderzoekt hoe vormen van zingeving en persoonlijke verandering zich aandienen in het vrijwilligerswerk, en hoe jonge vrijwilligers daar in hun eigen taal woorden aan

proberen te geven.

Wanneer taal tekortschiet

Niet alle ervaringen van jonge vrijwilligers bij de Franciscustafel worden in religieuze termen benoemd. Toch blijken deze momenten vaak doortrokken van betekenis. Het zijn ervaringen waarin nabijheid, geraakt-zijn en reflectie samenkomen zonder dat daar per se geloofstaal aan te pas komt. Jonge vrijwilligers spreken over eenvoudige handelingen die hen ontroeren, over gesprekken die binnenkomen, of over het besef dat een ontmoeting ertoe doet.

Evita beschrijft hoe het avondgebed na afloop van het vrijwilligerswerk haar helpt om haar ervaringen een plek te geven. Hoewel ze de Nederlandse gebeden en liederen niet verstaat, is het voor haar een betekenisvol ritueel: “Misschien weet ik niet precies wat ik zeg, maar het helpt me om bewust te bidden voor de vrienden die ik die avond heb ontmoet.” De rituele vorm versterkt voor haar de aandacht en betrokkenheid bij het vrijwilligerswerk, ook al blijft de taal beperkt.

Christiaan beschrijft hoe een eenvoudige ‘dankjewel’ van een gast iets met hem doet. Het is geen groots moment, maar het raakt hem. Hij zoekt naar woorden om het te vergelijken: “het warme gevoel dat je krijgt na een goede avond of een knuffel.” Iets lichamelijks, klein, maar wel betekenisvol. “Ik word er gewoon gelukkig van als ik iemand blij kan maken,” zegt hij. Wat hij ervaart, benoemt hij niet als spiritueel, maar het doet iets met hem. In zulke kleine ontmoetingen ervaart hij dat zijn aanwezigheid verschil maakt.

In haar terugblik op een avond met veel nieuwe bezoekers raakt Marieke ontroerd. Ze beschrijft hoe jonge mannen haastig eten pakken, zich verontschuldigen voor hun honger, en gespannen zijn over hun plek. Ze probeert hen gerust te stellen, maar ervaart tegelijkertijd een gevoel van machteloosheid. “Ik weet niet hoe ik het moet zeggen,” stamelt ze. “Het maakte me misschien zelfs verdrietig.” Wat haar raakt is het besef van structureel onrecht: “Ik denk dat ik nooit helemaal kan begrijpen hoe het leven voor hen is.” Haar reflectie laat zien hoe kwetsbaarheid van de ander iets losmaakt dat voorbij simpele antwoorden reikt.

Veel jonge vrijwilligers die zich inzetten bij de Franciscustafel beschrijven subtiele, maar wezenlijke veranderingen in hoe zij naar zichzelf, anderen en de samenleving zijn gaan kijken. In de ontmoetingen met vrienden van de straat ontstaan momenten van reflectie die niet groots of expliciet religieus hoeven te zijn om betekenisvol te worden. Het gaat om kleine verschuivingen: herwaardering van het gewone, een groeiend vermogen tot empathie, en meer besef van sociale ongelijkheid. Deze ervaringen raken aan spiritualiteit, zonder dat het woord zelf altijd genoemd wordt.

Evita spreekt over hoe haar perspectief is veranderd. Hoewel ze al eerder met dak- en thuislozen in contact was geweest, heeft het nauwe contact bij Sant'Egidio haar gevoeligheid verdiept. Ze benoemt hoe snel er geoordeeld wordt, door haarzelf of door anderen, maar hoe elk oordeel fragiel blijkt zodra je iemands verhaal leert kennen. "Er zijn heel veel mensen in nood, en er zijn heel veel verschillende werkelijkheden, dus je kunt niet over iedereen oordelen, je kunt ze niet allemaal over één kam scheren." Deze ervaring heeft haar aangezet tot meer begrip en mildheid, zelfs wanneer de hulp die ze biedt niet altijd wordt ontvangen zoals bedoeld. Zingeving komt hier naar voren in haar besef dat 'het goede doen' iets is wat je doet voor God. In de ontmoeting met kwetsbare mensen herkent zij iets van Christus zelf.

Ook Christiaan beschrijft hoe het werken bij de Franciscustafel zijn manier van kijken naar mensen op straat heeft veranderd. Waar hij eerder een duidelijke scheiding zag tussen 'de straat' en zijn eigen leefwereld, ervaart hij nu vooral nabijheid: "Die mensen komen gewoon bij ons eten. Eerst zag ik dat als een aparte groep. Maar dit zijn gewoon mensen die ook Amsterdammer zijn." Die verschuiving vraagt ook iets van zijn eigen houding: "Ik ben bewust die unconscious bias die je altijd hebt echt gaan negeren."

Volgens Christiaan zou het moeilijk zijn om dit werk te doen als je sterke vooroordelen blijft houden: "Als je dan als vooroordeel hebt dat alle mensen door hun eigen schuld op straat komen, dan beoordeel je bijna al onze gasten." Hij erkent dat hij dat oordeel eerder wel had, maar juist door de ontmoetingen is hij anders gaan kijken: "Ik oordeel nog minder over mensen die ik op straat zie wonen of leven." Daarbij is er sprake van persoonlijke herkenning: hij deelt dat hij zelf momenten heeft gekend waarin hij 'misschien één of twee beslissingen van dakloosheid verwijderd' was. Wat hem toen hielp - een grote mond, geluk, bij de hand zijn - was niet vanzelfsprekend. "Deze mensen hebben gewoon een paar

verkeerde beslissingen genomen in het leven, en dan kan je al heel snel de verkeerde kant op rollen. Ik ben me meer gaan realiseren dat ik gewoon heel veel mazzel heb gehad.” In die erkenning groeit empathie: de ander is niet fundamenteel verschillend, maar iemand die in andere omstandigheden makkelijk zichzelf had kunnen zijn.

Karlijn beschrijft hoe haar ontmoetingen met jonge mannen aan tafel haar raakten omdat ze zich in hen herkende. “Het voelt alsof dit mijn broer zou kunnen zijn.” Die herkenning doorbreekt het stereotype van ‘de ander’: niet alleen een dakloze, maar ook een backpacker, een denker, een reiziger - iemand die ook zij had kunnen zijn. Die nabijheid zet haar aan tot gebed en reflectie: “Het maakt dat ik ook meer voor mijn broers bid, want het zou hen ook kunnen overkomen.” De ervaring van spiritualiteit blijft niet beperkt tot het gebed, maar uit zich ook in het verlangen om met andere ogen te kijken.

Voor Marieke, actief katholiek, is de verschuiving van fundamentele aard. Ze beschrijft hoe haar zelfbeeld is getransformeerd sinds haar bekering, en hoe dit ook haar blik op anderen heeft veranderd: “Omdat mijn beeld van God zo veranderde, veranderde mijn zelfbeeld en daarmee dus ook anderen.” Deze heroriëntatie raakt aan haar diepste overtuigingen over menswaardigheid en roeping. Spiritualiteit krijgt ook gestalte in gebed en juist het avondgebed van Sant’Egidio betekent daarin veel voor haar. Ze vertelt hoe het gezamenlijk zingen van psalmen haar raakte, en hoe ze deze vorm heeft opgenomen in haar eigen dagelijks ritme van getijdengebed. “In gebed zijn we allemaal verbonden. Daar zijn geen rangen of klassen. Armoede bestaat daar niet in.” In het samen bidden, ook met vrienden van de straat, ervaart ze iets van een gelijkheid die in de samenleving vaak ontbreekt. Zo komt in haar ervaring gebed en dienstbaarheid samen in één beweging - een spiritualiteit waarin God aanwezig is in de ander.

De innerlijke verschuivingen die in deze fragmenten doorklinken, zijn geen toevallige bijproducten van vrijwilligerswerk. Ze vormen het hart van een proces waarin spiritualiteit gestalte krijgt in een gesprek, een maaltijd, een moment van erkenning. Jonge vrijwilligers worden zich bewuster van hun positie, oefenen zich in empathie en laten zich raken door situaties die eerder ver van hen af stonden. Deze spirituele gevoeligheid in het alledaagse vormt een tegenbeweging tegen onverschilligheid. Juist doordat ze deel worden van een gemeenschap waar kwetsbaarheid gedeeld wordt, ontdekken ze een andere manier van kijken naar zichzelf, de ander en het leven.

Tegelijk valt op dat religieuze en niet-religieuze vrijwilligers hun ervaringen verschillend duiden. Waar gelovige respondenten spreken over gebed of het gelaat van Christus, gebruiken anderen woorden als empathie, moreel besef of gedeelde menselijkheid. Toch zijn de onderliggende ervaringen vaak vergelijkbaar in intensiteit en richting: geraakt worden, vertragen, anders leren kijken. Het verschil ligt minder in wat ze meemaken, dan in de taal die ze eraan kunnen of willen geven. Voor sommigen sluiten hun woorden aan bij een religieuze achtergrond, terwijl anderen hun ervaringen juist verwoorden vanuit een meer persoonlijke of maatschappelijke overtuiging. Het is niet het geloof zelf dat bepaalt wat iemand ervaart, maar wel welke woorden iemand gewend is te gebruiken om zulke ervaringen betekenis te geven.

Betekenis in beweging

Zingeving bij de Franciscustafel is een dynamisch proces dat zich ontvouwt in de alledaagse praktijk van ontmoeting en inzet. Jonge vrijwilligers spreken niet altijd in religieuze termen, maar zoeken gaandeweg naar taal om uitdrukking te geven aan wat hen raakt. Sommigen doen dat vanuit geloof, anderen in morele bewoordingen. Wat hen verbindt, is het besef dat hun aanwezigheid ertoe doet: voor de ander, maar ook voor henzelf. In het ritme van dienstbaarheid, gebed en vriendschap ontstaat een manier van leven waarin betekenis oplicht, soms expliciet, soms aarzelend. In hoofdstuk vier wordt theologisch gereflecteerd op deze ervaringen. Hoe kunnen we deze innerlijke verschuivingen verstaan als spirituele beweging, ook waar het woord ‘God’ niet valt? Wat zegt dit over de manier waarop mensen vandaag, in een seculiere context, geraakt worden door kwetsbaarheid en hoe dit hun verstaan van het leven en van het goddelijke verdiept?

3.6 Samenvatting: sporen van spiritualiteit in kwetsbare praktijken

De verhalen van de jonge vrijwilligers bij de Franciscustafel laten een veelzijdig, maar samenhangend beeld zien van hoe spiritualiteit en kwetsbaarheid elkaar kunnen raken in de praktijk. Zonder dat daar altijd expliciete religieuze taal aan te pas komt, beschrijven zij hoe hun ervaringen als betekenisvol worden beleefd. In deze samenvatting worden de belangrijkste lijnen uit hoofdstuk drie zichtbaar gemaakt, niet om ze theologisch te duiden,

maar om de sporen van betekenis en verandering te benoemen zoals die in de interviews en observaties naar voren komen. Daarmee wordt antwoord gegeven op de tweede deelvraag: *Welke ervaringen van kwetsbaarheid doen jonge vrijwilligers op in het vrijwilligerswerk bij de Franciscustafel in het licht van hun spiritualiteit en persoonlijke geloofsopvattingen?*

Een eerste terugkerend patroon is het geraakt worden door ontmoeting. Jonge vrijwilligers vertellen hoe hun perspectief op armoede, op mensen in kwetsbare posities en op zichzelf verschuift door wat zij meemaken. Vaak gebeurt dit in kleine, ogenschijnlijk alledaagse momenten: een gesprek aan tafel of een kort bedankje. Zulke ervaringen worden niet als religieus benoemd, maar blijken wel diep door te werken. Christiaan noemt het gevoel na een goede avond vergelijkbaar met een knuffel en Evita spreekt over een ontmoeting waarin wederzijdse kwetsbaarheid voelbaar werd tijdens het kerstdiner. Het zijn deze kleine momenten die, juist in hun eenvoud, ruimte openen voor reflectie en betekenis.

Een tweede lijn is de aanwezigheid van verandering. Vrijwilligers geven aan dat hun manier van kijken is veranderd: naar mensen op straat, naar zichzelf, en naar hun plaats in de samenleving. Sommigen benoemen dit als een toegenomen gevoeligheid voor ongelijkheid of een sterker besef van bevoorrechting, zoals Christiaan, die zegt zich te realiseren dat hij slechts ‘één of twee beslissingen van dakloosheid verwijderd’ is geweest. Anderen spreken over een groeiende empathie of een verlangen om ‘meer met zachte ogen te kijken’, zoals Karlijn verwoordt. Deze veranderingen worden niet verteld als spectaculaire bekeringen, maar als subtiele verschuivingen in houding, perspectief en gevoeligheid.

Een derde beweging die opvalt, is de zoektocht naar taal. Vrijwilligers gebruiken uiteenlopende woorden om hun ervaringen te beschrijven: van religieuze termen zoals gebed, genade en zegen, tot alledaagse begrippen als voldoening of gewoon ‘een goed gevoel’. Soms wordt expliciet verwezen naar geloof, zoals bij Marieke en Evita, voor wie de Franciscustafel aansluit bij hun katholieke overtuiging. In andere gevallen blijft de spiritualiteit impliciet, voelbaar in houding of intentie. Het ontbreken van vaste taal betekent niet dat er geen betekenis wordt ervaren, maar wijst eerder op de veelvormigheid van hoe zingeving vandaag beleefd wordt.

Ook de ervaring van nabijheid en vriendschap vormt een rode draad. Vrijwilligers geven aan dat hun relatie tot de vrienden van de straat niet blijft steken in hulpverlening, maar dat er sprake is van ontmoeting, herkenning en soms zelfs vriendschap. Dit blijkt bijvoorbeeld uit

de vaste gesprekjes die Matthias voert, of uit het gebed dat Marieke ontvangt van een vriend van de straat. In deze relaties wordt een vorm van verbondenheid zichtbaar die de grenzen tussen helper en geholpene doorbreekt. Het zijn niet de grote daden die tellen, maar de herhaalde aanwezigheid en de eenvoud van gedeeld mens-zijn.

Kwetsbaarheid speelt in al deze thema's een centrale rol: niet alleen als kenmerk van de mensen die geholpen worden, maar ook als ervaring van de vrijwilligers zelf. Ze worden geconfronteerd met hun eigen grenzen, twijfels en emoties, en juist in die ervaring groeit er iets nieuws. Door te luisteren of geraakt te worden, opent zich een ruimte waarin betekenis oplicht. Er ontstaat iets van beweging in de praktijk van het vrijwilligerswerk.

Zoals in hoofdstuk twee is uiteengezet, vormen drie implicaties uit de theologie van kwetsbaarheid het interpretatiekader voor deze analyse. Deze sporen zijn ook in dit hoofdstuk terug te vinden. Ten eerste blijkt uit de verhalen dat bij ervaringen van onmacht, bijvoorbeeld bij schrijnende ontmoetingen of gevoelens van machteloosheid, ruimte ontstaat voor reflectie of gebed. Ten tweede ervaren jonge vrijwilligers de ontmoeting met de ander niet als een zorgrelatie, maar als wederkerige ervaring waarin ook de vrijwilliger geraakt of gevormd wordt. Het perspectief van vriendschap en herkenning komt hierin telkens terug. Ten derde blijkt dat theologische reflectie meebeweegt met de praktijk: de taal van de vrijwilligers ontstaat in en door de ontmoeting zelf, aarzelend, intuïtief of expliciet.

Wat deze verhalen gemeen hebben, is dat ze de ervaring van vrijwilligerswerk niet reduceren tot praktische hulp, maar laten zien hoe deze inzet een plaats kan worden van persoonlijke vorming en morele reflectie. Het zijn geen eenduidige geloofsverhalen, maar wel sporen van betekenis die wijzen op een zoektocht naar wat ertoe doet. In hoofdstuk vier wordt onderzocht hoe deze ervaringen gelezen kunnen worden in het licht van de theologie van kwetsbaarheid. Wat zeggen deze alledaagse verschuivingen over hoe mensen vandaag worden geraakt, verbonden raken, en het vermoeden van Christus in de ander?

Hoofdstuk 4 - Theologische reflectie: kwetsbaarheid, vrede en geloof in de praktijk van vrijwilligerswerk

Het is een zonnige ochtend in mei. We zitten in het café van de Openbare Bibliotheek in Amsterdam tussen de boeken en de studerende mensen met uitzicht op het IJ. Wanneer ik haar vraag of ze iets van Gods aanwezigheid ervaart bij Sant'Egidio, aarzelt Marieke niet: "Het is bijna niet te negeren dat God daar aanwezig is." Ze verwijst naar de Franciscustafel en de ontmoetingen met de vrienden van de straat daar. "Juist de mensen die kwetsbaar zijn, die het moeilijk hebben. ... Dat zijn, denk ik, de mensen die het dichtst bij Hem staan." Ze vertelt hoe ze soms iets van zichzelf geeft, en tegelijkertijd iets ontvangt. In die wederkerigheid herkent ze iets van Gods beweging: "Als ik mijn leven terug kan geven aan de ander, aan God, dan kan ik dat soort van... Dan voel ik me dichter bij God, persoonlijk." Terwijl ze het zegt, valt het me op: 'aan de ander, aan God' in één adem, alsof het vanzelfsprekend bij elkaar hoort.¹²⁹

4.1 Inleiding: theologie als tweede luisteroefening

Hoofdstuk drie vormde een luisteroefening: aandachtig ruimte maken voor de stemmen van jonge vrijwilligers aan de Franciscustafel. Dit hoofdstuk vormt een tweede luisteroefening - geen empirische, maar een theologische. De vraag die nu centraal staat is: hoe kunnen deze ervaringen worden verstaan als plaatsen waar God zich laat vermoeden? En wat betekent dat voor het verstaan van geloof, spiritualiteit en vrede in een seculiere tijd?

Annemiek de Jong-van Campen spreekt in dit verband over *functionele kennis*: een manier van kennen die niet afstand neemt van de werkelijkheid, maar haar onderzoekt in relatie.¹³⁰ In het mystagogisch proces, zo stelt zij, wordt gezocht naar hoe de werkelijkheid werkt in het leven van mensen: hoe ontmoetingen betekenis krijgen, hoe de mens gevormd wordt in

¹²⁹ Interview met Marieke, afgenomen door de auteur op 21 mei 2025 in Amsterdam. Onderdeel van het veldwerk voor deze scriptie.

¹³⁰ De Jong-van Campen, *Mystagogie in werking*, 37.

relatie tot zichzelf, anderen en God.¹³¹ Daarbij zijn verhalen niet alleen informatiedragers, maar dragers van een werkelijkheid die zichzelf gaandeweg onthult. Ze verbindt dit met het inzicht van Karl Rahner dat God ons voortdurend aanspreekt, maar dat mensen zich daar in de moderne tijd vaak niet van bewust zijn.¹³² Mystagogie beoogt daarom het vergroten van deze gevoeligheid: leren zien, leren luisteren, leren duiden. In dit mystagogisch luisteren worden ervaringen theologisch betekenisvol: niet doordat God expliciet benoemd wordt, maar doordat mensen geraakt worden in situaties waarin Gods nabijheid vermoedt wordt.¹³³ Wanneer zulke verhalen naast elkaar worden gelegd, tekenen zich algemene kenmerken af van hoe mensen tot leven komen in en door God: als ruimte voor inwoning, als beweging van omvorming.¹³⁴

Ook in de praktische theologie klinkt deze benadering door. Volgens Henk de Roest betekent theologisch onderzoek niet het losweken van religieuze praktijken uit hun dagelijkse context, maar juist het serieus nemen van hun alledaagse, ambigue en relationele karakter. Praktische theologie wil, in zijn woorden, recht doen aan geleefde spiritualiteit en geloofservaring. Dat gebeurt niet door een neutraal perspectief te claimen, maar door te erkennen dat mensen zich in hun praktijk aangesproken voelen door anderen, door het leven en ook door God.¹³⁵ Ervaringen van hoop, onmacht, verwarring of genade krijgen theologische betekenis in het licht van het gedeelde christelijke verhaal.¹³⁶

Andrew Root sluit hierbij aan met zijn Christopraxis-benadering. Praktische theologie is voor hem geen afstandelijke analyse van geloof, maar een doordenken van hoe God mensen werkelijk ontmoet in het concrete leven.¹³⁷ Die ontmoeting is geen zeldzaam wonder, maar een ‘ministering presence’ in alledaagse situaties: wanneer iemand luistert naar een ander, het lijden van de ander binnen draagt, of geraakt wordt door het leed van een vreemdeling.¹³⁸

¹³¹ Ibid.

¹³² Ibid, 60.

¹³³ Ibid.

¹³⁴ Ibid, 299.

¹³⁵ Zie Karl Rahners inzicht, zoals aangehaald door De Jong-van Campen, dat God de mens voortdurend aanspreekt, maar dat dit aanspreken vaak niet wordt opgemerkt of begrepen als zodanig. Vgl. De Jong-van Campen, *Mystagogie in werking*, 59-62.

¹³⁶ De Roest, *Collaborative Practical Theology*, 5-6.

¹³⁷ Root, *Christopraxis*, 8.

¹³⁸ Ibid, 173.

Zulke ervaringen zijn geen illustratie van theologie, maar zijn zelf theologisch: ze maken deel uit van Gods handelen in de wereld.¹³⁹

Stefan Paas benadrukt dat het vermoeden van Gods aanwezigheid meestal niet ontstaat uit redenering of doctrine, maar geworteld is in diepere lagen van het bestaan: in verlangens, relaties en angsten die daaraan voorafgaan. Daar, in de ervaring, begint geloof. God wordt ontmoet waar hij onze liefde en onrust prikkelt, waar hij ons op het spoor komt via goedheid, schoonheid en kwetsbaarheid. Paas schrijft: “Zeggen dat God ons ontmoet in onze ervaring is zeggen dat God onze verlangens en angsten prikkelt, voorbeeldfiguren op ons pad brengt, ons onrustig maakt en betovert met schoonheid en goedheid - kortom, sporen trekt in onze ervaring.”¹⁴⁰

In dit hoofdstuk worden zulke sporen theologisch te verstaan. Geen systematische analyse, maar een mystagogische interpretatie. Niet het bewijs van Gods aanwezigheid, maar het vermoeden ervan: in vriendschap, in kwetsbaarheid, in vrede. Zo probeert dit hoofdstuk antwoord te geven op de derde deelvraag: *hoe kunnen de spiritualiteit en geloofsopvattingen van jonge vrijwilligers worden verhelderd vanuit de theologie van kwetsbaarheid, met het oog op het verstaan van God in een seculiere tijd?*

4.2 Vrijwilligerswerk als spirituele oefenruimte

Leren door betrokkenheid: vrijwilligerswerk als mystagogisch proces

De eerste betrokkenheid van jonge vrijwilligers bij de Franciscustafel vindt veelal plaats in een overgangsfase van hun leven: een periode waarin bestaande structuren wankelen of net zijn weggefallen. De keuze om vrijwilligerswerk te doen wordt vaak niet voorafgegaan door een uitgewerkt ideaal. Eerder ontstaat deze inzet vanuit een intuïtieve ethische gevoeligheid, de behoefte aan verbondenheid of het verlangen om opnieuw richting te vinden in het eigen leven.¹⁴¹ Dit sluit aan bij De Jong-van Campens observatie dat mystagogische processen vaak beginnen wanneer mensen op zoek zijn naar een ‘nieuwe oriëntatie in hun leven’.¹⁴²

¹³⁹ Ibid, 190.

¹⁴⁰ Paas, *Vrede op aarde*, 143-144.

¹⁴¹ De Jong-van Campen, *Mystagogie in werking*, 290.

¹⁴² Ibid, 53.

Hoewel jonge vrijwilligers hun motivatie vaak verwoorden in eenvoudige termen als ‘het voelt goed’ of ‘ik wilde iets terugdoen’, weerspiegelt deze taal een dieper liggende openheid voor betekenisvorming. De Jong-van Campen beschrijft deze houding als mystagogische ontvankelijkheid: een bereidheid om te leren, stil te staan bij levensvragen, en zich in relatie te laten vormen.¹⁴³ In die zin wordt vrijwilligerswerk een spirituele leerweg, waarin jonge vrijwilligers zichzelf, anderen en hun verhouding tot de wereld opnieuw leren verstaan.¹⁴⁴ Vrijwilligerswerk wordt spiritueel wanneer ook de handelende persoon zelf verandert door een groeiend besef dat God juist in die concrete relaties aanwezig is.¹⁴⁵ Zelfs als religieuze taal ontbreekt, kan een alledaagse ervaring toch functioneren als inwijding in het ‘geheim van het bestaan’: een proces waarin kwetsbaarheid, afhankelijkheid en ontvankelijkheid geen hindernissen zijn, maar spirituele betekenis krijgen.¹⁴⁶

De Jong-van Campen benadrukt dat mystagogie pas ten volle gestalte krijgt wanneer de ervaringen van de myste in taal worden uitgedrukt met een spiritueel referentiekader.¹⁴⁷ In het geval van de Franciscustafel gebeurt dat niet zozeer in de eetzaal zelf - die informeel van aard is - maar juist in het daaropvolgende avondgebed in de Mozes en Aäronkerk naast de eetzaal, die rijk is aan symboliek en beelden. Tijdens deze liturgische viering ontstaat ruimte voor stilte, reflectie en het plaatsen van ervaringen in het licht van het evangelie.

Voor Marieke, die actief katholiek is en dus al vertrouwd is met religieuze taal, betekent de ontmoeting met de armen onder meer dat zij leert Christus te herkennen in de gezichten van wie gemarginaliseerd zijn: "Voor mij is het steeds belangrijker geworden Christus in de ander te zien. En daardoor dus ook vooral Christus in de mensen die niet gezien worden." In haar beleving is het niet genoeg om te wachten tot mensen om hulp vragen - het volgen van Jezus betekent zelf die beweging maken naar wie aan de rand staat. De ontmoeting met de vrienden van de straat verdiept haar lezing van het evangelie: "Als je ziet hoe mensen met het minimale leven... dan zie je hoe Christus ook wordt behandeld."

De verbinding tussen ervaring en geloofsverhaal wordt zo tot een plaats van omvorming, waarin de myste inzicht krijgen in het spirituele in het persoonlijk leven.¹⁴⁸ Het

¹⁴³ Ibid, 60.

¹⁴⁴ Ibid, 88.

¹⁴⁵ Ibid.

¹⁴⁶ Ibid, 61-62.

¹⁴⁷ Ibid, 85, 297.

¹⁴⁸ Ibid, 293.

vrijwilligerswerk is niet alleen een vorm van praktische inzet, maar een manier waarop gelovigen het beeld van Christus in de armen concreet gestalte geven. Hoewel de eetzaal zelf geen expliciet spiritueel kader biedt, kan de combinatie van ontmoeting en liturgische verdieping in het avondgebed - zeker voor wie vertrouwd is met geloofstaal - ruimte openen waarin ervaringen kunnen oplichten als sporen van God.¹⁴⁹

Van doen naar geraakt worden: de transformatie van spiritualiteit

De innerlijke verschuivingen die jonge vrijwilligers aan de Franciscustafel ervaren, laten zich theologisch verstaan als mystagogische transformatie: een proces van inwoning en omvorming waarin spiritualiteit gestalte krijgt in het alledaagse leven.¹⁵⁰ De Jong-van Campen beschrijft deze inwijding in het geloof als een ontwikkeling die zich voltrekt op drie domeinen: het mentale domein (verandering van perspectief en symbolisch bewustzijn), het handelingsdomein (dienstbaarheid en ethisch handelen) en het communicatieve domein (verstaan en verwoorden van ervaring).¹⁵¹ De jonge vrijwilligers beschrijven in 3.5 hoe ze empathischer zijn geworden, hun oordeel hebben leren opschorten, en geraakt zijn door de verhalen van de ander. Zulke ervaringen dragen bij aan hun geestelijke groei. Ze beginnen 'anders te kijken' - naar zichzelf, naar kwetsbare mensen, en naar God - wat aansluit bij De Jong-van Campens visie dat spirituele vorming begint waar mensen zich oefenen in relationele nabijheid en betekenisgeving.¹⁵²

Voor gelovigen zoals Marieke krijgt de transformatie van spiritualiteit gestalte in een verschuiving van haar godsbeeld, zelfbeeld en mensbeeld. Zoals verteld in 3.5 ervaart ze in het avondgebed van Sant'Egidio een vorm van verbondenheid waarin armoede symbolisch wordt opgeheven: "Daar zijn geen rangen of klassen." Het dagelijks zingen van psalmen is voor haar niet alleen persoonlijke devotie, maar ook een gedeelde praktijk waarin ze zich verbonden weet met vrienden van de straat. Theologisch kan deze ervaring worden geduid als een mystagogisch proces van inwoning en omvorming, zoals beschreven door De Jong-van Campen. De verandering in Marieke's godsbeeld en het herijken van haar zelf- en mensbeeld vindt plaats binnen het mentale domein: haar denken en ervaren worden getransformeerd

¹⁴⁹ Ibid, 88.

¹⁵⁰ Ibid, 299-300.

¹⁵¹ Ibid, 298.

¹⁵² Ibid, 88.

door te ontdekken dat kwetsbare anderen verwijzen naar Gods aanwezigheid.¹⁵³ Tegelijk voltrekt deze verandering zich binnen het communicatieve domein: in het samen bidden met armen ontstaat een taal en praxis waarin geloof en ervaring samenkomen.¹⁵⁴ Mariekes verhaal laat zo zien hoe spiritualiteit een relationeel gebeuren is waarin de myste, door ritueel, ontmoeting en herinterpretatie van ervaringen, steeds meer leert leven vanuit het geheim van God.¹⁵⁵ De mystagogie in dit voorbeeld laat zien dat geloof, gerechtigheid en gemeenschap elkaar wederzijds verdiepen.¹⁵⁶

De verschuiving van ‘doen’ naar ‘geraakt worden’ bij de Franciscustafel is daarmee theologisch betekenisvol. Het is een beweging van genade waarin God zich laat kennen in het concrete, gedeelde leven tussen vrijwilligers en vrienden van de straat. Tegelijk laat de manier waarop deze ervaringen worden herkend en verwoord een grote diversiteit zien. Vrijwilligers zoals Marieke, die vertrouwd zijn met religieuze taal, kunnen hun ervaringen expliciet verbinden met het evangelie en christelijke symboliek. Voor hen vormt het avondgebed een mystagogische ruimte waarin eerdere ervaringen worden verdiept in het licht van het geloofsverhaal. Voor anderen, zoals Christiaan of Berend, ligt deze taal minder voor de hand. Hun betrokkenheid krijgt eerder gestalte in ethische gevoeligheid zonder dat dit religieus wordt benoemd.

Dat betekent niet dat deze ervaringen minder diepgaand zijn. Het mystagogisch proces krijgt verschillende vormen: voor sommigen verdiept het het bestaande geloof, voor anderen roept het vragen op, bevestigt het een andere levensbeschouwelijke oriëntatie of blijft het juist bewust onbenoemd. De uiteenlopende taal die jonge vrijwilligers gebruiken wijst zo op de breedte van het mystagogisch proces: geloof wordt beleefd, gezocht, verwoord en geoefend in alledaagse vormen van nabijheid.¹⁵⁷

¹⁵³ Ibid, 96.

¹⁵⁴ Ibid, 103.

¹⁵⁵ Ibid, 27.

¹⁵⁶ Ibid, 88.

¹⁵⁷ Ibid, 65.

4.3 Kwetsbaarheid als theologische ruimte

Machteloosheid als toegang tot Gods handelen

De machteloosheid die jonge vrijwilligers aan de Franciscustafel ervaren, laat zich theologisch verstaan als een manier waarop Gods handelen en menselijke deelname samenkomen.¹⁵⁸ Andrew Root omschrijft zulke ervaringen binnen zijn concept Christopraxis als momenten waarin God aanwezig is in de concrete werkelijkheid van kwetsbare relaties.¹⁵⁹ Het is niet de daadkracht van mensen, maar hun confrontatie met grenzen, breekbaarheid en niet-weten die deze ruimte opent voor Gods aanwezigheid.¹⁶⁰

In 3.3 beschrijf ik hoe Evita geraakt werd door de spanning tussen nabijheid en afstand. Toen een man zijn telefoonnummer aan haar wilde geven, voelde ze het verlangen om te verbinden, terwijl de afspraken van Sant'Egidio haar vroegen om afstand te bewaren. "Ik wil hem niet het gevoel geven dat hij minder is, maar toch maak ik die scheiding." Theologisch verwoordt ze hier een spanning tussen gelijkwaardigheid en verantwoordelijkheid. In termen van Root is deze situatie een Christopraxis-moment: omdat ze geraakt wordt in haar onvermogen om nabijheid vorm te geven zoals ze dat zou willen.¹⁶¹ Die verlegenheid wijst op wat Root *ex nihilo* noemt: een plaats waar vanzelfsprekendheden wegvallen, en ruimte ontstaat voor Gods tegenwoordigheid.¹⁶² De relatie blijft bestaan dankzij Evita's volgehouden betrokkenheid in het ongemak. Door trouw te blijven aan die kwetsbare grens ervaart zij wat Root een 'ministeriële aanwezigheid' noemt: Gods nabijheid die voelbaar wordt wanneer je zelf tekortschiet.¹⁶³ In het interview zegt Evita even later: "Misschien was het juist in dat ongemakkelijke, toen ik nee moest zeggen, dat ik ergens ook weet: ik ben hier niet alleen. Alsof God me hielp om bij hem te blijven en er dan ook is."

Ook Berend deelt een ervaring die dit illustreert. Het verhaal van een vrouw die hoopte niet meer wakker te worden, maakte hem stil. Niet omdat hij niets wilde zeggen, maar omdat er niets te zeggen was. "Ja, dat raakt je gewoon... dat iemand zoiets zegt, dat ze liever niet meer wakker wordt. Daar weet je even niks op te zeggen, behalve dan gewoon blijven zitten en luisteren." Die stilte werd een vorm van aanwezig-zijn bij haar wanhoop. Root beschrijft dit

¹⁵⁸ Root, *Christopraxis*, 153.

¹⁵⁹ Ibid, 163.

¹⁶⁰ Ibid, 176.

¹⁶¹ Ibid, 119.

¹⁶² Ibid, 108.

¹⁶³ Ibid, 16.

als deelname aan Christus' belichaamde nabijheid: een zijn met dat niet gebaseerd is op oplossingen, maar op een gedeeld mens-zijn.¹⁶⁴

Binnen Roots visie betekent rechtvaardiging dat God mensen bevestigt in hun kwetsbare bestaan. Niet door omstandigheden te veranderen, maar door zich daarin te laten kennen. De waarde van de mens komt tot uitdrukking in de relatie waarin God nabij is, ook - of juist - wanneer er geen duidelijke uitkomst is.¹⁶⁵ Dit maakt machteloosheid tot een herkenningspunt van Gods werkzame aanwezigheid.¹⁶⁶

De ervaringen van de vrijwilligers zijn dan ook meer dan momenten waarop ze de grenzen van hun mens-zijn tegenkomen. Ze laten zien hoe in het uithouden van kwetsbaarheid een spirituele ontvankelijkheid ontstaat. Zo krijgt het vrijwilligerswerk aan de Franciscustafel betekenis als een plaats waar Gods nabijheid wordt ervaren in de kwetsbaarheid van de ontmoetingen.

Kwetsbaarheid en vrede

Evita's ervaring tijdens het kerstdiner, die ik al toelichtte in 3.3, laat zien hoe vrede zichtbaar kan worden te midden van ongemak en sociale spanning. Ze koos ervoor een concert te laten schieten om deel te nemen aan het kerstdiner. De sfeer was gespannen, mensen waren op zichzelf en er werd veel gedronken. Evita voelde zich buitenstaander aan haar tafel, maar bleef aanwezig. Juist in die context ontstond een onverwachte ontmoeting. Na het eten liep ze met een van de gasten langs een schilderij in de kerk: een knielende, huilende man met een engel boven hem. De gast herkende zich in het beeld: "I feel like this man," zei hij. Evita antwoordde aarzelend maar open: "Maybe you don't see the angel, but he's there." Op dat moment begon hij te huilen. Voor Evita voelde dit als een kwetsbare doorbraak - niet als iets wat zij had gedaan, maar als iets dat haar was toegefallen. Later zegt ze: "Misschien hielp God me om de juiste woorden te zeggen."

Wells beschrijft vrede niet als de afwezigheid van conflict, maar als iets wat juist binnen conflicten en ongemak zichtbaar kan worden.¹⁶⁷ Vrede is de omzetting van destructieve

¹⁶⁴ Ibid, 107.

¹⁶⁵ Ibid, 130-131.

¹⁶⁶ Ibid, 108.

¹⁶⁷ Wells, *A Nazareth Manifesto*, 51.

spanning in creativiteit, waarbij dankbaarheid de plaats inneemt van wrok.¹⁶⁸ Het gaat om het aanwezig zijn in de onzekerheid, en zo iets ontvangen uit onverwachte hoek.¹⁶⁹ Wells benadrukt dat het meest fundamentele menselijke probleem isolatie is, niet sterfelijkheid.¹⁷⁰ Oplossingen voor isolatie liggen in de relatie met de ander, in het zijn met elkaar.¹⁷¹ Evita's ervaring belichaamt deze theologie: ze bleef ondanks haar ongemak, luisterde ondanks haar onzekerheid, en sprak zonder zeker te weten wat juist was. Juist daarin werd vrede tastbaar. Theologisch interpreteert Evita de ervaring als een openbaring van Gods liefde. Zo laat het kerstdiner zich lezen als een ervaring van Gods zijn met: vrede die zichtbaar wordt waar mensen durven te blijven in de spanning van het ongemakkelijke.¹⁷²

Paas omschrijft vrede, of Bijbelse shālom, als het volledig tot bloei komen van het leven binnen relaties.¹⁷³ Het gaat daarbij om een wijze van samenleven waarin recht, zorg en verbondenheid centraal staan.¹⁷⁴ Shālom manifesteert zich als een sociaal weefsel waarin mensen en schepping op elkaar zijn afgestemd, en waarin gedeelde verantwoordelijkheid en wederzijdse aandacht het bestaan vormgeven.¹⁷⁵

In deze visie is vrede geen toestand die men bereikt door conflict op te lossen, maar een praktijk die zichtbaar wordt in dagelijkse interacties, juist als deze getekend zijn door breekbaarheid. Paas spreekt dan ook over vrede als iets dat oplicht in concrete nabijheid: waar mensen elkaar in hun menselijkheid ontmoeten, ook zonder woorden of religieuze taal. Zo ontstaat een 'typisch sociale vrede' die zich niet laat afdwingen, maar die groeit waar mensen hun leven werkelijk met elkaar delen.¹⁷⁶

Christiaans ervaring aan bij het avondgebed van Sant'Egidio illustreert deze gedachte. Wanneer hij vertelt over de oudere man die in de kerk in tranen uitbarst en wordt opgevangen door een vrijwilliger, getuigt hij van de kracht van aanwezigheid. Zijn woorden 'Ik weet niet waarom hij hilde, maar dat maakt ook niet uit' laat zien hoe het oordeel plaatsmaakt voor empathie. Christiaan is geraakt en neemt de kwetsbaarheid van de ander serieus.

¹⁶⁸ Ibid.

¹⁶⁹ Ibid, 28.

¹⁷⁰ Ibid, 43.

¹⁷¹ Ibid.

¹⁷² Ibid, 51.

¹⁷³ Paas, *Vrede op aarde*, 360.

¹⁷⁴ Ibid, 359.

¹⁷⁵ Ibid, 360.

¹⁷⁶ Ibid, 359-361.

In de volgende woorden van Christiaan klinkt een ethisch besef door dat goed aansluit bij Paas' visie op shālom: "Elkaar helpen is gewoon zo makkelijk. We zijn super intelligente wezens met z'n allen, maar we maken elkaar kapot, dat is totaal niet nodig." Hoewel hij zichzelf als atheïst beschouwt, getuigt deze uitspraak van een moreel appèl dat niet ver afstaat van de bijbelse oproep tot gerechtigheid en barmhartigheid. Christiaans houding laat zien dat shālom gestalte krijgt waar mensen - religieus of niet - bereid zijn hun leven te delen, verantwoordelijkheid te nemen en ruimte te maken voor de ander.¹⁷⁷

De 'kwetsbaarheid in de lucht' die Christiaan benoemt, is een belichaamde ervaring. Christiaan voelt kwetsbaarheid, benoemt de pijn van de vrienden van de straat en draagt die mee. Deze gedeelde menselijkheid vormt een plaats van vrede in als tegengif tegen onverschilligheid en cynisme. Misschien wordt hier wel onbewust gedeeld in Gods missie van shālom - zoals Jezus in Mattheüs 25 aangeeft dat wat je doet voor een van de geringsten, je voor Hem doet.¹⁷⁸

4.4 Vriendschap en vrede als sacrament van aanwezigheid

Nabijheid als oefening in aandacht en mysterie

De nabijheid die jonge vrijwilligers ervaren aan de Franciscustafel gaat verder dan fysieke aanwezigheid of praktische hulp. In de ontmoetingen tussen de vrijwilligers en de vrienden van de straat ontstaat een vriendschap waarin menselijke waardigheid wordt herijkt. Wells legt hierover uit dat menselijke waardigheid niet hetzelfde is als onaantastbaarheid. Het gaat om het vermogen om opgenomen te zijn in oprechte relaties. Waar hulpverlening soms het risico loopt mensen met rust te laten uit respect, wijst Wells op iets fundamenteelers: verbondenheid als plek van werkelijke menselijke bloei. Vrijwilligers bieden geen oplossing, maar maken ruimte voor ontmoeting. In die ruimte wordt isolatie doorbroken. Nabijheid kunnen we met Wells theologisch interpreteren als een praktijk waarin vrede zichtbaar wordt: als ervaring van menselijkheid door beschikbaar te zijn voor de ander.¹⁷⁹

¹⁷⁷ Ibid, 392.

¹⁷⁸ Ibid, 389-392.

¹⁷⁹ Wells, *A Nazareth Manifesto*, 45-47.

Christiaans uitspraak dat aandacht belangrijker is dan alleen voedsel geven, wijst op wat Wells aanduidt als *attention*: een toegewijde aandacht voor de ander, die verder reikt dan alleen aanwezig zijn. Voor Wells is aanwezigheid slechts het begin: pas wanneer deze vergezeld gaat van opmerkzame aandacht, ontstaat werkelijk zijn met. Aandacht is geen strategie, maar een ethische en theologische daad van *unselfing*: het loslaten van zelfgerichtheid om de ander in zijn volle werkelijkheid te ontvangen. In plaats van de ander tot project te reduceren, opent aandacht de ruimte om geraakt te worden door diens breekbaarheid. Het is juist deze bereidheid tot aandachtige nabijheid die aan de Franciscustafel zichtbaar wordt: een houding die, in Wells' woorden, de interrelationele liefde van de drie-enige God weerspiegelt.¹⁸⁰

De reflectie van Marieke in haar interview is dat de kloof tussen haar en mensen op straat kleiner wordt naarmate ze hen leert kennen, hun namen weet, hun verhalen hoort en merkt dat ook zij plannen, emoties en verlangens hebben. Hierdoor ziet ze hen niet langer als een 'probleem', maar als vrienden met wie ze zich verbonden voelt. De reflectie van Marieke laat zien hoe nabijheid zich verdiept in een relationele theologie van mysterie. In plaats van dakloosheid te benaderen als een probleem dat om technische oplossingen vraagt, kiest zij ervoor het leven van de ander binnen te gaan. Zoals Wells beschrijft, is een probleem iets dat van buitenaf kan worden opgelost. Een mysterie daarentegen vereist betrokkenheid, kwetsbaarheid en aanwezigheid. Door met de ander te spreken, namen te leren, wordt de ander herkend als uniek mens. Deze verschuiving van 'zij' naar 'jij' is een theologische oefening in ontvankelijkheid: het andere leven laat zich niet beheersen, maar vraagt om respectvolle aandacht. Hier ontstaat vrede door wat Wells 'abundance and wonder' noemt: een open houding tegenover de rijkdom in de ander.¹⁸¹

Vriendschap als gedeeld bestaan

Bij de vriendschappen bij Sant'Egidio is het aangaan van relaties waarin wederkerigheid, trouw en nabijheid fundamenteel. Daarmee sluit deze praktijk aan bij wat Samuel Wells

¹⁸⁰ Ibid, 127-129.

¹⁸¹ Ibid, 129-132.

beschrijft als ‘participation and partnership’. In plaats van ‘voor’ iemand te handelen, nodigt vriendschap uit tot het samen dragen van een gedeeld bestaan.¹⁸²

De omgang met de vrienden van de straat toont hoe relaties zich verdiepen door herhaling, aandacht en ontvankelijkheid. Matthias en Berend beschrijven hoe simpele begroetingen overgaan in herkenning, kleine rituelen, en gesprekken over literatuur of werk. De ander is een mens met een gezicht, een voorkeur, een verleden. Marieke merkt dat haar oordelen zijn verschoven: “Als God mijn naam kent, dan geldt dat ook voor ieder ander bij Sant’Egidio.” Deze verschuiving vormt een spirituele oefening in erkenning.

Volgens Wells weerspiegelt vriendschap de onderlinge relatie binnen de Drie-eenheid: een dynamiek van verschil, liefde en wederzijdse betrokkenheid.¹⁸³ Participatie is hier het delen van tijd zonder voorbehoud, terwijl partnership erkent dat ieder zijn eigen gaven en kwetsbaarheid meebrengt.¹⁸⁴ Vriendschap wordt een theologisch teken van gemeenschap: een vorm van zijn met waarin genezing en vrede kunnen oplichten.¹⁸⁵

Wederkerigheid vormt de kern van deze beweging. Evita en Karlijn vertellen hoe zij net zo goed ontvangen hebben als geven. Een grap of een gezamenlijke herinnering aan vrienden van de straat zijn kleine momenten die gestalte geven aan de vreugde van vriendschap. Zelfs Christiaan, die het woord vriendschap terughoudend gebruikt, erkent dat er iets kan ontstaan dat verder reikt dan dienstbaarheid: een gedeeld vertrouwen waarin ook de vrijwilliger verandert.¹⁸⁶ Zo groeit vriendschap bij Sant’Egidio uit tot een relatie waar mensen elkaar bij naam leren kennen. In deze relationele nabijheid krijgt vrede gestalte als de aanwezigheid van aandacht, vertrouwen en gedeeld mens-zijn.

Gemeenschap-zijn in de marge: vriendschap als sacrament van gemeenschap

Wanneer de theologische visie van Sant’Egidio wordt geconfronteerd met de concrete ervaringen van vrijwilligers, ontstaat een dieper inzicht in wat ‘gemeenschap-zijn in de marge’ werkelijk betekent. Deze praktijk presenteert zich niet als een utopie van harmonie.

¹⁸² Ibid, 180.

¹⁸³ Ibid, 135.

¹⁸⁴ Ibid, 136.

¹⁸⁵ Ibid.

¹⁸⁶ Ibid, 136-137.

Sant'Egidio is een kwetsbare en concrete plek waar vrede, ontmoeting en ethiek voortdurend worden uitgedaagd door de realiteit.

Allereerst wordt duidelijk dat sacramentaliteit niet alleen verbonden is met heilige rituelen, maar ook verschijnt in alledaagse confrontaties. De kwetsbare interacties aan de Franciscustafel, ook de ongemakkelijke of grensoverschrijdende, wijzen juist op de diepte waarin kerk-zijn vorm krijgt. De ontmoeting met 'de ander' die niet aansluit bij onze verwachtingen, nodigt uit tot theologische reflectie: is genade ook daar te vermoeden waar ongemak en afstand overheersen?

Tegelijk vraagt dit om een herwaardering van grenzen binnen de spiritualiteit van gastvrijheid. De verhalen van vrienden van de straat die verbaal beledigen of voor ongemak zorgen door flirterige opmerkingen, tonen aan dat openheid zonder onderscheid risico's kan meebrengen. Hier is een spanningsveld voelbaar: hoe kan de gemeenschap ruimte blijven maken voor de ander, zonder de veiligheid van haar leden op het spel te zetten? In deze spanning blijkt dat ware gastvrijheid niet grenzeloos hoeft te zijn om radicaal te blijven. Iedereen is welkom, maar er is ook oog voor de kwetsbaarheid van de gemeenschap.

Tenslotte leert de theologische reflectie op de praktijk dat de ervaring van vervreemding geen tegenpool hoeft te zijn van verbondenheid. Juist in het besef van sociale of culturele afstand ontstaat een eerbied voor het mysterie van de ander. Dit komt dicht bij een mystagogische ecclesiologie: gemeenschap-zijn als oefening in aandachtig aanwezig zijn bij wat niet te begrijpen, beheersen of oplossen is. Zo wordt vriendschap inderdaad tot sacrament: een teken waarin God zich laat zien.

4.5 Het vermoeden van God

In een context waarin religieuze vanzelfsprekendheden onder druk staan, laten de spirituele ervaringen van de jonge vrijwilligers zich zien in impliciete, zoekende vormen. Het veldwerk onder jonge vrijwilligers bij de Franciscustafel toont dat zingeving en geloof niet altijd expliciet benoemd worden, maar wel degelijk een rol spelen in hoe zij hun betrokkenheid ervaren. Deze paragraaf onderzoekt hoe zulke aarzelende ervaringen theologisch verstaan kunnen worden als mogelijke plaatsen van waarin God wordt ervaren. In het bijzonder wordt onderzocht hoe kwetsbaarheid en vrede resoneren met het vermoeden van God in een tijd

waarin transcendentie niet vanzelf spreekt. De literatuur van De Jong-van Campen (mystagogie), Andrew Root (ervaring vóór formulering) en Charles Taylor (seculariteit als spanningsveld) geven hierin richtinggevende perspectieven.¹⁸⁷

Taalgebrek als spirituele gevoeligheid

Wanneer jonge vrijwilligers spreken over momenten die hen raken, gebeurt dat niet vaak in theologische taal. Toch gaat het om ervaringen die zij als zinvol, ontroerend of indrukwekkend benoemen. Jonge vrijwilligers spreken over ‘geraakt worden’, over iets dat ‘goed voelde’ of ‘binnenkwam’, maar zonder dat zij daar direct religieuze of theologische termen aan verbinden. Dit kan binnen het kader van mystagogie opgevat worden als een vorm van ontvankelijkheid.

De Jong-van Campen beschrijft hoe mystagogie plaatsvindt in de ontmoeting tussen mensen, waarin het onzegbare van Gods geheim zich aandient via levenservaringen.¹⁸⁸ God wordt daar ‘ervaren’, vaak zonder dat men hem benoemt.¹⁸⁹ Het is in deze zin veelzeggend dat Evita betekenis ervaart in het gebed na afloop van het vrijwilligerswerk, ook al begrijpt ze de Nederlandse tekst niet. Haar betrokkenheid overstijgt taal en vindt plaats binnen een ritueel dat haar helpt te reflecteren en zich te verbinden aan het vrijwilligerswerk.

Matthias gelooft dat God door Sant’Egidio heen werkt omdat de gemeenschap het goede nastreeft. Voor hem is God het ultieme goede, en ‘er zijn voor de ander’ belichaamt dat. De herkenning van iets ‘goeds’ in de gemeenschap, het besef dat een gebaar telt, zijn momenten waarin, theologisch gezien, iets van Gods betrokkenheid zichtbaar wordt. Dit sluit aan bij Root, die stelt dat het vermoeden van Gods aanwezigheid zich vaak aandient vóór de reflectieve formulering ervan. De ervaring gaat vooraf aan het begrip, en de taal volgt pas daarna.¹⁹⁰

Volgens Root hangt spiritualiteit en het ervaren van God niet af van het juist onder woorden brengen ervan, maar van wat het met je doet.¹⁹¹ Wanneer Christiaan spreekt over het ‘warme

¹⁸⁷ De Jong-van Campen, *Mystagogie in werking*; Root, *Christopraxis*; James K. A. Smith, *How (Not) to Be Secular: Reading Charles Taylor* (Grand Rapids, MI: Eerdmans, 2014).

¹⁸⁸ De Jong-van Campen, *Mystagogie in werking*, 18.

¹⁸⁹ Ibid, 36.

¹⁹⁰ Root, *Christopraxis*, xii.

¹⁹¹ Ibid, 201.

gevoel na een avond' of de vreugde om een eenvoudige 'dankjewel', raakt hij aan een werkelijkheid die hem overstijgt. Hij noemt het niet spiritueel, maar het doet iets met hem. Root zou zeggen dat we zulke ervaringen serieus moeten nemen, juist omdat ze iets in beweging zetten. Ook als we niet zeker weten of het God was, kunnen we zeggen: het had impact. Volgens zijn visie op 'critical realism' hoeft iets niet bewezen te zijn om echt te zijn. Als een ervaring ons verandert, kan dat een teken zijn van goddelijk handelen.¹⁹²

Evita's betrokkenheid bij het avondgebed, ondanks haar beperkte begrip van de taal, bevestigt dit. Ze weet misschien niet precies wat ze zegt, maar het gebed helpt haar te bidden voor de mensen die ze ontmoet heeft. Voor Root is dit een voorbeeld van 'tacit knowledge': de werkelijkheid dieper ervaren dan we kunnen verwoorden. Deze persoonlijke ervaringen gaan vaak dieper dan rationele kennis. Die verbondenheid die Evita ervaart in gebed is reëel, ook al kan ze het niet uitleggen. Volgens Root is dat precies hoe Gods aanwezigheid zich vaak aandient: in de ervaring zelf, als een stille maar werkelijke ontmoeting die dieper gaat dan taal.¹⁹³

Ook Marieke's ervaring sluit hierop aan. Haar machteloosheid bij het zien van hongerige, gespannen bezoekers roept ontroering op die haar 'misschien zelfs verdrietig' maakt. "Ik weet niet hoe ik het moet zeggen," zegt ze. Dit taalgebrek betekent niet dat er geen betekenis te vinden is. Volgens Root zijn dit juist de momenten waarop we delen in het niets - in de kwetsbaarheid en het onvermogen die het toneel vormen voor Gods handelen. Marieke's onvermogen om haar ervaring met structureel onrecht onder woorden te brengen is een deelname aan een aanwezigheid waarin de mogelijkheid van God oplicht.¹⁹⁴

In de lijn van Root betekent dit dat praktische theologie niet pas begint bij expliciete geloofstaal, maar bij de geleefde ervaring. De Franciscustafel is in dat licht een oefenruimte waarin ontmoetingen zelf drager worden van betekenis. Ook wanneer woorden ontbreken, of juist daar waar ze ontbreken, blijft het mogelijk dat God nabij komt.¹⁹⁵

¹⁹² Ibid, 205.

¹⁹³ Ibid, 216-217.

¹⁹⁴ Ibid, 113-115.

¹⁹⁵ Ibid, 221-222.

Aarzelend geloven in seculiere tijd

Wanneer jonge vrijwilligers bij de Franciscustafel spreken over hun geloof, gebeurt dat een enkele keer in stellige bewoordingen, maar ook een paar keer voorzichtiger. Hier volgen twee voorbeelden van geloven als het hebben van een vermoeden of een zoeken. Matthias zegt bijvoorbeeld dat hij ‘hoopt dat hij gelooft’, en wil zijn ervaringen met God niet precies duiden: “Dus om dat [de ervaring van God] in woorden te gaan vatten, daar wil ik mijn handen niet aan branden.” Christiaan spreekt over een morele inzet die voortkomt uit het verlangen om ‘aan het eind van de rit goed te hebben gedaan’, voor het geval er toch een ‘soort judgment day is’ en hij zich moet verantwoorden tegenover een God waarin hij nu niet gelooft.¹⁹⁶ Deze ambiguïteit is volgens Taylor niet zozeer een gebrek aan overtuiging, maar kenmerkend voor onze tijd: een tijd waarin transcendentie mogelijk, maar niet vanzelfsprekend is.¹⁹⁷

Taylor beschrijft deze situatie als de ervaring van *cross pressures*: het besef dat er meerdere mogelijke verklaringen zijn voor wat we meemaken, en dat geen enkel wereldbeeld nog onaantastbaar is.¹⁹⁸ Wie gelooft, doet dat met het besef dat ook ongeloof plausibel is en wie niet gelooft, blijft soms verlangen naar ‘meer’.¹⁹⁹ Deze cross pressures zijn zichtbaar bij Matthias. Zijn geloof is een vermoeden, een open houding: hij stelt zich ontvankelijk op voor het christelijke narratief als zingevend narratief, zonder de pretentie dat dit ook voor anderen moet gelden. Deze bescheidenheid typeert het geloven in Taylors ‘seculiere frame’, waarin transcendentie niet meer de vanzelfsprekende achtergrond vormt van ieders leven.²⁰⁰

Tegelijk laat deze seculiere tijd ook zien hoe kwetsbaar het religieuze is geworden. Christiaan raakt gekwetst door een psalm tijdens het eerste (en volgens hem ook laatste) avondgebed dat hij bijwoont na het vrijwilligerswerk. “[Er stond] ... zij die niet geloven zijn dwazen en zij kunnen niets doen. Dat deed me echt pijn, ik merkte echt meteen dat ik dacht: wacht even, dit gaat over mij.” Deze ervaring bevestigt voor hem waarom religie vaak als uitsluiting wordt ervaren. Hij zoekt naar gelijkwaardigheid in het vrijwilligerswerk en ervaart spanning met het oordeel dat hij meent te horen in de taal van het avondgebed. Christiaans reactie illustreert

¹⁹⁶ Deze morele gevoeligheid, die raakt aan een diep besef van verantwoordelijkheid, is in de theologie vaker beschreven als bron van religieus besef. Zie bijvoorbeeld J.H. Bavinck, *Religieus besef en christelijk geloof* (Kampen: Kok, 1949).

¹⁹⁷ Smith, *How (Not) to Be Secular*, 3-4.

¹⁹⁸ Ibid, 62.

¹⁹⁹ Ibid, 4.

²⁰⁰ Ibid, 21.

hoe religieuze taal, die in de context van de psalmdichter misschien een aanklacht tegen sociale onverschilligheid was, vandaag ook ervaren kan worden als morele uitsluiting. In een seculiere tijd ontstaat zo snel kortsluiting tussen eeuwenoude teksten en het moderne verlangen naar inclusie. Voor Christiaan botst religieuze taal die uitsluit met zijn diepe overtuiging dat mensen inclusief benaderd moeten worden. Het is een ethische intuïtie die voor Taylor kenmerkend is voor de ‘moraliteit van authenticiteit’.²⁰¹ Juist omdat morele autoriteit niet langer extern wordt opgelegd (bijvoorbeeld door een kerk), moet zij van binnenuit kloppen. Wanneer dat niet zo is, ontstaat vervreemding. Christiaan ervaart een vertrouwensbreuk: de taal van religie verliest zijn geloofwaardigheid wanneer zij niet overeenkomt met de waarden van openheid en gelijkwaardigheid.²⁰²

Toch verbreekt hij zijn betrokkenheid niet. Zijn keuze is selectief en bewust: het vrijwilligerswerk blijft voor hem een plek van verbinding en betekenis, waar hij zich welkom voelt en waar het draait om de gasten. Het avondgebed en afloop van het vrijwilligerswerk laat hij voortaan aan zich voorbijgaan. In die beslissing wordt Taylors analyse tastbaar: religieuze participatie is in deze tijd gefragmenteerd, gepersonaliseerd en voortdurend heroverwogen.²⁰³ Geloven is aarzelend aanwezig in het vermoeden van iets groters. Juist in dat zoeken, wordt iets zichtbaar van de geestelijke ruimte waarin God ervaren kan worden, zonder dat die ervaring sluitend benoemd hoeft te worden.²⁰⁴

4.6 Conclusie: praktijk als theologische hermeneutiek

De praktijk van vrijwilligerswerk aan de Franciscustafel vormt voor de jonge vrijwilligers een ruimte waarin spirituele ervaringen worden uitgediept. De centrale vraag van dit hoofdstuk was: *hoe kunnen de spiritualiteit en geloofsopvattingen van jonge vrijwilligers worden verhelderd vanuit de theologie van kwetsbaarheid, met het oog op het verstaan van God in een seculiere tijd?* In dit slotdeel wordt deze derde deelvraag beantwoord, op basis van de theologische interpretatie van de empirische gegevens uit hoofdstuk drie.

²⁰¹ Ibid, 85.

²⁰² Ibid, 87.

²⁰³ Ibid, 62.

²⁰⁴ Ibid, 14.

Wat opvalt in de ervaringen van de jonge vrijwilligers, is dat hun spiritualiteit zich meestal niet in expliciete geloofstaal aandient. Voor sommigen speelt er op de achtergrond wel een religieuze traditie mee, maar die wordt zelden direct verwoord. Spiritualiteit groeit hier vanuit de praktijk: in de ontmoeting, in het luisteren, in het geraakt worden. De Franciscustafel kan worden gezien als een mystagogische ruimte waarin het gewone leven zelf tot theologische betekenis kan komen.²⁰⁵ In lijn met De Jong-van Campen blijkt dat spiritualiteit zich ook voltrekt daar waar mensen zich openen voor betekenis in ontmoeting en kwetsbaarheid. Jonge vrijwilligers worden gevormd in hun manier van luisteren en aanwezig zijn. Dat is een proces van transformatie waarin het geheim van God oplicht zonder altijd benoemd te worden.²⁰⁶

De theologie van Andrew Root helpt om deze ervaringen te verstaan als theologische momenten. Wanneer vrijwilligers machteloosheid ervaren of geraakt worden door het leed van de ander, kan Gods tegenwoordigheid worden vermoed.²⁰⁷ Dat is niet spectaculair, maar juist alledaags en relationeel: een Christopraxis waarin God verschijnt als bedienende aanwezigheid, voelbaar in situaties van onvermogen en empathie.²⁰⁸ Root benadrukt dat Gods handelen zich vaak aandient voordat het in taal uitgedrukt kan worden - in de ervaring zelf, in het zijn met een ander.²⁰⁹ In de Franciscustafel wordt dit zichtbaar in situaties waarin jonge vrijwilligers luisteren, geraakt worden en toch niet weglopen. Die ervaring is een deelname aan Gods belichaming in de wereld.

Ook Samuel Wells draagt bij aan het verstaan van deze praktijk, door nabijheid te duiden als een houding waarin menselijke waardigheid hersteld wordt. Niet door iets voor de ander te doen, maar door samen met aandacht te zijn met de ander. Vriendschap wordt in zijn visie een teken van gemeenschap waarin vrede oplicht als gedeeld mens-zijn. Deze visie sluit nauw aan bij de verhalen van vrijwilligers die spreken over wederkerigheid en vertrouwelijkheid.²¹⁰

Daarnaast wijst Stefan Paas op deze ervaring van het ‘vermoeden van God’ in het kwetsbare en relationele.²¹¹ Zijn beschrijving van vrede als shālom, een wijze van samenleven waarin recht, zorg en verbondenheid oplichten, sluit aan bij hoe jonge vrijwilligers vrede beschrijven

²⁰⁵ De Jong-van Campen, *Mystagogie in werking*, 88.

²⁰⁶ Ibid, 37.

²⁰⁷ Root, *Christopraxis*, 107.

²⁰⁸ Ibid, 173.

²⁰⁹ Ibid, 201.

²¹⁰ Wells, *A Nazareth Manifesto*, 127-129.

²¹¹ Paas, *Vrede op aarde*, 143-144.

aan de Franciscustafel. Het gaat om wederzijdse aandacht en het doorbreken van isolatie.²¹² Dat deze ervaringen vaak in seculiere termen worden verwoord, doet niets af aan hun spirituele betekenis. Integendeel: ze bevestigen Taylors analyse van onze tijd als een seculiere context waarin geloven niet vanzelfsprekend is, maar juist aarzelend gestalte krijgt. De verhalen van Matthias en Christiaan laten dit zien: geloof of spiritualiteit verschijnt als een vermoeden, als een verlangen naar het goede, zonder sluitende zekerheid, maar met openheid voor wat zich aandient.²¹³

Het vrijwilligerswerk aan de Franciscustafel is daarmee te duiden als een theologische hermeneutiek: een manier van verstaan waarin praktijk en theologie met elkaar verweven zijn. De ervaringen van vrijwilligers maken zichtbaar dat theologie niet alleen een reflectieve discipline is, maar ook een ervaringswetenschap: een manier van aandachtig leven waarin God zich laat vermoeden. Vriendschap, kwetsbaarheid en vrede zijn in deze context theologische sleutelwoorden over Gods aanwezigheid in onze concrete werkelijkheid.

In die zin vertegenwoordigen de ervaringen van jonge vrijwilligers een eigentijdse vorm van theologie. Een open, geleefde zoektocht naar betekenis in de marge. Een theologie van het lichaam, de aandacht, het gebaar. Juist in een seculiere tijd blijkt deze vorm van praktische theologie een geloofwaardige manier om God ter sprake te brengen. Niet door te bewijzen dat hij bestaat, maar door te zien hoe mensen leven in de verwachting dat hij nabij is.

De verhalen roepen daarbij een fundamentele theologische vraag op: gaat het bij al deze vrijwilligers om ervaringen van God - waarbij sommigen daar wel taal voor vinden en anderen niet - of doen zich hier wezenlijk verschillende ervaringen voor? Deze scriptie kiest, in lijn met mystagogisch denken, voorzichtig voor de eerste benadering. Niet elke vrijwilliger spreekt over God, en niet ieder moment wordt religieus benoemd. Toch betekent dit niet dat God afwezig is. Tegelijk laat zich hier iets van de bescheidenheid voelen die past bij het spreken over God: uiteindelijk kan ik niet met zekerheid aanwijzen waar God wel of niet aan het werk is. Wat ik wel zie, is dat sommige ervaringen van kwetsbaarheid, nabijheid en morele gevoeligheid een diepte krijgen die doet vermoeden dat er meer in het spel is dan alleen menselijke betrokkenheid.

²¹² Paas, *Vrede op aarde*, 359-360.

²¹³ Smith, *How (Not) to Be Secular*, 14.

Spiritualiteit hoeft zich niet altijd te voltrekken in herkenbare geloofstaal. Het mystagogisch proces laat zien dat het vaak begint in het leven zelf: in geraakt worden, in aandacht voor een ander. Sommige vrijwilligers - zoals Marieke, Evita, Karlijn en Matthias - putten uit een vertrouwde religieuze bron die herkend en verdiept wordt in het vrijwilligerswerk. Anderen, zoals Christiaan en Berend, bewegen zich op de grens van het geloven: met een moreel besef of een verlangen dat er 'meer' kan zijn. In beide gevallen kan het theologisch verstaan worden als een ruimte waarin God nabij komt. De verscheidenheid aan taal en ervaring betekent niet dat de één dieper of echter is dan de ander. Het laat zien dat mensen op verschillende manieren zoeken naar betekenis, en soms - ook zonder het zo te noemen - iets van God vermoeden.

Hoofdstuk vijf zal op deze inzichten voortbouwen door de belangrijkste conclusies van het onderzoek samen te brengen. Daarbij wordt stilgestaan bij de bredere implicaties en mogelijke aanbevelingen voor hoe geloofsgemeenschappen en diaconale initiatieven zich kunnen laten inspireren door de ervaringen van deze jonge vrijwilligers. Zo vormt hoofdstuk vier de brug tussen veldwerk en visie: een theologische reflectie van een praktijk waarin God vermoed en herkend wordt.

Hoofdstuk 5 - Conclusie en vooruitblik

5.1 Antwoord op de hoofdvraag

De centrale vraag van dit onderzoek luidde: *Wat betekent de praktijk van vrijwilligerswerk voor de spiritualiteit van jonge vrijwilligers die werken bij de Franciscustafel in Amsterdam, in relatie tot de theologie van kwetsbaarheid?*

De praktijk van vrijwilligerswerk bij de Franciscustafel blijkt voor jonge vrijwilligers een betekenisvolle plek waarin spiritualiteit zich ontwikkelt in relatie tot kwetsbaarheid. Die spiritualiteit krijgt niet één vaste vorm, maar toont zich in uiteenlopende patronen: religieus expliciet, moreel gemotiveerd of aarzelend zoekend. Vrijwilligers als Evita en Marieke verwoorden hun inzet vanuit een vertrouwde geloofstaal, terwijl anderen, zoals Christiaan of Berend, spreken vanuit een moreel besef of relationeel verlangen. Wat hen verbindt, is dat hun betrokkenheid raakt aan vragen van zingeving, nabijheid en geraakt worden: ervaringen die ook theologisch verstaan kunnen worden.

Zoals hoofdstuk twee laat zien, biedt de theologie van kwetsbaarheid handvatten om deze praktijk te verstaan als spirituele ruimte. In de ontmoeting met de ander, vaak in situaties van kwetsbaarheid, nabijheid of gedeelde onmacht, wordt iets voelbaar van wat Wells aanduidt als zijn-met, of wat Root beschrijft als de ‘ministering presence’ van God. De verhalen van vrijwilligers laten zien dat kwetsbaarheid niet alleen een sociaal gegeven is, maar ook een bron van morele en spirituele verdieping.

Hoofdstuk drie maakt zichtbaar hoe deze ervaringen zich voordoen in het concrete werk van vrijwilligers. Momenten van verstillings, verwarring of vriendschap vormen sporen waarin betekenis oplicht. De spiritualiteit die daarin vorm krijgt, is vaak impliciet, belichaamd en relationeel. De ontmoeting met kwetsbaarheid fungeert daarbij als een leerproces waarin vrijwilligers niet alleen geven, maar ook zelf veranderd worden.

In hoofdstuk vier wordt duidelijk dat deze praktijk ook theologisch verstaan kan worden als mystagogische ruimte: een context waarin kwetsbaarheid, nabijheid en vrede theologisch geladen zijn. De ervaring van de ander blijkt dan ook een mogelijke plek van een ontmoeting met God. Niet omdat vrijwilligers God ‘zien’, maar omdat ze zich openstellen voor wat zich

aandient in het alledaagse. Spirituele en theologische betekenissen worden zichtbaar in de manier waarop vrijwilligers spreken over geraakt worden, over verbondenheid, over vrede als gedeelde aanwezigheid.

5.2 Terugblik op het onderzoek

Het combineren van theologische reflectie en veldwerk - met behulp van lived theology, mystagogie en thematische analyse - bleek vruchtbaar om spirituele ervaringen op het spoor te komen. Door aandachtig te luisteren naar de verhalen van vrijwilligers en die te interpreteren in het licht van de theologie van kwetsbaarheid, werd zichtbaar hoe het gewone leven ruimte kan bieden aan het vermoeden van God. De keuze om interviews en observaties niet te 'verklaren' maar theologisch te verstaan, gaf ruimte aan de meerstemmigheid van spiritualiteit.

In dit onderzoek nam de onderzoeker zelf deel aan het vrijwilligerswerk bij de Franciscustafel. Deze participierend observerende positie maakte het mogelijk om het veld van binnenuit te leren kennen, vertrouwen op te bouwen met respondenten, en subtiele interacties en rituelen van nabij te ervaren. Tegelijkertijd vraagt deze betrokkenheid om theologische en methodologische bescheidenheid. De onderzoeker is niet neutraal, maar mede gevormd door de gedeelde ervaringen. De nabijheid in het veld vergrootte de kans op resonantie, maar maakte ook dat niet alle observaties of interpretaties generaliseerbaar zijn. In die zin is deze scriptie vooral een betrokken luisteroefening, ingebed in gedeelde kwetsbaarheid. De groep respondenten was relatief klein en afkomstig uit een specifieke context. Het is aannemelijk dat vrijwilligers bij andere organisaties andere taal en ervaringen gebruiken.

Opvallend was de diversiteit aan vormen van spiritualiteit die in de gesprekken naar voren kwam: van expliciet religieuze taal tot aarzelende woorden over geraakt worden of verbondenheid. Wat deze uitingen verbindt, is een terugkerende morele gevoeligheid voor kwetsbaarheid - een aandacht voor het kleine, het breekbare, het menselijke. Juist deze aandacht maakte de verhalen tot meer dan illustraties van theologische begrippen. Ze bleken bronnen van betekenis, waarin existentiële en spirituele lagen oplichtten. In plaats van een bevestiging te zoeken van vooraf geformuleerde inzichten, liet dit onderzoek zich leiden door

wat zich in de praktijk zelf aandient. Die keuze maakte het mogelijk om de Franciscustafel niet alleen te beschrijven als diaconale praktijk, maar ook als spirituele ruimte waarin theologie oplicht in ontmoeting.

5.3 Aanbevelingen voor praktijk en onderzoek

Voor kerken en missionaire initiatieven ligt hier een uitnodiging: om vrijwilligerswerk niet alleen te zien als diaconale taak, maar ook als spirituele leerweg. De Franciscustafel functioneert als mystagogische ruimte, waarin gewone ontmoetingen een diepere betekenis kunnen krijgen. Dit vraagt om ruimte voor narratieve spiritualiteit, waarin het delen van verhalen en ervaringen wordt gewaardeerd als plek van vorming. Daarnaast is er aandacht nodig voor een relationele theologie waarin vriendschap, nabijheid en kwetsbaarheid centraal staan.

Voor vervolgonderzoek zijn verschillende lijnen denkbaar. Een verdiepend onderzoek naar impliciete spiritualiteit bij seculiere vrijwilligers zou waardevol zijn. Ook zou longitudinaal onderzoek kunnen verhelderen hoe spirituele processen zich ontwikkelen over langere tijd. Tenslotte is het zinvol om andere praktijken van missionair vrijwilligerswerk, buiten de stad, binnen andere geloofstradities, in vergelijkend perspectief te plaatsen.

Wat dit onderzoek zichtbaar maakt, is dat theologie verbonden is in de praktijk en erdoor gevoed wordt. De Franciscustafel is geen plaats van antwoorden, maar een vindplaats van betekenis. We kunnen niet zeker weten of God aanwezig is, maar het vermoeden dat Hij nabij is, komt voort uit wat mensen concreet meemaken in de ontmoeting met de ander. Dat vermoeden verdient theologisch serieus genomen te worden. In kwetsbaarheid laat God zich vermoeden.

Bibliografie

Bavinck, J.H. *Religieus besef en christelijk geloof*. Kampen: Kok, 1949.

Bodegraven, Robbert. “Er broeit een zingevingscrisis, maar de kerk lost die niet op.” *NRC*, 9 mei 2025.

De Hart, Joep, Pepijn van Houwelingen, en Willem Huijnk. *Religie in een pluriforme samenleving: Diversiteit en verandering in beeld. Deel 3: Buiten kerk en moskee*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau, 2022.

De Jong-van Campen, Annemiek. *Mystagogie in werking: Hoe menswording en gemeenschapsvorming gebeuren in christelijke inwijding*. Zoetermeer: Boekencentrum, 2009.

De Roest, Henk. *Collaborative Practical Theology: Engaging Practitioners in Research on Christian Practices*. Leiden: Brill, 2019.

Dekker, Colm. “Het gebed van Sant’Egidio.” In *Vieren en delen: De verhouding tussen liturgie en diaconie*, onder redactie van Gerard Rouwhorst en Louis van Tongeren, 152–168. Heeswijk: Berne Media / Uitgeverij Abdij van Berne, 2019.

Francis, Pope. *Evangelii Gaudium*. Vatican City: Vatican Press, 2013.

Ganzevoort, Ruard, en Johan Roeland. “Lived Religion: The Praxis of Practical Theology.” *International Journal of Practical Theology* 18, nr. 1 (2014): 91–101.

Gibson, Troy. “Religion and Civic Engagement among America's Youth.” *The Social Science Journal* 45, nr. 3 (2008): 504–514. <https://doi.org/10.1016/j.soscij.2008.07.007>.

Keul, Hildegund, en Claudia Bruns, red. *Vulnerability in Theology, the Humanities and Social Sciences*. Special issue van *Societies*. Geraadpleegd op 2 mei 2025. https://www.mdpi.com/journal/societies/special_issues/K4JQ993R20.

Marti, Gerardo. “Ethnographic Theology: Integrating the Social Sciences and Theological Reflection.” *Cuestiones Teológicas* 49, nr. 111 (2022): 1–18. <https://doi.org/10.18566/cueteo.v49n111.a13>.

Montero Orphanopoulos, Carolina. *A Theological Approach to Vulnerability: Towards a Humane Ethics*. Santiago, Chile: Springer, 2025.

Paas, Stefan. *Vrede op aarde: Over heil en redding in deze tijd*. Utrecht: KokBoekencentrum, 2023.

Riccardi, Andrea. "The Synodal Spirituality of the Community of Sant'Egidio." In *General Secretariat for the Synod of Bishops*, 2023, 2–5.

Riccardi, Andrea, en Hilde Kieboom. *Een andere kerst: Het feestmaal van Sant'Egidio met de armen*. Averbode: Altiora Averbode, 2012.

Riphagen-Hamoen, Elisabeth, en Anneke Jilderda. "De Comunità di Sant'Egidio." In *Spiritualiteit en engagement*, onder redactie van Jan Hendriks, 33–34. Zoetermeer: Meinema, 1993.

Root, Andrew. *Christopraxis: A Practical Theology of the Cross*. Minneapolis: Fortress Press, 2014.

Schnell, Tatjana, en Matthias Hoof. "Meaningful Commitment: Finding Meaning in Volunteer Work." *Journal of Beliefs & Values* 33, nr. 1 (2012): 35–53.
<https://doi.org/10.1080/13617672.2012.650029>.

Smith, James K.A. *How (Not) to Be Secular: Reading Charles Taylor*. Grand Rapids, MI: Eerdmans, 2014.

Ward, Pete. *Introducing Practical Theology: Mission, Ministry, and the Life of the Church*. Grand Rapids: Baker Academic, 2017.

Wells, Samuel. *A Nazareth Manifesto: Being With God*. Chichester: Wiley-Blackwell, 2015.

Bijlage 1 - Interviewopzet

1. Persoonlijke achtergrond

- Leeftijd
- Opleiding
- Werk
- Woonplaats

2. Betrokkenheid bij Sant'Egidio

- Kun je iets vertellen over jezelf en hoe je betrokken bent geraakt bij Sant'Egidio?
- Hoe lang doe je dit vrijwilligerswerk en wat motiveerde je om hiermee te beginnen?
- Wat trok je aan in deze vorm van vrijwilligerswerk?
- Had je eerder ervaring met vrijwilligerswerk?

3. Spiritualiteit en persoonlijke overtuigingen

- Zie je jezelf als spiritueel of religieus? Wat betekent dat voor jou?
- Speelt je geloof of spiritualiteit een rol in je vrijwilligerswerk? Zo ja hoe?
- Wat betekent 'zin' of 'betekenis' voor jou in het vrijwilligerswerk? Heb je het gevoel dat je iets ontvangt, of verandert door wat je doet?
- Heeft je betrokkenheid bij Sant'Egidio invloed gehad op hoe je naar de wereld of naar God kijkt?
- Zijn er momenten bij de Franciscustafel die je geraakt hebben op een diepere manier?
- Zijn er bepaalde rituelen, gebeden of spirituele praktijken die je inspireren in dit werk?
- Hoe belangrijk vind jij het dat andere mensen gaan geloven in God? // Wat hoop je dat mensen meenemen uit hun avond bij Sant'Egidio of ontmoeting met de mensen die hier komen?
- Neem je deel aan de viering van Sant'Egidio na het eten? Wat betekenen die voor jou?
- "Je hebt niet altijd zin, maar als je geweest bent, was het altijd goed." Hoor ik vaak, herken je dat en waarom?

4. Kwetsbaarheid ervaren en verstaan

- In welke situaties heb je kwetsbaarheid ervaren – bij jezelf of bij anderen?
- Wat doet die ervaring met jou?
- Heeft het werken met kwetsbare mensen jouw oordelen of vanzelfsprekendheden veranderd?
- Kun je een moment noemen dat voor jou voelde als een ontmoeting op een dieper niveau?
- Waar (of in wie) ervaar jij iets van ‘Gods aanwezigheid’? /// "Heb jij wel eens momenten meegemaakt waarin je iets bijzonders, dragends of groter-dan-jezelf hebt ervaren?" (sommigen zouden dat 'God' noemen, maar dat hoeft natuurlijk niet voor jou zo te zijn).

5. Theologische thema's van Sant'Egidio (als vindplaatsen van betekenis)

Sant'Egidio is een katholieke organisatie, die een min of meer officiële theologie heeft over het belang van dit werk. Ben je bekend met die visie? Hou zou je die verwoorden? Hoe verhoud jij je tot deze visie? In het vervolg noem ik drie thema's die voor Sant'Egidio belangrijk zijn:

A. Christus in het gelaat van de armen

- Wat betekent het idee dat Christus zichtbaar is in de armen voor jou persoonlijk? // *Wat doet het met je als je hoort dat sommige mensen zeggen: 'In de armen zien we iets van Jezus?' (of: "Kun je je iets voorstellen bij het idee dat er iets fundamenteels zichtbaar wordt in het contact met kwetsbare mensen?")*
- Herken je dat in je ervaring – waarom wel of niet?

B. Vriendschap met de armen

- Hoe zou jij de relatie omschrijven met de gasten van de Franciscustafel?
- Heb je een specifiek verhaal waarin je een bijzondere band opbouwde met iemand?
- Is dat überhaupt mogelijk, vriendschap sluiten als je zo verschillend bent? En wat betekent vriendschap voor jou met bezoekers van SE?
- Zijn er spanningen of ongemakken in die ontmoeting?

C. Vrede

- Hoe zie jij de relatie tussen jouw vrijwilligerswerk en vrede? Wat betekent vrede concreet voor jou als het gaat om de Franciscusmaaltijd?
- Heeft het vrijwilligerswerk je veranderd in hoe je naar vrede kijkt?
- Voel je je door dit werk meer een ‘mens van vrede’? Wat betekent dat voor jou? // *Heeft dit werk invloed op hoe jij in het leven staat of met anderen omgaat? Zou je jezelf misschien meer als een vredelievend of verbindend persoon zien door wat je hier doet?*

6. De gemeenschap van Sant’Egidio

- Hoe zou je de sfeer en cultuur binnen Sant’Egidio omschrijven? Voel je je onderdeel van een groter verhaal of beweging?
- Wat maakt deze gemeenschap voor jou bijzonder of waardevol?
- Kun je een specifiek verhaal delen dat voor jou de gemeenschap goed typeert?
- Zijn er ook momenten geweest waarop je uitdagingen of spanningen hebt ervaren binnen de gemeenschap?

7. Reflectie en vooruitblik

- Wat heeft je tijd bij Sant’Egidio je persoonlijk geleerd of gebracht?
- Heeft het iets veranderd in je kijk op geloven of spiritualiteit?
- Wat zou je hopen dat anderen ervaren als ze betrokken raken bij dit werk?
- Zijn er dingen die je graag anders zou willen zien of verder zou willen ontwikkelen binnen Sant’Egidio?

Bijlage 2 - Informed consent formulier

Onderwerp van het onderzoek:

Spiritualiteit, kwetsbaarheid en vrede in vrijwilligerswerk bij Sant'Egidio Amsterdam

Student-onderzoeker: Eline Segers – Masterstudent Theologie, Theologische Universiteit Utrecht

Contact: eline.segers@student.tuu.nl

Begeleider: Prof. dr. S. Paas – Theologische Universiteit Utrecht

Contact: stefan.paas@tuu.nl

Toelichting voor deelnemers:

Je wordt uitgenodigd om deel te nemen aan een interview in het kader van een masteronderzoek naar de betekenis van spiritualiteit en kwetsbaarheid in het vrijwilligerswerk bij Sant'Egidio. Het doel van het onderzoek is om te begrijpen hoe vrijwilligers deze ervaringen beleven en welke taal zij daarvoor vinden.

Door ondertekening verklaar ik het volgende:

- Ik heb informatie ontvangen over het doel en de inhoud van het onderzoek en had de mogelijkheid om vragen te stellen.
- Ik geef toestemming om deel te nemen aan dit onderzoek door middel van een interview.
- Ik begrijp dat mijn deelname vrijwillig is en dat ik mij op elk moment, zonder opgave van reden, kan terugtrekken uit het onderzoek.
- Ik weet dat de gegevens uit het interview anoniem worden verwerkt. Mijn naam en persoonlijke gegevens worden niet genoemd in het onderzoeksverslag of eventuele publicaties.
- Ik geef toestemming voor het maken van een geluidsopname van het interview. Deze opname, de transcriptie en andere interview gerelateerde documenten worden veilig opgeslagen. De opname wordt vernietigd na afronding van het afstudeerproces.

- Ik geef toestemming voor het gebruiken van geanonimiseerde citaten uit het interview in het onderzoeksverslag. De volledige transcriptie wordt niet gepubliceerd en blijft in beheer bij de student-onderzoeker.

Naam deelnemer:

Handtekening deelnemer:

Datum:

Naam onderzoeker (voor ontvangst):